

Økonomi og levekår for ulike grupper, 2003

Rapporter

I denne serien publiseres statistiske analyser, metode- og modellbeskrivelser fra de enkelte forsknings- og statistikkområder. Også resultater av ulike enkeltundersøkelser publiseres her, oftest med utfyllende kommentarer og analyser.

Reports

This series contains statistical analyses and method and model descriptions from the different research and statistics areas. Results of various single surveys are also published here, usually with supplementary comments and analyses.

© Statistisk sentralbyrå, februar 2004
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen,
vennligst oppgi Statistisk sentralbyrå som kilde.

ISBN 82-537-6556-8 Trykt versjon
ISBN 82-537-6557-6 Elektronisk versjon
ISSN 0806-2056

Emnegruppe

05.01

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Statistisk sentralbyrå/200

Standardtegn i tabeller	Symbols in tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpig tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Desimalskilletegn	Decimal punctuation mark	,(,)

Forord

Økonomi og levekår for ulike grupper, 2003

Rapporter 2004/2 • Statistisk sentralbyrå 2004

Sosialdepartementet innledet i 2001 et samarbeid med Statistisk sentralbyrå med det formål å presentere statistikk og analyse over økonomi og levekår for en rekke ulike trygdegrupper. Resultatene fra dette prosjektet ble publisert i rapporten Økonomi og levekår for ulike grupper trygdemottakere, 2001 (Andersen, Birkeland, Epland og Kirkeberg 2002). I avtalen mellom Statistisk sentralbyrå og Sosialdepartementet for 2003 ble perspektivet utvidet ved at en rekke nye grupper er omfattet av den sosiale rapporteringen, og ved at det legges større vekt på å belyse forekomsten av vedvarende lavinntekt og andre indikatorer på fattigdom. Målsetningen er at de indikatorene som presenteres i denne rapporten, skal oppdateres årlig og inngå i et fast opplegg for sosial rapportering for ulike grupper.

Publikasjonen er et samarbeidsprosjekt mellom Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk og Seksjon for levekårsstatistikk. De ulike forfatterne står nevnt foran sine respektive kapitler.

Arbeidet med rapporten har vært ledet av Jon Epland, Vidar Pedersen, Mads Ivar Kirkeberg og Arne Andersen.

Oddbjørn Haugen, Frøydis Strøm, Laila Kleven og Alice Steinkellner har bidratt med datatilrettelegging og tabellkjøringer.

Marit Berger Gundersen har stått for redigering og ferdigstilling av rapporten.

Prosjektstøtte: Arbeidet er finansiert av Sosialdepartementet.

Innhold

1. Innledning	9
2. Datagrunnlag og definisjoner	10
2.1. Datagrunnlag	10
2.2. Inntektsbegrep	10
2.3. Ekvivalensskala	11
2.4. Definisjon av lavinntektsgrense	11
2.5. Indikatorer og grupper	13
2.6. Indikatorer på boforhold	13
2.7. Indikatorer på helse	14
3. Årlig lavinntekt	15
3.1. Sammensetning av lavinnteksgruppen	17
3.2. Utviklingen i lavinntekt for noen økonomisk utsatte grupper	18
4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier	21
5. Sosiale indikatorer for aleneboende under 35 år	31
6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger	38
7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere	45
8. Sosiale indikatorer for "Seniorbefolkningen"	50
9. Sosiale indikatorer for kronisk syke og funksjonshemmede	55
10. Sosiale indikatorer for trygdemottakere	60
11. Vedvarende lavinntekt	74
11.1. Nærmere om datagrunnlaget	74
11.2. Definisjon av vedvarende lavinntekt	75
11.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt	75
11.4. Sammensetning av lavinnteksgruppen	76
11.5. Yrkestilknytning og utdanning	77
11.6. Økonomiske kjennemerker ved lavinnteksgruppen	78
11.7. Helse, boforhold og økonomiske problemer	79
11.8. Lavinntekt innen ulike grupper	82
12. Internasjonal sammenligning av lavinntekt	84
Referanser	86
Tidligere utgitt på emneområdet	89
De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter	90

Figurregister

---

3. Årlig lavinntekt

3.1. Utviklingen i årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. 1986-2001	15
3.2. Utviklingen i årlig lavinntekt. Lavinntekt basert på inntektsgrenser for 1994	16
3.3. Utviklingen i lavinntektsgapet. 1994-2001	17

---

6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger

6.1. Innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn. 1993-2003	38
---	----

---

10. Sosiale indikatorer for trygdemottakere

10.1. Antall personer etter pensjonsstatus. 1993-2002	60
---	----

Tabellregister

2. Datagrunnlag og definisjoner	
2.1. Ekvivalensskalaer og husholdningsstørrelse	11
2.2. Lavinntektsgrenser i kroner (årsinntekt) basert på ulike avstander til medianinntekt. Inntekt etter skatt. Ulike husholdningstyper. 2001	12
3. Årlig lavinntekt	
3.1. Lavinntektsindikatorer innen ulike husholdningstyper, 2001	18
3.2. Andel personer i husholdninger med årlig inntekt etter skatt per forbruksenhet under ulike avstander til medianinntekten. To ulike lavinnteksdefinisjoner. Ulike grupper. 1996, 1999 og 2001. Prosent	19
4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier	
4.1. Barn og barnefamilier og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2001. Prosent	22
4.2. Barn og barnefamilier og indikatorer for utdanning. 1996-2001. Prosent	22
4.3. Barn og barnefamilier og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2001. Prosent	23
4.4. Barn og barnefamilier og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2001. Prosent	24
4.5. Barn og barnefamilier og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2001. Prosent	24
4.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Barn og barnefamilier. 2001. Prosent	25
4.7. Inntektsregnskap for barn og barnefamilier. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2001. Kroner og prosent	26
4.8. Boligtype og boligstandard for enslige forsørgere. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001	27
4.9. Boligtype og boligstandard for vanskeligstilte barnefamilier. 2001	28
4.10. Boligøkonomi for enslige forsørgere. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001	29
4.11. Boligøkonomi for vanskeligstilte barnefamilier. 2001	29
4.12. Helseindikatorer for enslige forsørgere. 2002. Prosent	30
5. Sosiale indikatorer for aleneboende under 35 år	
5.1. Aleneboende under 35 år og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2001. Prosent	31
5.2. Aleneboende under 35 år og indikatorer for utdanning. 1996-2001. Prosent	32
5.3. Aleneboende under 35 år og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2001. Prosent	32
5.4. Aleneboende under 35 år og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2001. Prosent	32
5.5. Aleneboende under 35 år og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2001. Prosent	33
5.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Aleneboende under 35 år. 2001. Prosent	33
5.7. Inntektsregnskap for aleneboende under 35 år. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2001. Kroner og prosent	34
5.8. Boligtype og boligstandard for aleneboende under 35 år. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001	35
5.9. Boligøkonomi for aleneboende under 35 år. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001	36
5.10. Helseindikatorer for aleneboende under 35 år. 2002. Prosent	37
6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger	
6.1. Innvandrere og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2001. Prosent	39
6.2. Innvandrere og indikatorer for utdanning. 1996-2001. Prosent	40
6.3. Innvandrere og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2001. Prosent	40
6.4. Innvandrere og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2001. Prosent	41
6.5. Innvandrere og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2001. Prosent	41
6.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Innvandrere. 2001. Prosent	42
6.7. Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er innvandrer ¹ . Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2001. Kroner og prosent	43
7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere	
7.1. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2001. Prosent	45
7.2. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for utdanning. 1996-2001. Prosent	46
7.3. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2001. Prosent	46
7.4. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2001. Prosent	47
7.5. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2001. Prosent	47
7.6. Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Sosialhjelpsmottakere. 2001. Prosent	48
7.7. Inntektsregnskap for husholdninger som mottar sosialhjelp. Gjennomsnitt og andel av samlet husholdningsinntekt. 2001. Prosent	49
8. Sosiale indikatorer for "Seniorbefolkningen"	
8.1. Seniorbefolkningen og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2001. Prosent	50

8.2.	Seniorbefolkningen og indikatorer for utdanning. 1996-2001. Prosent.....	51
8.3.	Seniorbefolkningen og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2001. Prosent.....	51
8.4.	Seniorbefolkningen og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2001. Prosent.....	51
8.5.	Seniorbefolkningen og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2001. Prosent.....	52
8.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Seniorbefolkningen. 2001. Prosent.....	53
8.7.	Inntektsregnskap for husholdninger der hovedinntektstaker er i seniorbefolkningen ¹ . Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2001.....	53
8.8.	Boligtype og boligstandard for seniorbefolkningen. 2001.....	54
8.9.	Boligøkonomi for seniorbefolkningen. 2001.....	54
8.10.	Helseindikatorer for seniorbefolkningen. 2002. Prosent.....	54
9.	Sosiale indikatorer for kronisk syke og funksjonshemmede.....	55
9.1.	Boligtype og boligstandard for kronisk syke og personer med dårlig psykisk helse. 2001.....	56
9.2.	Boligtype og boligstandard for funksjonshemmede 16-66 år. 2001.....	57
9.3.	Boligøkonomi for kronisk syke og personer med dårlig psykisk helse. 2001.....	57
9.4.	Boligøkonomi for funksjonshemmede 16-66 år. 2001.....	57
9.5.	Helseindikatorer for kronisk syke og personer med dårlig psykisk helse. Personer 16 år og over. 2002. Prosent.....	58
10.	Sosiale indikatorer for trygdemottakere.....	60
10.1.	Trygdemottakere og indikatorer for yrkestilknytning. 1996-2001. Prosent.....	62
10.2.	Trygdemottakere og indikatorer for utdanning. 1996-2001. Prosent.....	63
10.3.	Trygdemottakere og indikatorer for økonomisk utsatthet. 1996-2001. Prosent.....	64
10.4.	Trygdemottakere og indikatorer for gjeldsbelastning. 1996-2001. Prosent.....	64
10.5.	Trygdemottakere og indikatorer for store sykdomsutgifter. 1996-2001. Prosent.....	65
10.6.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Trygdemottakere. 2001. Prosent.....	65
10.7.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Trygdemottakere. 2001. Prosent.....	66
10.8.	Indikatorer for personer med og uten lavinntekt. Trygdemottakere. 2001. Prosent.....	67
10.9.	Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er trygdemottaker. Ulike grupper. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2001. Prosent og kroner.....	67
10.10.	Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er trygdemottaker. Ulike grupper. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2001. Prosent og kroner.....	68
10.11.	Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidsledig. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2001. Prosent og kroner.....	69
10.12.	Boligtype og boligstandard for alderspensjonister. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001.....	70
10.13.	Boligtype og boligstandard for uførepensjonister. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001.....	70
10.14.	Boligtype og boligstandard for aleneboende minstepensjonister. 2001.....	71
10.15.	Boligøkonomi for uførepensjonister. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001.....	72
10.16.	Boligøkonomi for alderspensjonister. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001.....	72
10.17.	Boligøkonomi for aleneboende minstepensjonister. 2001.....	73
11.	Vedvarende lavinntekt	
11.1.	Årlig median ekvivalentinntekt og gjennomsnittlig median ekvivalentinntekt for ulike treårsperioder 1996-2001. Løpende og faste priser. To ulike ekvivalensskalaer.....	75
11.2.	Utviklingen i vedvarende lavinntekt. 1996-2001. Andel personer med ekvivalentinntekt under henholdsvis 50 prosent og 60 prosent av mediangjennomsnittet i perioden. To ulike ekvivalensskalaer.....	75
11.3.	Utviklingen i vedvarende lavinntekt. Andel personer med ekvivalentinntekt (EU-skala) under den årlige lavinntektsgrensen og som var under lavinntektsgrensen i minst 2 av de 3 foregående årene.....	76
11.4.	Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt. Gjennomsnittlige andeler (prosent) for årene 1999-2001. To ulike lavinnteksdefinisjoner.....	76
11.5.	Personer 25-65 år etter tallet på yrkestilknyttede i husholdningen. Andel med vedvarende lavinntekt.....	78
11.6.	Personer 16 år og over etter utdanningsnivå. Andel med vedvarende lavinntekt.....	78
11.7.	Personer i hushold med ulike inntektsindikatorer. Andel med vedvarende lavinntekt.....	79
11.8.	Personer i ulike husholdninger. Andel med vedvarende lavinntekt.....	83
12.	Internasjonal sammenligning av lavinntekt	
12.1.	Andel personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa. Andel personer med disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av nasjonal medianinntekt. EU-skala. 1999 og 2000.....	85
12.2.	Andel personer med vedvarende lavinntekt i ulike land i Europa. Andel personer med disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av nasjonal medianinntekt i det aktuelle året, og i minst to av tre foregående år. EU-skala. 1999.....	85

1. Innledning

Formålet med denne publikasjonen er å belyse økonomi og levekår for ulike grupper i samfunnet, samt å vise hvordan utviklingen har vært innenfor disse områdene de siste årene. Til dette formålet er det utviklet flere indikatorer som blant annet viser tilknytning til arbeidslivet, utdanning, økonomisk utsatthet, helse og boligforhold. I rapporten er det også lagt vekt på å vise forekomsten av vedvarende lavinntekt og andre indikatorer på fattigdom ved ulike metodiske tilnærminger. Det er benyttet data fra en rekke ulike kilder, fra heldekkende statistiske registre og databaser til mindre utvalgsundersøkelser.

Denne sosiale rapporteringen kan også ses i et større perspektiv. Det pågår innen EU et omfattende arbeid med å utvikle en rekke strukturelle indikatorer, blant annet innen det sosiale området. Disse indikatorene benyttes i den periodiske rapporteringen over utvikling i fattigdom og sosial eksklusjon, og til å studere effekten av tiltak for å bekjempe fattigdom innen EU. Statistisk sentralbyrå leverer nå norske data til EU som gjør det mulig å foreta internasjonale sammenligninger innen dette området, og et eget kapittel er tilegnet dette.

Rapporten har følgende disposisjon: I kapittel 2 gjør vi nærmere rede for datagrunnlaget som benyttes, hvilke grupper av befolkningen som omfattes av rapporteringen, samt hvilke metodiske innfallsvinkler som har blitt valgt for å belyse utviklingen i økonomiske levekår.

Kapittel 3 beskriver utviklingen i årlig lavinntekt for hele befolkningen i et lengre perspektiv. I tillegg til å vise hvor mange personer som til enhver tid har årlig lavinntekt, presenteres også "lavinntektsgapet", det vil si et mål som viser hvor "fattig" de "fattige" er.

I kapittel 4-10 følger en analyse over en rekke mer eller mindre økonomisk utsatte grupper i befolkningen. Blant disse finnes en rekke trygdemottakere (alders- og uførepensjonister, minstepensjonister, langtidssyke og langtidsledige), innvandrere, barnefamilier og unge enslige. For hver enkelt gruppe presenteres ulike indikatorer som kan ha betydning for levekårene. Dette

gjelder for eksempel tilknytning til arbeidsmarkedet, boligstandard, helseforhold, forekomsten av økonomiske problemer, bruk av supplerende ytelser fra det offentlige og forekomsten av årlig lavinntekt. For å fange opp eventuelle utviklingstrekk de siste årene, presenteres tall for perioden 1996 - 2001.

Det å tilhøre en lavinntektshusholdning er først og fremst et problem dersom dette er en tilstand med en viss varighet. I kapittel 11 skal vi derfor se på forekomsten av vedvarende lavinntekt, det vil si personer som tilhører husholdninger som har hatt lavinntekt i en treårsperiode. Vi vil også belyse om noen av de gruppene vi har omtalt tidligere, har større sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt enn andre. Dette gjelder for eksempel ulike barnefamilier, pensjonister og innvandrere.

I kapittel 12 presenteres så tall som viser omfang og variasjon i andelen med lavinntekt i Europa, med utgangspunkt i data fra Eurostat.

2. Datagrunnlag og definisjoner

Jon Epland, Arne Andersen og Mads Ivar Kirkeberg

2.1. Datagrunnlag

Det er to datakilder som er benyttet i framstillingen av økonomi og levekår for ulike grupper: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger og Levekårsundersøkelsen.

Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Inntekts- og formuesundersøkelsen er en stor utvalgsundersøkelse som gir detaljerte opplysninger om befolkningens inntekter. I 2001 omfatter denne undersøkelsen vel 70 000 personer fordelt på 28 000 husholdninger. Til alle personer som inngår i denne undersøkelsen har det blitt koplet på en rekke kjennemerker som gjør det mulig å identifisere diverse utsatte grupper i befolkningen, for eksempel langtidsledige, langtidssyke, innvandrere og flyktninger. Deler av utvalget til inntektsundersøkelsen består av et panel av personer som har blitt fulgt over flere år. Dette gjør det mulig å studere forekomsten av vedvarende lavinntekt i befolkningen. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 5. Inntektsopplysningene i Inntekts- og formuesundersøkelsen kommer fra ulike offentlige registre (for eksempel fra skatte- og trygdeetaten), mens opplysninger om hvem som inngår i husholdningen er kartlagt ved hjelp av et intervju.

Levekårsundersøkelsen

Det finnes imidlertid viktige levekårsområder som ikke kan belyses ved hjelp av data fra inntektsundersøkelsen, men som krever egne intervjuundersøkelser. Dette gjelder for eksempel opplysninger om egen helse, boligsituasjon eller oppfatninger om personlig økonomi. Dette er data som samles inn i Levekårsundersøkelsen. Levekårsundersøkelsene er landsrepresentative utvalgsundersøkelser. Levekårsundersøkelsen består både av en panelundersøkelse og en tverrsnittsundersøkelse, begge gjennomføres hvert år. Tverrsnittsundersøkelsene danner grunnlag for de fleste av opplysningene om ulike gruppers helse og boforhold. Tverrsnittsundersøkelser om boforhold er gjennomført i 1997 og 2001 og er basert på et utvalg av 5 000 personer 16 år og over. Tilsvarende undersøkelser om helse er gjennomført i 1998 og 2002 basert på et utvalg av 10 000 personer 16 år og over. For enkelte

grupper er det gitt resultater for 1987, 1991 og 1995. Disse er basert på de tradisjonelle levekårsundersøkelsene der det hvert fjerde år ble stilt spørsmål både om boforhold, helse m.v.

Panelundersøkelsene er grunnlaget for opplysningene om personer med vedvarende lavinntekt. I panelundersøkelsene har en fra 1997 hvert år intervjuet et utvalg av 5000 personer i alderen 16-79 år i 1997 (supplert med 16-åringer og nyinnvandrede hvert år).

Det er i stor grad overlapp mellom levekårsundersøkelsene og inntektsundersøkelsene. Alle personer som er med i levekårsundersøkelsen inngår også i inntektsundersøkelsen (men ikke omvendt). Dette gjelder også for levekårsundersøkelsens panelundersøkelse. Dette gjør det mulig og også benytte levekårsundersøkelsen til å presentere ulike levekårsindikatorer for grupper med vedvarende lavinntekt.

2.2. Inntektsbegrep

Inntektsbegrepet som benyttes som mål på de økonomiske ressursene er *inntekt etter skatt*. Dette begrepet omfatter summen av alle yrkesinntekter (lønn- og næringsinntekter), kapitalinntekter (det vil si renteinntekter og avkastning på diverse verdipapirer) pluss diverse overføringer (for eksempel pensjoner, barne-trygd, bostøtte, stipend og sosialhjelp). Til fratrukk kommer utlignet skatt og negative overføringer (det vil si pensjonspremier i arbeidsforhold og betalt barnebidrag). For en detaljert gjennomgang av alle inntektskomponenter som inngår i inntektsbegrepet viser vi til NOS Inntekts- og formuesstatistikk, 2001 (Statistisk sentralbyrå 2003a).

Selv om inntektsbegrepet omfatter de fleste kontante inntekter som husholdningene mottar, vil det også være andre faktorer som i stor grad påvirker den økonomiske velferden til barn og voksne, og som ikke blir omfattet av dette inntektsbegrepet. Dette gjelder for eksempel verdien av alle offentlige tjenester som er rettet inn mot barn og eldre (f.eks. gratis lege, tannlege og helsetjeneste for barn, offentlig støtte til barnehager, hjemmehjelp og hjemmesykepleie for eldre). Det har blitt vist at den økonomiske verdien av slike

tjenester er betydelig for husholdningene (Nørgaard 2001). Ubetalte omsorgstjenester fra slektninger, naboer og venner og uformelle overføringer av ulike slag vil også påvirke velferdsnivået til barn og voksne.

Det er bare de *registrerte* inntektene som inngår i inntektsbegrepet. Inntekter som unndras beskatning vil for eksempel ikke være med. Et spørsmål som kan diskuteres er om en i inntektsbegrepet burde ta hensyn til eventuelle renteutgifter som husholdningene har. I det inntektsbegrepet som benyttes her, er det ikke gjort fratrukk for betalte renter. Dette har blitt gjort på bakgrunn av at de fleste husholdninger låner for å investere i egen bolig. Men i inntektsstatistikken finnes det ikke gode nok opplysninger om den økonomiske fordelingen en har av å bo i egen bolig, og det er derfor ikke mulig å beregne en realistisk boliginntekt. Derimot foreligger det fullstendige opplysninger om husholdningenes renteutgifter, som i sin helhet kan trekkes fra på selvangivelsen. Denne mangelen på symmetri mellom inntekts- og utgiftssiden har ført til at vi verken tar med inntekt av egen bolig i inntektsbegrepet, eller gjør fratrukk for renteutgifter.

2.3. Ekvivalensskala

For å kunne sammenligne den økonomiske velferden til husholdninger av ulik type og størrelse er det vanlig å "justere" inntekten ved hjelp av såkalte ekvivalensskalaer eller forbruksvekter. En ekvivalensskala gir uttrykk for hvor stor inntekt en husholdning på for eksempel fire personer må ha, for å ha samme levestandard eller økonomisk velferd som en enslig person. Det må imidlertid bemerkes at når en benytter slike ekvivalensskalaer, forutsetter en at all husholdningsinntekt blir likt fordelt på alle husholdningsmedlemmer. Men det er ikke sikkert at dette er en fullt ut korrekt antakelse. For eksempel har en stor andel enslige forsørgere oppgitt at de fikk bedre personlig økonomi etter at de ble enslige forsørgere enn det de hadde som gift, på tross av at husholdningsinntektene ble betydelig redusert. Årsaken til dette var at en som enslig forsørger fikk bedre kontroll over husholdningsøkonomien (Jarvis & Jenkins 1997). Andre undersøkelser har vist at det innen ektepar var en positiv korrelasjon mellom størrelsen på kvinnens bidrag til fellesøkonomien og hennes tilfredshet med den personlige økonomien, mens mennene på sin side oppgav stadig mindre grad av tilfredshet jo viktigere ektefelleens bidrag var til fellesøkonomien. Dette kan tolkes som at den som skaffer inntektene til husholdningen, også kan påvirke fordelingen av inntektene innen husholdningen (Bonke og Browning 2003).

I det datagrunnlaget som er benyttet her har vi imidlertid ingen opplysninger om den interne fordelingen av inntektene innen husholdningen.

Tabell 2.1. Ekvivalensskalaer og husholdningsstørrelse¹

Husholdningsstørrelse	Ekvivalensskala	
	OECD-skala	EU-skala
1	1,0	1,0
2	1,7	1,5
3	2,2	1,8
4	2,7	2,1
5	3,2	2,4

¹ Tabellen regner husholdningsmedlem nummer tre og høyere for å være barn.

Det finnes i dag en rekke ulike ekvivalensskalaer i bruk, og det er ingen enighet om hvilken skala som er den beste. Vi har i denne rapporten valgt å benytte to ulike skalaer som i dag blir hyppig benyttet i internasjonale studier: Den første er OECD-skalaen som legger relativ beskjeden vekt på husholdningenes stordriftsfordeler. Ifølge denne skalaen skal første voksne få vekt lik 1, neste voksne husholdsmedlem vekt lik 0,7 og hvert barn vekt lik 0,5.

Den andre skalaen er en "modifisering" av OECD-skalaen, ved at det legges større vekt på at store husholdninger vil ha stordriftsfordeler når flere personer deler på utgiftene. Det er denne skalaen som nå benyttes av EU (Eurostat, 1998). Ifølge denne "EU-skalaen" skal første voksne ha vekt lik 1, neste voksne vekt lik 0,5, mens hvert barn får vekt lik 0,3.

Tabell 2.1 summerer opp de to ulike skalaene med hensyn til den vekt de gir husholdninger av ulik størrelse. Vi ser for eksempel at en husholdning bestående av fire medlemmer (to voksne og to barn) vil måtte ha en inntekt som er 2,7 ganger større enn en enslig for å ha samme velferdsnivå ved bruk av OECD-skalaen. Ved bruk av EU-skalaen er det tilstrekkelig for husholdningen på fire å bare ha 2,1 ganger så høy inntekt som en enslig for å ha samme velferdsnivå.

2.4. Definisjon av lavinntektsgrense

Grovt sett finnes det to ulike metoder å konstruere en lavinntektsgrense på. En kan enten ta utgangspunkt i en *absolutt* tilnærming eller en *relativ* tilnærming.

I en absolutt tilnærming tar en utgangspunkt i det pengebeløpet som kreves for å skaffe seg et utvalg av basisvarer, for eksempel matvarer som en anser som ernæringsmessig nødvendig. Dessuten blir det gjort tillegg for nødvendige utgifter til husleie, klær mv. Det mest kjente eksemplet på en absolutt definisjon av lavinntekt er den amerikanske fattigdomsgrensen. Den ble utviklet tidlig på 1960-tallet og tok utgangspunkt i det gjennomsnittlige inntektsnivået til en husholdning med to barn som brukte 30 prosent eller mer av det totale forbruket på matvarer (Dalaker 1999). En slik lavinntektsgrense skal i utgangspunktet være absolutt, dvs. at dette beløpet bare skal justeres hvert år for prisstigning. Imidlertid vil det også her foreligge et subjektivt element. Varer som tidligere ble betraktet som luksus kan i dag bli regnet som nødvendighetsartikler. Telefon og TV kan være eksempler på slike

varer. Den amerikanske fattigdomsgrensen har blant annet blitt kritisert for at den ikke tar hensyn til at forbruksmønsteret har endret seg over tid, og for at den i stor grad gjenspeiler forbruksmønsteret slik det var i 1950-tallets USA (Citro & Michael 1995).

I en relativ tilnærming unngår en å måtte foreta subjektive valg vedrørende hvilke nødvendighetsartikler som skal inngå i beregningen av lavinntektsgrensen. Ved en relativ tilnærming er det vanlig å benytte det generelle inntektsnivået i landet som referanse. En ofte benyttet metode er å definere alle personer med en inntekt mindre enn 50 prosent av gjennomsnittet eller medianen¹ for alle personer, som tilhørende en lavinntektsgruppe. Dette er en metode som ofte benyttes i internasjonale studier, for eksempel av OECD (Oxley mfl. 2000), Eurostat (1998) og analyser som benytter Luxembourg Income Study (LIS), for eksempel Atkinson, Rainwater & Smeeding (1995). I motsetning til en absolutt tilnærming vil en relativ tilnærming føre til at dersom det generelle inntektsnivået i befolkningen øker, må også husholdningsinntektene til personene nederst i fordelingen øke tilsvarende for at det ikke skal bli flere med lav inntekt.

Men også en relativ tilnærming reiser flere begrepsmessige problemer. En innvending som ofte nevnes, er at dette er et mål for inntektsulikhet heller enn for lavinntekt eller fattigdom, og at valg av relativ avstand til det generelle inntektsnivået (f.eks. 50 prosent) er høyst vilkårlig (Pedersen og Smith 1998; Bradshaw 2000).

I denne rapporten vil det hovedsakelig bli benytte en relativ tilnærming til definisjonen av lavinntekt. Ettersom datagrunnlaget er inntekt, og ikke forbruk, har vi

ingen muligheter til å konstruere lavinntektsgrenser basert på budsjettandeler. Vi har videre valgt å benytte medianen, heller enn gjennomsnittet, som mål på det generelle inntektsnivået. Selv om gjennomsnittet gjerne er lettere å forholde seg til for folk flest, er medianen et mer robust mål ettersom den i mindre grad blir påvirket av få observasjoner med svært høye eller lave inntekter.

Vi har videre valgt å benytte to ulike definisjoner på lavinntekt som ofte benyttes i internasjonale studier. Den ene tar utgangspunkt i beløpet som utgjør 50 prosent av medianinntekten for alle personer, etter at husholdningsinntektene er regnet om til forbruksenheter ved hjelp av OECD-skalaen. Alle personer med en inntekt per forbruksenhet lavere enn dette, regnes da som tilhørende lavinntektsgruppen. Den andre definisjonen tar utgangspunkt i den definisjonen som i dag benyttes av EU, det vil si at lavinntektsgrensen settes lik 60 prosent av medianinntekten for alle personer, etter å ha korrigert for ulikheter i husholdningstørrelse ved hjelp av EU-skalaen.

I tabell 2.2 presenteres ulike lavinntektsgrenser for ulike typer husholdninger i 2001, og der lavinntektsgrensene tar utgangspunkt i ulike avstander til medianinntekten for alle. Vi ser for eksempel at det er til dels betydelige forskjeller i det nivået på lavinntektsgrensen som de to metodene gir, særlig for enslige. Ifølge OECD sin definisjon vil for eksempel en enslig person måtte ha 82 000 kroner i inntekt etter skatt i 2001, for ikke å havne under 50 prosent av medianinntekten for alle. Dersom en benytter EU sin lavinntektsgrense på 60 prosent av medianen, gir dette en lavinntektsgrense for en enslig person på 119 000 kroner i 2001. Til sammenligning var minstepensjonen til en enslig på 90 700 kroner i 2001.

Tabell 2.2. Lavinntektsgrenser i kroner (årsinntekt) basert på ulike avstander til medianinntekt. Inntekt etter skatt. Ulike husholdningstyper. 2001

	OECD-skalaen			(Skala)	EU-skalaen			(Skala)
	50 prosent	60 prosent	70 prosent		50 prosent	60 prosent	70 prosent	
Enslig	82 000	99 000	115 000	1	99 000	119 000	138 000	1
Enslig forsørger								
med 1 barn	123 000	148 000	173 000	1,5	128 000	154 000	180 000	1,3
med 2 barn	164 000	197 000	230 000	2	158 000	190 000	221 000	1,6
med 3 barn	205 000	247 000	288 000	2,5	188 000	225 000	263 000	1,9
To voksne	140 000	168 000	196 000	1,7	148 000	178 000	207 000	1,5
To voksne								
med 1 barn	181 000	217 000	253 000	2,2	178 000	213 000	249 000	1,8
med 2 barn	222 000	266 000	311 000	2,7	207 000	249 000	290 000	2,1
med 3 barn	263 000	316 000	368 000	3,2	237 000	284 000	332 000	2,4
med 4 barn	304 000	365 000	426 000	3,7	267 000	320 000	373 000	2,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

¹ Medianen er det midterste beløpet i en fordeling etter at en har sortert inntektene etter størrelse. Det vil altså være like mange personer med inntekt over medianen som under.

2.5. Indikatorer og grupper

I tillegg til å vise forekomsten av lavinntekt, skal vi også trekke inn andre indikatorer som kan beskrive levekårsutviklingen for ulike grupper i samfunnet.

I kapittel 4 presenteres følgende indikatorer (indikatorne gis både for de med lavinntekt og de utenfor lavinntektsgruppen):

Yrkestilknytning

1. andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen. Som yrkestilknyttet regnes personer som har lønn og/eller netto næringsinntekt større enn folketrygdens minstepensjon (minstepensjon) til enslige.
2. andel personer som tilhører en husholdning der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt (lønn og netto næringsinntekt utgjør husholdningens største inntektskilde).
3. andel personer som tilhører en husholdning uten noen sysselsatte (sysselsatte må ha minst 100 timers inntektsgivende arbeid i løpet av året).

Utdanning

andel personer som tilhører en husholdning hvor hovedinntektstaker kun har grunnskole som høyeste fullførte utdanning.

Økonomisk utsatthet

1. andel personer som tilhører en husholdning som mottar bostøtte.
2. andel personer som tilhører en husholdning som mottar sosialhjelp.
3. andel personer som tilhører en husholdning som mottar både bostøtte og sosialhjelp.

Bostøtteordningen ble lagt om i 1997 da Kommunaldepartementet og Sosialdepartementet sine to ordninger ble samordnet. I 1996 omfatter inntektsstatistikken kun ordningen til Kommunaldepartementet. Dette kan vanskeliggjøre sammenligning av bostøtte i dag med perioden før 1997.

Rente- og gjeldsbelastning

1. andel personer som tilhører en husholdning med høy gjeldsrentebelastning (samlede renteutgifter utgjør mer enn 15 prosent av husholdningens samlede inntekt).
2. andel personer som tilhører en husholdning med høy gjeldsbelastning (samlet gjeld er mer enn tre ganger så høy som husholdningens samlede inntekt).

Store sykdomsutgifter

andel personer som tilhører en husholdning som mottar grunnstønad.

I tillegg gis det flere indikatorer for å belyse boforhold og helse, beskrevet nærmere nedenfor under avsnittene 2.6 og 2.7.

De gruppene som ovennevnte indikatorer gis for er:

1. Enslige forsørgere (mor eller far med barn 0-17 år)
2. Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse (tidelen med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet - EU-skala)
3. Barn under 18 år
4. Alderspensionister
5. Aleneboende minstepensjonister (aleneboende og mottaker av særtillegg)
6. Uførepensjonister
7. Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)
8. AFP-pensjonister
9. Langtidssyke (personer som mottar rehabiliterings- eller attføringspenger)
10. Langtidsledige (personer som har vært registrert som arbeidsledige i 6 sammenhengende måneder eller mer)
11. Innvandrere i alt (førstegenerasjonsinnvandrere eller født i Norge av to utenlandsfødte foreldre)
12. Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn (innvandrere med landbakgrunn fra Øst-Europa, Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika eller Tyrkia)
13. Flyktninger. Bygger på data fra Utlendingsdirektoratet, hvor flukt har vært gitt som årsak til søknad om opphold.
14. Sosialhjelpsmottakere (mottatt sosialhjelp i løpet av året)
15. Aleneboende under 35 år (studenter er utelatt fra gruppen)
16. Seniorbefolkningen (alle personer i alderen 50-66 år)

I tillegg gis det som referanse tall for hele befolkningen, alle personer 16 år og eldre (utdanningsnivå) og alle personer i alderen 25-65 år.

Indikatorne gis gjennomgående for alle personer tilhørende husholdninger hvor hovedinntektstaker tilhører en av gruppene ovenfor (med unntak av gruppene 1-3).

Det er viktig å være klar over at gruppene ovenfor ikke er gjensidig utelukkende, men i varierende grad overlapper hverandre. Vedleggstabell 1 bakerst i rapporten gir en oversikt over i hvilken grad de ulike gruppene griper inn i hverandre.

2.6. Indikatorer på boforhold

Andre småhus: Dette omfatter rekkehus, kjedehus, atriumhus eller andre sammenbygde småhus, vertikalt og horisontaldelt tomannsbolig og terrassehus.

Eiere: Personer som bor i husholdning som eier boligen sin selv eller gjennom andels- eller aksjeselskap.

Boareal: Dette er det totale arealet innenfor boligens yttervegger. I kjeller og på loft regnes bare beboelsesrom med.

Bor trangt: Dette er aleneboende som bor på ett rom eller flerpersonhusholdninger med flere medlemmer enn antallet rom i boligen.

Svært romslig: Dette er personer som bor i husholdning som disponerer minst 3 rom mer enn antallet personer. Som rom regner enn da ikke kjøkken, bad, WC, entre eller rom under 6 kvadratmeter. Heller ikke rom som bare brukes til næringsformål.

Kald eller fuktig bolig: Personer som svarer at alle rom er vanskelige å varme opp eller at ett eller flere rom er fuktige.

Boutgiftsbelastning: Høy boutgiftsbelastning har husholdninger der summen av renter og avdrag og husleie utgjør minst 25 prosent av husholdningens samlede inntekt etter skatt. Dersom denne andelen er under 10 prosent er boutgiftsbelastningen lav.

2.7. Indikatorer på helse

Langvarig sykdom: Dette er sykdom som har vart i minst 6 måneder eller nyere sykdom som en regner med vil bli varig.

Hjerte- og karsykdom: Dette er syketilfeller med diagnose nr.: 390-458, 746,747.

Muskel- og skjelettsykdom: Dette er syktilfelle med diagnose nr.: 710-738, 754-756, 787.

Sykdom som påvirker hverdagen: Dette er svarernes vurdering av alle slags virkninger av sykdom de har fortalt om: smerter, angst, søvnproblem, trøtthet, nedsatt aktivitet mv. Det gjelder også virkninger som kommer og går i perioder der svareren må foreta en samlet vurdering over tid av virkningene av sykdommen.

Dårlig psykisk helse: Målet er basert på fem spørsmål om symptomer på nervøse plager (nervøsitet og indre uro, stadig redd og engstelig, følelse av håpløs framtid, nedtrykt og tungsindig, mye bekymret og urolig). Svarene i fire kategorier fra ikke plaget til svært plaget siste 14 dager gis verdier fra 1 til 4. Hvis summen av disse verdiene for de fem spørsmål er minst 10 har personen dårlig psykisk helse.

Bevegelsesvansker: Klarer ikke å gå i trapper uten å hvile eller å gå en fem minutters tur i noenlunde raskt tempo.

Nedsatt deltaking i aktiviteter: Personer som har svært vanskelig for å delta i foreningsaktivitet eller andre fritidsaktiviteter på grunn av varige helseproblemer eller funksjonshemming.

Hjelpetrengende: Dette er personer som ikke "uten hjelp av andre klarer dagligvareinnkjøp" eller ikke "uten hjelp klarer vask og rengjøring av boligen".

Pleietrengende: Dette er personer som ikke "uten hjelp av andre klarer av- og påkledning".

3. Årlig lavinntekt

Jon Epland

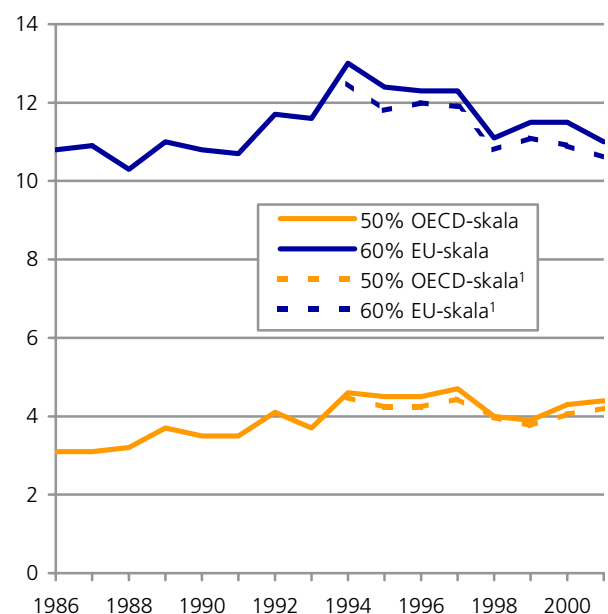
Vi skal i dette kapitlet først gi en oversikt over utviklingen i årlig lavinntekt i et lengre perspektiv, det vil si for årene 1986 til 2001, for hele befolkningen. Som nevnt i kapittel 2 har vi valgt å benytte en "relativ" definisjon av lavinntekt, der lavinntektsgrensen hele tiden ses i forhold til det som er den vanlige eller "gjennomsnittlige" levestandarden i landet. Men vi skal i tillegg trekke inn også en "absolutt" tilnærming. Det kan være av interesse å beregne hvor mange som er i lavinntektsgruppen, dersom en benytter en lavinntektsgrense basert på ett bestemt år i en periode på flere år, og deretter bare justerer denne lavinntektsgrensen for pristigningen som har funnet sted i perioden.

I tillegg til å vise utviklingen for hele befolkningen i et lengre perspektiv, skal vi også se på forekomsten av årlig lavinntekt innen ulike grupper av husholdninger, blant annet de gruppene som ble omtalt i kapittel 2.

Vi presenterer utviklingen i årlig lavinntekt for to ulike lavinnteksdefinisjoner. Den ene tar utgangspunkt i tilrådingene fra OECD, og benytter 50 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense, etter at inntektene har blitt justert ved hjelp av den såkalte OECD-skalaen. Den andre følger anbefalinger fra EU, og har 60 prosent av medianinntekten som lavinntektsgrense. I tillegg benyttes her en ekvivalensskala som legger noe mer vekt på husholdningenes stordriftsfordeler, enn det den gamle OECD-skalaen gjør. For en nærmere omtale av ekvivalensskalaer viser vi til kapittel 2.

Figur 3.1 viser utviklingen i årlig lavinntekt fra 1986 til 2001. Vi ser at andelen med lavinntekt er betydelig lavere når en benytter OECD sin definisjon, enn EU sin definisjon. Ifølge OECD sin lavinnteksdefinisjon hadde om lag 4 prosent av befolkningen lavinntekt i 2001, mens anslagene basert på EU sin definisjon ligger klart høyere på omlag 11 prosent. De ulike tallene skyldes først og fremst at lavinntektsgrensen er satt betydelig høyere i EU sin definisjon (60 prosent av medianen), slik at flere personer rimelig vis vil komme under denne lavinntektsgrensen, sammenlignet med OECD sin definisjon (50 prosent). I tillegg gir OECD sin ekvivalensskala, der en legger mindre vekt på stordriftsfordelene, en lavere medianinntekt i befolkningen enn EU sin skala.

Figur 3.1. Utviklingen i årlig lavinntekt. To ulike lavinnteksdefinisjoner. 1986-2001

¹ Inklusive "nye" overføringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Utviklingen i lavinntekt i 15-årsperioden er likevel ikke særlig forskjellig for de to definisjonene. Vi ser at andelen med lavinntekt økte i årene fram til midten av 1990-tallet, for siden å gå noe ned. Reduksjonen etter 1995 er noe sterkere for EU-definisjonen enn for OECD sin definisjon. Dette kan blant annet skyldes en betydelig nedgang i lavinntekt blant pensjonistene på slutten av 1990-tallet, blant annet som følge av en sterk økning i minstepensjonen på samme tidspunkt. Mange pensjonister vil ha inntekter like i nærheten av EU sin lavinntektsgrense, mens dette ikke vil være tilfelle for OECD sin definisjon der lavinntektsgrensen ligger klart lavere enn minstepensjonen i folketrygden. Utviklingen i lavinntekt ser ellers ut til i stor grad å sammenfalle med de økonomiske konjunkturerne i perioden, som tidligere påpekt i Andersen mfl. (2003). Andelen med lavinntekt ser ut til å øke i nedgangstidene mot slutten av 1980-tallet, for siden å bli redusert i takt med bedre konjunkturer etter 1995.

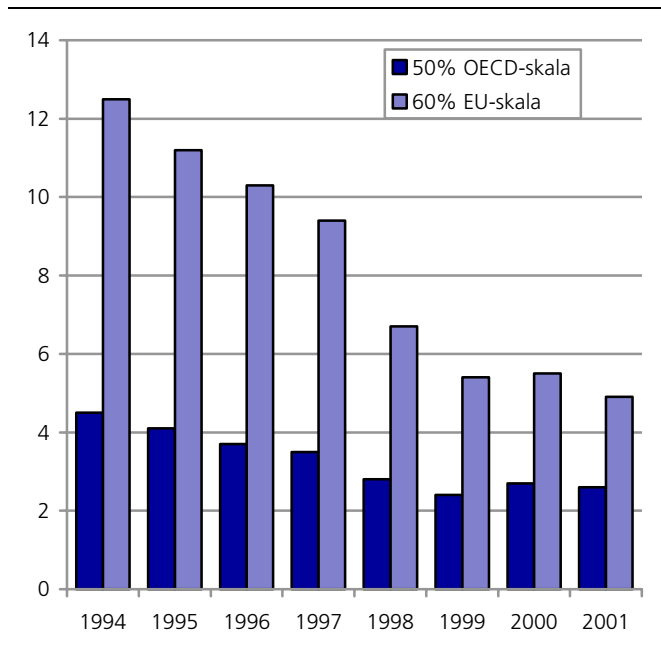
På midten av 1990-tallet fikk en muligheter til å inkludere noen flere typer av inntekter i datagrunnlaget i inntektsundersøkelsen. Dette gjaldt for eksempel for grunn- og hjelpetønad, fødselsengangsstønad og stønad til barnepass for enslige forsørgere. Når disse inntektene inkluderes i datagrunnlaget, går andelen personer med lavinntekt noe ned. Dette skyldes at de inntekten som nå har kommet med hovedsakelig har en utjevneende effekt, ved at de i større grad tilfaller dem med lave inntekter.

Vi har så langt definert lavinntekt basert på relative avstander til medianinntekten for det enkelte år. Men det kan også ha interesse å se på utviklingen i lavinntekt når en velger lavinntektsgrensen for ett bestemt år, og deretter bare korrigerer dette beløpet for pristigningen i perioden. Med en slik tilnærming får en bedre fram hvordan inntektsutviklingen har vært for de med lavinntekt i perioden. Dersom for eksempel personene nederst i fordelingen har hatt en svakere inntektsutvikling i perioden, enn den generelle inntektsveksten i samfunnet (medianinntekten), vil dette føre til en økning i tallet på personer med lavinntekt.

Figur 3.2 viser utviklingen i lavinntekt for årene 1994 til 2001, men der vi nå benytter lavinntektsgrensen for første året i perioden, 1994, som referanse for alle påfølgende år. Figuren viser hvor mange personer som ville være i lavinnteksgruppen de ulike årene dersom en tok utgangspunkt i det beløpet som var lavinntektsgrensen i 1994, bare justert for pristigningen i perioden. Perioden 1994-2001 er valgt for at vi skal få et bredest mulig datagrunnlag, ved å inkludere også inntekter som har kommet med i inntektsstatistikken i løpet av de siste årene.

Som figuren viser har det funnet sted en betydelig reduksjon i andelen med lavinntekt, når vi benytter en "fast" lavinntektsgrense knyttet til ett bestemt år. Vi ser at særlig lavinnteksandelen basert på EU-definisjonen faller betydelig i årene fram til 1999, for deretter å flate ut. Endringen var noe mindre for OECD sin definisjon, selv om vi også her ser en fallende trend fram til 1999. Dette kan tolkes som at den realinntektsveksten som har funnet sted i befolkningen mot slutten av 1990-tallet, også ser ut til å ha kommet de med lave inntekter til gode. Dette kan en videre få bekreftet ved å sammenligne tallene i figur 3.2 med figur 3.1. Som vi alt har sett (figur 3.1) var andelen med årlig lavinntekt (EU-skala) basert på årets median om lag 11 prosent i 2001. Dersom en i stedet benytter lavinntektsgrensen basert på medianinntekten for 1994, ser vi at andelen med lavinntekt bare ville være om lag 5 prosent i 2001. Det er med andre ord mindre enn halvparten så mange personer som tilhører lavinnteksgruppen i 2001, dersom vi benyttet lavinntektsgrensen for 1994, enn om vi benytter lavinntektsgrensen for 2001.

Figur 3.2. Utviklingen i årlig lavinntekt. Lavinntekt basert på inntektsgrenser for 1994

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Den store forskjellen i nedgangen på personer med lavinntekt for de to ulike lavinnteksdefinisjonene, krever en nærmere omtale. Vi har sett at når en benytter EU sin lavinnteksdefinisjon finner vi en mye sterkere nedgang i tallet på personer med lavinntekt, enn når en benytter OECD sin definisjon. Men mye av årsaken til dette er at de to lavinnteksgruppene er ulikt sammensatt. Siden EU sin lavinntektsgrense ligger mye høyere enn OECD sin grense, vil lavinnteksgruppen også omfatte en rekke personer som ikke regnes med blant de med lavinntekt ifølge OECD sin definisjon. Dette vil for eksempel være tilfelle for flere pensjonistgrupper. I de siste årene har de årlige trygdeoppgjørene gitt solid realvekst i trygdeutbetalingene, om lag på linje med lønnsutviklingen. Dette betyr at stadig færre pensjonister vil tilhøre lavinnteksgruppen når en, slik vi gjør i figur 3.2, benytter en "fast" lavinntektsgrense for ett bestemt år, og bare justerer for prisstigningen. Ved bruk av OECD sin lavinnteksdefinisjon vil det knapt være noen pensjonister blant de med lavinntekt, siden lavinntektsgrensen nå ligger under det som er folketrygdens minstestøtte. Det er dermed et større innslag av personer som står utenfor både trygdesystemet og arbeidslivet, og som derfor ikke i like stor grad har nytt godt av realveksten i lønn og pensjoner på slutten av 1990-tallet.

Vi har nå beskrevet utviklingen i lavinntekt ved å tallfeste hvor mange i befolkningen som har årlig lavinntekt over tid. En slik opptelling av hvor mange personer som til enhver tid har lavinntekt gir nyttig informasjon om forekomsten av lavinntekt, om det blir flere eller færre med lavinntekt, men sier ingen ting om inntektssituasjonen til de som befinner seg i lavinnteksgruppen. Det oppfattes for eksempel som

problematisk dersom de fattige stadig blir fattigere, selv om tallet på fattige ikke endrer seg noe særlig. En måte å belyse inntektssituasjonen til de i lavinntektsgruppen er å presentere "lavinntekts-gapet", som er et mål på hvor mye inntekt de "fattige" mangler på ikke lengre å være fattige.

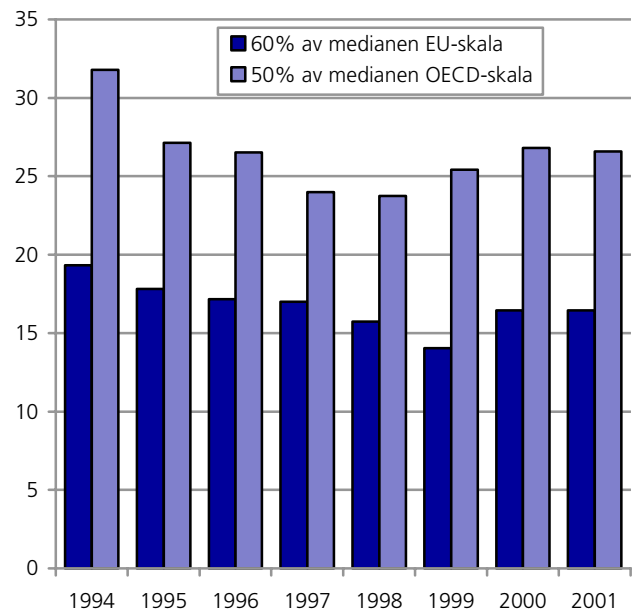
Figur 3.3 viser lavinntekts-gapet for perioden 1994-2001. Vi definerer lavinntekts-gapet på samme måte som Eurostat (2003a), ved å ta utgangspunkt i den prosentvise forskjellen mellom det beløpet som tilsvarer medianinntekten (per forbruksenhet) til alle "fattige" og det beløpet som utgjør selve lavinntekts-grensen.² Jo høyere inntektsnivået (medianinntekten) til de "fattige" er i forhold til lavinntekts-grensen, desto mindre vil lavinntekts-gapet være.

Figuren viser at når en benytter EU sin lavinntekts-definisjon var lavinntekts-gapet bare 16 prosent i 2001. Dette betyr at halvparten av alle "fattige" hadde en inntekt minst tilsvarende 84 prosent av lavinntekts-grensen. Det er med andre ord relativt mange av de "fattige" som befinner straks under lavinntekts-grensen, når en benytter EU sin definisjon. Går vi over til å se på tilsvarende fordeling ved bruk av OECD sin definisjon, ser vi at lavinntekts-gapet nå er 27 prosent. De som er "fattige" ifølge OECD sin definisjon, er altså noe "fattigere" enn det tilsvarende gruppe basert på EU sin metode var. En forklaring på dette kan være at ved OECD sin definisjon er gruppen med lavinntekt mye mindre enn ved bruk av EU sin definisjon, jamfør figur 3.1. Dette betyr igjen at personer med ekstremt lave inntekter, for eksempel næringsdrivende eller aksjonærer med negative inntekter eller studenter, vil utgjøre en større del av lavinntektsgruppen ved bruk av OECD sin definisjon, enn ved EU sin definisjon. Dette fører igjen til at disse personene i større grad vil kunne påvirke inntektene til alle de som befinner seg i lavinntektsgruppen, og dermed være med på å øke avstanden til lavinntekts-grensen. Ved EU sin definisjon ville denne gruppen av personer utgjøre en relativt liten del av lavinntektsgruppen, slik at de ikke influerer i særlig grad på inntektsnivået (medianen) til alle i lavinntektsgruppen.

Utviklingen i perioden etter 1994 viser ellers at personene i lavinntektsgruppen forbedret sin situasjon fram til ca. 1998-1999, ved at lavinntekts-gapet ble stadig mindre. De siste årene, 2000-2001, er det på nytt en tendens til at lavinntekts-gapet øker, selv om avstanden fram til lavinntekts-grensen fremdeles er mindre enn det den var i 1994. Dette gjelder uansett valg av lavinntekts-definisjon.

² En alternativ metode er å benytte gjennomsnittsinntekten for alle i lavinntektsgruppen heller enn medianen. Men siden mange personer i lavinntektsgruppen vil ha negative inntekter (f.eks. næringsdrivende med underskudd) vil dette i stor grad påvirke gjennomsnittsinntektene. Medianinntekten er derfor et mye mer robust mål, som i mindre grad påvirkes av få observasjoner med svært store negative inntekter.

Figur 3.3. Utviklingen i lavinntekts-gapet. 1994-2001

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

3.1. Sammensetning av lavinntektsgruppen

I det neste avsnittet skal vi se nærmere på ulike lavinntektsindikatorer innen ulike typer av husholdninger, blant annet med det for øye å vise hvor forskjellig sammensetningen av lavinntektsgruppen kan bli når en benytter to ulike lavinntekts-definisjoner. Vi vil vise tre ulike dimensjoner ved lavinntektsgruppen: (a) sammensetningen av lavinntektsgruppen, det vil si hvilke grupper som utgjør en stor eller liten del av alle med lavinntekt, (b) sannsynligheten for å tilhøre lavinntektsgruppen, det vil si andelen med lavinntekt innen hver enkelt husholdningstype, og (c) lavinntekts-gapet innen de ulike husholdningstypene. Det vil også gå klart fram at de ulike lavinntekts-definisjonene som benyttes (EU og OECD), viser stor variasjon når det gjelder å tallfeste hvilke grupper som utgjør lavinntektsgruppen.

Tabell 3.2 viser at ved bruk av EU sin lavinntekts-definisjon så er det først og fremst de som bor alene som utgjør lavinntektsgruppen, og særlig da de yngste og de eldste aleneboende. Til sammen utgjorde alle aleneboende mer enn halvparten (53 prosent) av alle i lavinntektgruppen i 2001. I tillegg utgjør småbarnsfamiliene en betydelig gruppe, med en andel på 12 prosent. Det er også enpersonhusholdningene som er har størst sannsynlighet eller "risiko" for å ha lavinntekt. Særlig enslige alderspensjonister har en svært høy risiko for å tilhøre lavinntektsgruppen (44 prosent), sammen med yngre enslige og enslig forsørgere. Blant grupper med relativt lav risiko for å ha lav inntekt finner vi par med barn.

Tabell 3.1. Lavinntektsindikatorer innen ulike husholdningstyper, 2001

	EU-skala (60% av medianinntekten)			OECD-skala (50% av medianinntekten)		
	Andel av alle med lavinntekt	Andel med lavinntekt	Lavinnteksgapet	Andel av alle med lavinntekt	Andel med lavinntekt	Lavinnteksgapet
Enslige under 45 år	27	33,0	40	42	20,3	39
Enslige 45-64 år	5	13,0	15	3	3,4	39
Enslige 65- år og eldre	26	42,3	12	2	1,5	12
Par uten barn, under 45 år	3	8,6	20	4	4,0	21
Par uten barn 45-64 år	2	2,3	21	2	1,1	60
Par uten barn 65- år og eldre	6	8,2	7	2	1,1	20
Par med barn, yngste barns alder 0-6 år	12	5,5	14	19	3,5	16
Par med barn, yngste barns alder 7-17 år	5	3,0	11	7	1,6	13
Enslige forsørgere	8	13,3	13	10	6,8	25
Andre husholdninger	5	4,6	20	7	2,5	17
Alle	100	10,6	16	100	4,2	27

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Det er imidlertid klare forskjeller når det gjelder *inntektsnivået* til personene i de ulike husholdningstypene, for eksempel mellom enslige under 45 år og enslige over 64 år. Vi ser at "lavinnteksgapet" er på hele 40 prosent for enslige under 45 år, mens tilsvarende tall er bare 12 prosent blant de eldste. Dette tyder på at inntektene til de fleste enslige eldre i lavinntektsgruppen ikke ligger langt fra lavinnteksgrensen, mens mange yngre enslige til dels har svært lave inntekter som gjør at gapet fram til lavinnteksgrensen er betydelig. En stor del av forklaringen er at det blant yngre enslige vil være mange studenter, som hovedsakelig lever av studielån. Studielån inngår imidlertid ikke i inntektsbegrepet som benyttes her, og mange vil derfor mer eller mindre være registrert uten inntekt. I tillegg vil det blant yngre enslige være mange med en marginal tilknytning til arbeidslivet, samtidig med at de står utenfor trygdesystemet. Dette står i kontrast til enslige alderspensjonister der alle mer eller mindre vil være "garantert" en inntekt tilsvarende minstepensjonen. Dette fører igjen til at mange eldre enslige med små tilleggsinntekter, likevel vil ha et inntektsnivå straks under lavinnteksgrensen.

Når vi går over til å se på andelen med lavinntekt ut i fra OECD sin definisjon, får vi godt dokumentert at gruppen med lavinntekt nå i stor grad endrer sammensetning. Enslig eldre, som utgjorde om lag en firedel av alle med lavinntekt ifølge EU sin definisjon, har nå en andel på bare 2 prosent. Forklaringer er, som tidligere nevnt, at lavinnteksgrensen (82 000 kroner) nå ligger klart under det som var minstepensjonen i 2001 (90 700 kroner). Det vil dermed være svært få eldre med så lave inntekter. Det er i stedet yngre enslige som nå dominerer gruppen med lavinntekt, med en andel på hele 42 prosent. I tillegg er det relativt mange småbarnsfamilier og enslige forsørgere blant de med lavinntekt.

Vi får også bekreftet at "lavinnteksgapet" er betydelig større når en benytter OECD sin lavinnteksdefinisjon. Dette kommer klart til syne for gruppen middelaldrene par uten barn (45 - 64 år), der lavinntekts-

gapet var på hele 60 prosent. Men dette skyldes at det er svært få i denne husholdningstypen som befinner seg under lavinnteksgrensen, og de som har så lave inntekter har dette hovedsakelig på grunn av at de har negative inntekter som følge av store underskudd i næringsvirksomheten eller tap ved salg av aksjer.

3.2. Utviklingen i lavinntekt for noen økonomisk utsatte grupper

I dette avsnittet ser vi nærmere på andelen med lavinntekt innen de ulike gruppene som ble omtalt i kapittel 2.5. Vi får også et innblikk i hvordan utviklingen har vært de siste årene - om noen grupper har forbedret ellet forverret sin situasjon - gjennom å sammenligne med tilsvarende fordeling i 1996 og 1999.

Tabell 3.2 viser andelen med lavinntekt ifølge EU sin definisjon. Det er klare forskjeller i andelen med lavinntekt blant enslige forsørgere og par med barn. Blant enslige forsørgere hadde 13 prosent lavinntekt i 2001, mens dette var tilfelle for 4 prosent av alle personer i husholdningstypen par med barn. Barn som har én forsørger har altså om lag tre ganger så stor sannsynlighet for å havne i lavinntektsgruppen, som barn med to forsørgere. Utviklingen mellom 1996 og 2001 er ellers preget av stabilitet for barnefamiliene, men vi registrerer en svak nedgang i andelen enslige forsørgere med lavinntekt.

Blant de ulike gruppene av trygdemottakerne er det aleneboende minstepensjonister som peker seg ut som gruppen med den høyeste andelen i lavinntektsgruppen. I 2001 hadde så mange som 7 av 10 enslige minstepensjonister en inntekt under lavinnteksgrensen. Det likevel lett å peke på årsaken til dette høye tallet. Som allerede påpekt får vi ved EU sin lavinnteksdefinisjon en lavinnteksgrense som ligger betydelig høyere, enn for eksempel minstepensjonen til enslige. I 2001 måtte en enslig minstepensjonist ha en tilleggsinntekt utover pensjonen på om lag 28 000 kroner, for ikke å havne i lavinntektsgruppen. For mange minstepensjonister der tilleggsinntektene hovedsakelig kommer i form av renter på bankinn-

skudd eller tjenestepensjon, vil det være svært få med så store tilleggsinntekter. I 1999 hadde for eksempel nærmere 60 prosent av alle minstepensjonister som ikke var gift, tilleggsinntekter på mindre enn 20 000 kroner (Andersen mfl. 2002). På tross av at svært mange aleneboende minstepensjonister er å finne i lavinntektsgruppen, har utviklingen vært gunstig for denne gruppen. Bare mellom 1996 og 1999 falt andelen med lavinntekt fra 84 til 74 prosent. Denne reduksjonen må ses på bakgrunn av den ekstraordinære hevingen av minstepensjonen i 1998.

En annen gruppe som er kraftig overrepresentert i lavinntektsgruppen er personer i husholdninger der hovedinntektstakeren har vært arbeidsledig i minst seks måneder. Nærmere 4 av 10 langtidsledige var i lavinntektsgruppen i 2001. Dette var en klart høyere andel enn det en finner både blant langtidssyke (21 prosent) og alders- og uførepensjonister (25 og 13 prosent). Vi registrerer ellers en motsatt utvikling i forekomsten av lavinntekt for de som mottar en tidsbegrenset ytelse fra Folketrygden, for eksempel dagpenger og attføringspenger, og de som mottar varige ytelser. Blant langtidsledige og langtidssyke var det for eksempel en økning i andelen personer med lavinntekt fra 1996 til 2001, mens vi finner motsatt utvikling for de med varige ytelser, for eksempel alders- og uførepensjonister, der det ble færre med lavinntekt i perioden.

Som det framgår av tabellen er innvandrere også en gruppe som er kjennetegnet av at mange tilhører lav-

inntektsgruppen. I 2001 hadde om lag 31 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstaker var innvandrer med ikke-vestlig bakgrunn, en inntekt under lavinntektsgrensen (EU-definisjon). Personer i innvandrerhusholdninger hadde dermed en sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen, som var nesten tre ganger høyere enn befolkningen generelt. Også blant personer i flyktninghushold er andelen med lavinntekt høy, der om lag hver tredje person var i lavinntektsgruppen. Det har likevel ikke skjedd en økning i andelen innvandrere med lavinntekt de siste årene. For gruppen av innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn var det en noe lavere andel med lavinntekt i 2001 enn i 1996, mens utviklingen blant de med flyktningbakgrunn er preget av stor grad av stabilitet.

To andre grupper med en høy andel personer med lavinntekt, er unge enslige og sosialhjelpsmottakere. Det er ikke uventet at mange sosialhjelpsmottakere befinner seg i lavinntektsgruppen, i 2001 var andelen så høy som 41 prosent. Men andelen sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen ser ut til å ha økt de siste årene. I 1996 var andelen med lavinntekt 36 prosent, mot altså 41 prosent fem år senere. Andelen med lavinntekt blant ikke-studerende enslige under 35 er var noe lavere enn blant sosialhjelpsmottakere, med en andel på 27 prosent i 2001. Selv om yngre enslige har en klart større sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen enn befolkningen generelt, har andelen med lavinntekt endret seg lite de siste årene.

Tabell 3.2. Andel personer i husholdninger med årlig inntekt etter skatt per forbruksenhet under ulike avstander til medianinntekten. To ulike lavinnteksdefinisjoner. Ulike grupper. 1996, 1999 og 2001. Prosent

	OECD-definisjon			EU-definisjon		
	1996	1999	2001	1996	1999	2001
Hele befolkningen	4	4	4	12	11	11
Personer 16 år og eldre	4	4	4	13	12	12
Personer 25-65 år	3	3	3	7	7	6
Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er i alderen 50-66 år	2	2	2	6	6	5
Barnefamilier						
Enslige forsørgere	7	5	7	14	15	13
Par med barn 0-17 år	3	3	3	5	4	4
Barn under 18 år	4	4	5	7	7	7
Trygdemottakere						
Alderspensjonister	2	1	1	32	26	25
Uførepensjonister	3	3	2	16	16	13
AFP-pensjonister	:	:	:	2	5	2
Etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle)	1	2	2	11	16	14
Aleneboende minstepensjonister	3	2	3	84	74	72
Langtidssyke	4	5	6	15	18	21
Langtidsledige	18	8	22	36	33	39
Innvandrere og flyktninger						
Innvandrere i alt	17	11	15	28	20	24
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	23	15	21	36	26	31
Flyktninger	20	17	23	34	29	33
Andre grupper						
Sosialhjelpsmottakere	16	14	21	36	35	41
Aleneboende under 35 år	14	11	14	26	27	27

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 3.2 viser også andelen med lavinntekt basert på OECD sin definisjon. Som tidligere omtalt er det først og fremst blant alderspensjonister at forskjellen mellom de to definisjonene er store. Dette blir godt illustrert når det gjelder forekomsten av lavinntekt blant alderspensjonister og aleneboende minstepensjonister. Som vi tidligere har sett, hadde begge disse gruppene relativt mange med lavinntekt ved bruk av EU-definisjonen. Men når vi benytter OECD sin lavinntektsdefinisjon endrer dette seg, og vi finner nå svært få pensjonister blant dem med lav inntekt. Forklaringen er, som tidligere omtalt, at lavinntektsgrensen ved bruk av OECD sin definisjon ligger lavere enn minstepensjonen.

For andre grupper er det derimot stor grad av samsvar mellom de to lavinntektsdefinisjonene. Det er tre grupper som særlig skiller seg ut når det gjelder forekomst av lavinntekt. Både blant langtidsledige, ikke-vestlige innvandrere og sosialhjelpsmottakere var mer enn én av fem i lavinntektsgruppen i 2001.

4. Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier

Alice Steinkellner, Arne Andersen og Jon Epland

- 8 av 10 barn bor sammen med to voksne, men stadig flere bor sammen med bare en forsørger
- barnefamiliene blant inntektsvinnerne det siste tiåret, men forskjellene har blitt større
- fire ganger mer vanlig at enslige forsørgere og par uten barn i laveste inntektsklasse er uten yrkesaktive husholdningsmedlemmer, enn blant alle barnefamilier
- stadig færre enslige forsørgere har lav utdanning
- mer vanlig at par med barn i laveste inntektsklasse mottar sosialhjelp og bostøtte enn enslige forsørgere
- flere eneforsørgere med høy gjeldsbelastning
- liten andel av par med barn har lav inntekt, men disse har like dårlige økonomiske levekår som enslige forsørgere med lav inntekt
- mange vanskeligstilte barnefamilier bor trangt
- dårlig psykisk helse mer vanlig blant eneforsørgere

Innledning

Ved utgangen av 2001 var det 1 067 000 barn under 18 år i Norge. De fleste barn bor i husholdninger med to voksne. I 2001 gjaldt dette for 81 prosent av alle barn. Det har likevel blitt mer vanlig at barna bor sammen med bare den ene av foreldrene. I 2001 gjaldt dette for 16 prosent av barna, mens en liten gruppe barn (ca. 3 prosent) bor i andre typer husholdninger (for eksempel i flergenerasjonshusholdninger).

På tross av at det ble nesten 75 000 flere barn i alderen 0-17 år i befolkningen mellom 1990 og 2000, har ikke dette ført til at husholdninger med barn utgjør en større andel av husholdningene. På grunn av at andre husholdningstyper har økt enda mer, har barnehusholdningenes andel av alle husholdninger blitt redusert fra å utgjøre om lag 30 prosent av husholdningene i 1991 til 28 prosent i 2001. Det er særlig andelen husholdninger med store barn (7-17 år) som har blitt redusert de siste årene.

Det har tidligere blitt vist at barnefamiliene har vært blant inntektsvinnerne på 1990-tallet, med en økning i gjennomsnittsinntektene over gjennomsnittet. Særlig gjelder dette for par med barn. Det er grunn til å se denne utviklingen på bakgrunn av fortsatt økning i yrkesaktivitet blant mødrene på 1990-tallet, - både som følge av at flere har blitt yrkesaktive men også som følge av at stadig flere arbeider heltid (Statistisk sentralbyrå 2003b). Men det har samtidig kommet

fram at de økonomiske forskjellene blant barn har blitt større i samme periode, der de "rikeste" barnefamiliene har hatt en klart bedre utvikling enn de nederst i fordelingen (Kirkeberg mfl. 2003).

I det følgende skal vi se på utviklingen i en rekke økonomiske indikatorer for noen grupper av barnefamilier som en forventer vil ha dårligere levekår enn andre barnefamilier. Dette gjelder for eksempel enslige forsørgere og par med barn som har så lave inntekter at de befinner seg i den nederste tidelen av befolkningen.

Yrkestilknytning

Det er få grupper som har en sterkere tilknytning til arbeidslivet, enn barnefamilier. Som tabell 4.1 viser, var det bare 8 prosent av alle barn under 18 år som ikke hadde noen yrkestilknyttede voksne i husholdningen i 2001. Dette var en lavere andel enn blant alle personer i den mest yrkesaktive aldersgruppen (25-65 år), der 12 prosent var uten yrkestilknyttede i husholdningen. En person er her definert som yrkestilknyttet dersom vedkommende har lønn og/eller netto næringsinntekt som er større enn folketrygdens minsteytelse til enslige alders- og uførepensjonister. For 2001 er dette beløpet 90 747 kroner. Men det går også fram av tabellen at det er klare forskjeller innen de ulike gruppene av barnefamilier. Både blant enslige forsørgere og blant par med barn i laveste inntektsklasse var så mange som 1 av 3 helt uten yrkestilknyttede i husholdningen.

Tabell 4.1. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen			
Hele befolkningen	23	23	23
Personer 25-65 år	12	12	12
Barnefamilier			
Enslige forsørgere	34	34	30
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	30	30	33
Barn under 18 år	9	8	8
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt			
Hele befolkningen	74	75	76
Personer 25-65 år	84	86	85
Enslige forsørgere	56	57	62
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	58	70	63
Barn under 18 år	87	89	89
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen			
Hele befolkningen	..	..	17
Personer 25-65 år	..	..	8
Enslige forsørgere	..	..	19
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	..	..	20
Barn under 18 år	..	..	5

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde : Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.2. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning			
Hele befolkningen	19	17	16
Personer 16 år og eldre	21	19	18
Enslige forsørgere	19	15	12
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	13	12	19
Barn under 18 år	11	9	9

Utviklingen siden 1996 ser ellers ut til å ha gått hver sin vei for enslige forsørgere og for par med barn. Blant enslige forsørgere ser det ut som at det har blitt mindre vanlig å stå utenfor arbeidslivet, mens andelen uten yrkestilknyttede har økt blant par med barn i laveste inntektsklasse. En mulig forklaring på hvorfor vi finner en økning i andelen yrkestilknyttede enslige forsørgere, kan være endringer i regelverket for å motta overgangsstønad. Perioden for hvor lenge det er mulig å motta overgangsstønad ble innskjerpet i tidsperioden fra 1998, med full effekt i 2001. Et av formålene med reformen var å forbedre de økonomiske forholdene til enslige forsørgere og å legge forholdene bedre til rette for selvforsørgelse, - enten i form av økt utdanning eller ved inntektsgivende arbeid (Rikstrygdeverket 2003a). I tillegg kan bedre konjunkturer i siste halvdel av 1990-tallet ha gjort det lettere for enslige forsørgere å skaffe seg inntektsgivende arbeid.

Det er derimot vanskeligere å peke på forklaringer på hvorfor det ble færre yrkestilknyttede blant par med barn med lavinntekt, men en stor del av gruppen (om lag en tredjedel) består av ikke-vestlige innvandrere. Det er særlig innvandrere fra Afrika, Asia og Sør-Amerika som utgjør en økende andel av par med barn i laveste inntektsklasse. Mange i denne gruppen er trolig nyankomne innvandrere som har store vansker med å komme inn på arbeidsmarkedet (se også kapittel 6).

Den sterke yrkestilknytningen til barnefamilier generelt blir bekreftet, når vi ser på hvilken betydning arbeidsinntekter har på husholdningsøkonomien. Om lag ni av ti barn under 18 år bodde i husholdninger der yrkesinntekt var den viktigste husholdningsinntekten i 2001. For husholdninger bestående av enslige forsørgere eller par med barn i laveste inntektsklasse, var denne andelen likevel lavere ved at henholdsvis 62 og 63 prosent av husholdningene hadde yrkesinntekt som viktigste husholdningsinntekt. Dersom vi benytter et annet mål på sysselsetting, det vil si om noen husholdningsmedlemmer har utført minst 100 timer inntektsgivende arbeid i løpet av 2001, så viser tabell 4.1 at bare fem prosent av alle barn var uten noen sysselsatte i husholdningen. Dette var igjen en lavere andel enn for alle personer i den mest yrkesaktive alderen, der tilsvarende tall var 8 prosent. Blant enslige forsørgere og par med barn i laveste inntektsklasse var om lag hver femte husholdning uten noen sysselsatte.

Utdanning

I 2001 bodde 16 prosent av den norske befolkningen i husholdninger der hovedinntektstaker hadde lav utdanning. Lav utdanning er her definert som at høyeste fullførte utdanning tilsvarer grunnskolenivå. Denne andelen har gått noe ned siden 1996 for befolkningen generelt. Andelen personer i husholdning der hovedinntektstaker har lav utdanning har derimot økt for gruppen par med barn i laveste inntektsklasse. I 1996 var denne andelen 13 prosent, mens den i 2001 hadde økt til 19 prosent. For enslige forsørgere er igjen utviklingen motsatt. Andelen eneforsørgere med lav utdanning gikk for eksempel ned fra knapt hver femte person i 1996 til vel en av ti i 2001. Det er dermed ikke særlig flere enslige forsørgere med lav utdanning i 2001, enn blant barnefamilier generelt.

Økonomisk utsatthet

En indikator på økonomisk utsatthet, kan være andelen personer i husholdninger som mottar supplerende ytelser i form av bostøtte og sosialhjelp. Tabell 4.3 viser andelen personer i husholdninger som mottar sosialhjelp eller som mottar både bostøtte og sosialhjelp.

Både bostøtteordningen og sosialhjelpsbruk er utbredt blant enslige forsørgere og par med barn i den laveste inntektsklassen. Det er også i sistnevnte gruppe vi finner høyest andel mottakere av både sosialhjelp og bostøtte blant barnefamiliene.

Tabell 4.3. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte			
Hele befolkningen	3	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3
Enslige forsørgere			
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	16	20	18
Barn under 18 år	17	13	19
	5	5	5
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp			
Hele befolkningen	7	5	5
Personer 25-65 år	7	5	5
Enslige forsørgere			
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	20	18	15
Barn under 18 år	29	21	29
	8	6	6
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp			
Hele befolkningen	1	1	2
Personer 25-65 år	1	1	1
Enslige forsørgere			
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	7	9	8
Barn under 18 år	13	10	16
	3	2	3

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Det å ha høye boutgifter i forhold til husholdningsinntekten, er ganske vanlig blant utsatte barnefamilier. I 2001 mottok 18 prosent av enslige forsørgere bostøtte, og om lag like mange (19 prosent) blant par med barn i laveste inntektsklasse. På grunn av at bostøtteordningen ble endret i 1997, er det vanskelig å sammenligne utviklingen tilbake til 1996. Men sammenlignet med 1999, ser det ut som at det har vært en økning i andelen par med barn i laveste inntektsklasse med høye boutgifter, mens utviklingen blant enslige forsørgere er preget av stabilitet.

Også sosialhjelpsbruken er relativt høy blant utsatte barnefamilier. Som tabellen viser, mottok nesten hver tredje familie i gruppen par med barn i laveste inntektsklasse sosialhjelp i 2001. Dette var en like høy andel som i 1996. For enslige forsørgere sank andelen med sosialhjelp fra om lag hver femte familie i 1996 til ca. hver sjuende familie i 2001 (15 prosent). For alle barnefamilier ligger denne andelen på 6 prosent både i 1999 og 2001, en liten nedgang fra 1996 da 8 prosent av alle barn tilhørte en husholdning som fikk økonomisk sosialhjelp.

Det er svært få personer som tilhører husholdninger som mottar både sosialhjelp og bostøtte. I 2001 gjaldt dette for bare én prosent av befolkningen. Andelen som mottar begge disse ytelsene er likevel en del høyere for barnefamilier. Blant alle barn under 18 var det tre prosent som tilhørte en husholdning som mottok både sosialhjelp og bostøtte i 2001. Tilsvarende

tall var 8 prosent for enslige forsørgere, mens en dobbelt så høy andel (16 prosent) av par med barn i laveste inntektsklasse mottok begge disse ytelsene. Det ser videre ut til at det å motta både sosialhjelp og bostøtte har blitt mer vanlig blant par med barn med lav inntekt, mens det ikke ser ut til å ha skjedd vesentlige endringer de siste årene blant enslige forsørgere.

Rente- og gjeldsbelastning

En indikator på høy gjeldsbyrde kan være å måle der hvor husholdningenes samlede gjeld utgjør mer enn tre ganger husholdningens samlede inntekt i løpet av året. En slik høy gjeldsbelastning kan ha mye å si for økonomien til den enkelte husholdning. Tabell 4.4 viser en fordeling av andelen personer som bor i husholdninger med høy gjeldsbelastning.

Vi ser av tabell 4.4 at par med barn i alderen 0-17 år i den laveste inntektsklassen, den tidelen med lavest inntekt, skiller seg klart ut når det gjelder gjeldsbyrde. I 2001 utgjorde andelen med så høy gjeldsbelastning 26 prosent for disse husholdningene. Tilsvarende andel for enslige forsørgere samme år var 10 prosent, mens den for alle barnefamilier sett under ett, var 7 prosent i 2001. Det ser ut til at gjeldsbelastningen for barnefamilier generelt har vært stabil siden midten av 1990-tallet, bortsett fra enslige forsørgere som ser ut til å ha økt sin gjeldsbyrde en del i denne perioden. Det er en høyere andel enslige forsørgere som hadde høy gjeldsbelastning i 2001, enn i 1996.

Tabellen viser også andelen personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning. Vi definerer her høy gjeldsrentebelastning til å være når husholdningens renteutgifter overstiger 15 prosent av samlet husholdningsinntekt. Når renteutgiftene blir sammenlignet med husholdningens inntekt, finner vi at en større andel av barnefamilieene betalte mye renter i 2001 enn i 1996. Det har vært svingninger i utlånsrentene i siste halvdel av 1990-tallet, men trenden i denne perioden er at rentenivået økte fram til 2001. Tallene viser også at for barnefamilier generelt har gjeldsbelastningen vært noenlunde stabil, mens rentebelastningen har steget en del for gruppen som helhet. For barnefamilier generelt har andelen husholdninger med høy rentebelastning økt fra 14 prosent i 1996 til 24 prosent i 2001, altså en økning på 10 prosentpoeng. For enslige forsørgere var økningen om lag like sterk (9 prosentpoeng) i denne perioden. Når enslige forsørgere som gruppe likevel har en lavere andel med høy rentebelastning kan noe av forklaringen være at det for denne gruppen er mer vanlig å leie bolig fremfor å eie, det vil si at færre har boliggjeld. Men dette kan være i ferd med å endre seg, siden økningen i enslige forsørgeres rentebelastning finner sted parallelt med økningen i gjeldsbelastning.

Tabell 4.4. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning			
Hele befolkningen	10	13	17
Personer 25-65 år	12	14	19
Enslige forsørgere	15	15	24
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	30	37	32
Barn under 18 år	14	19	24
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning			
Hele befolkningen	6	5	6
Personer 25-65 år	6	6	7
Enslige forsørgere	6	6	10
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	26	26	26
Barn under 18 år	6	6	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 4.5. Barn og barnefamilier og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad			
Hele befolkningen	7	7	7
Personer 25-65 år	7	7	7
Enslige forsørgere	6	7	7
Par med barn 0-17 år i laveste inntektsklasse	7	1	5
Barn under 18 år	7	7	6

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Det er likevel gruppen par med barn i laveste inntektsklasse som har størst rentebelastning av alle barnefamiliene. Nesten hver tredje barnefamilie som befinner seg i tidelen av befolkningen med lavest inntekt hadde høy rentebelastning i 2001. Blant enslige forsørgere var tilsvarende andel 24 prosent samme år, mens den i 1996 utgjorde kun 15 prosent.

Store sykdomsutgifter

Av folketrygdloven fremgår det at grunnstønad kan ytes til personer som har varig sykdom, når lidelsen medfører varige ekstrautgifter av betydning. I tabell 4.5 ser vi hvor stor andel personer som bor i husholdninger som har store utgifter i forbindelse med sykdom. Vi ser at barnefamilier ikke er noen gruppe som skiller seg ut fra resten av befolkningen, på dette

kjennemerket. Alle gruppene blant barnefamiliene ligger på omtrent samme nivå. For enslige forsørgere, som er den barnefamilietyper med høyest andel mottakere av grunnstønad, ser vi at 7 prosent av husholdningene har så høye sykdomsutgifter at de derfor mottar grunnstønad fra folketrygden. For alle barnefamilier er denne andelen på 6 prosent.

Kjennemerke ved lavinntektsgruppen

Dersom vi definerer lavinntekt i henhold til EU sin lavinnteksdefinisjon (ekvivalentinntekt lavere enn 60 prosent av medianinntekten), har barn under 18 år en mindre "risiko" for å tilhøre lavinntektsgruppen enn befolkningen generelt. I 2001 var andelen barn i lavinntektsgruppen 7 prosent, mot 11 prosent av befolkningen totalt. Men dersom vi ser på undergrupper av barnefamilier, for eksempel enslige forsørgere, endres dette bildet. Av alle personer i husholdninger bestående av bare en enslig mor eller far med barn, hadde 13 prosent lavinntekt i 2001. Som for de fleste andre grupper er det store forskjeller med hensyn til forekomsten av de ulike indikatorene, når vi sammenligner barnefamilier med og uten lavinntekt. Dette gjelder først og fremst blant par med barn.

Tilknytning til arbeidsmarkedet er en sentral indikator som "forklarer" mye av hvorfor noen barnefamilier tilhører lavinntektsgruppen. Dette kommer klart til syne i gruppen par med barn. For alle personer i denne husholdningstypen, som ikke tilhører lavinntektsgruppen, er det bare én prosent som ikke har noen yrkestilknyttede i husholdningen (tabell 4.6). Dette står i skarp kontrast til lavinntektsgruppen der hver tredje husholdning er uten yrkestilknyttede. Også den andre indikatoren på yrkesaktivitet, om noen har utført 100 timer inntektsgivende arbeid i året, viser tilsvarende forskjell mellom de med og uten lavinntekt. Her er det igjen bare én prosent av de som ikke er i lavinntektsgruppen som er uten sysselsatte, mens dette var tilfelle for hver femte person i lavinntektsgruppen.

Forskjellen mellom dem med og uten lavinntekt er mindre markert for enslige forsørgere. Det er riktignok en svært høy andel enslige forsørgere i lavinntektsgruppen som ikke er yrkestilknyttet (74 prosent), men det er også en høy andel enslige forsørgere som står utenfor arbeidslivet blant de som ikke tilhører lavinntektsgruppen. Det er trolig de ulike støtteordningene rettet inn mot eneforsørgere som er med på å forklare hvorfor så mange i denne gruppen kan stå utenfor yrkeslivet, uten å havne i lavinntektsgruppen.

Tabell 4.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Barn og barnefamilier. 2001. Prosent

	Hele befolkningen		Barn under 18 år		Enslige forsørgere		Par med barn	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning								
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	76	16	51	5	74	23	32	1
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	37	80	47	92	27	68	63	97
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen	52	13	30	3	42	16	19	1
Utdanning								
Andel personer i hushold der hovedinntektstaker har lav utdanning	32	14	22	8	19	11	19	7
Økonomisk utsatthet								
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	18	4	25	17	17	1
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	15	4	25	5	28	13	28	3
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	5	1	13	2	14	7	15	1
Gjeldsbelastning								
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	13	18	23	24	17	25	31	23
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	14	5	19	7	17	9	24	6
Store sykdomsutgifter								
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	4	7	4	7	3	7	5	6
Andel personer	11	89	7	93	13	87	4	96

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Det er store forskjeller i hovedinntektstakerens utdanningsnivå for barnefamilier med og uten lavinntekt. Blant par med barn er det tre ganger mer vanlig at hovedinntektstakeren har lav utdanning i lavinntektsgruppen, enn blant de som ikke har lav inntekt. Blant par med barn i lavinntektsgruppen, hadde om lag hver femte hovedinntektstaker høyeste utdanning tilsvarende ungdomsskolenivå i 2001. Andelen med så lav utdanning var like høy blant enslige forsørgere i lavinntektsgruppen (19 prosent), men blant enslige forsørgere er det også relativt mange som har lav utdanning blant de som ikke er i lavinntektsgruppen.

Det er små forskjeller mellom par med barn og enslige forsørgere i lavinntektsgruppen når det gjelder mottak av behovsprøvde stønader som sosialhjelp og bostøtte. Om lag 20-25 prosent av enslige forsørgere og par med barn i lavinntektsgruppen mottok bostøtte i 2001, og nesten hver tredje husholdning i lavinntektgruppen mottok sosialhjelp. Om lag en av syv mottok både sosialhjelp og bostøtte. Men det er igjen klart mindre forskjeller i sosialhjelpsbruk og bostøttemottak mellom enslige forsørgere med og uten lavinntekt, sammenlignet med tilsvarende gruppe av par med barn. Det er relativt mange enslige forsørgere som ikke er i

lavinntektsgruppen, men som likevel mottar slike supplerende ytelser. Dette er i liten grad tilfelle blant par med barn, der det er et mye klarere skille mellom de som er og de som ikke er i lavinntektsgruppen.

Barnefamilier er en gruppe med høy gjelds- og rentebelastning. Det er likevel ikke særlig store forskjeller mellom dem som befinner seg i lavinntektsgruppen og andre barnefamilier, når det gjelder hvor mye rentene tynger. Det er bare blant par med barn at lavinntektsgruppen skiller seg ut ved at rentebelastningen er høyere, sammenlignet med dem som ikke har lav inntekt. Derimot så ser det ut til at forskjellene er større når det gjelder gjeldsbelastning. Både blant enslige forsørgere og par med barn har gruppen med lavinntekt oftere en høy gjeld i forhold til inntekt, sammenlignet med de som ikke befinner seg i lavinntektsgruppen.

For den siste indikatoren, det vil si store sykdomsutgifter som kvalifiserer for å motta grunnstønad, så ser ikke dette ut til å være noe som forekommer oftere blant barnefamilier med lave inntekter, enn andre barnefamilier. Det er i det hele ikke særlig flere barnefamilier som mottar grunnstønad, enn i befolkningen generelt.

Tabell 4.7. Inntektsregnskap for barn og barnefamilier¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2001. Kroner og prosent

	Alle husholdninger			Barn under 18 år			Enslige forsørgere			Par med barn 0-17 år		
	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle	Med lav-inntekt ²	Ikke lav-inntekt	Alle
Yrkesinntekt	33	75	73	53	84	83	31	65	63	62	87	86
Kapitalinntekter ³	4	6	6	3	4	4	1	3	3	4	4	4
Overføringer	63	19	21	44	12	13	68	32	35	34	9	10
Herav :												
Ytelser fra folketrygden	44	11	12	12	3	3	20	9	10	9	2	2
Arbeidsledighetstrygd	2	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1
Bidrag	1	1	1	4	1	1	12	7	7	1	0	0
Barnetrygd	2	2	2	11	4	4	17	8	9	10	4	4
Stipend	5	0	1	4	0	1	4	1	1	2	0	0
Bostøtte	1	0	0	1	0	0	2	1	1	1	0	0
Sosialhjelp	4	0	0	6	0	0	6	0	0	6	0	0
Kontantstøtte	0	0	0	2	1	1	1	1	1	2	1	1
Stønad til barnetilsyn	0	0	0	0	0	0	1	2	2	0	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	118 400	477 600	418 200	201 500	611 100	583 000	152 500	346 700	323 000	303 800	669 200	654 800
Inntekt etter skatt	105 000	350 500	309 900	170 600	452 400	433 000	143 100	283 400	266 200	246 100	494 800	485 000
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	82 400	222 600	199 400	78 200	218 100	208 500	88 700	187 200	175 100	84 600	224 900	219 300
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	3,3	3,8	3,8	2,9	2,6	2,6	4,6	4,1	4,1
Antall observasjoner	3 610	24 769	28 379	554	9 023	9 577	130	1 006	1 136	323	7 673	7 996

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Inntektssammensetning

I tabell 4.7 ser vi nærmere på hvordan inntektssammensetningen til de ulike barnefamiliene var i 2001. Vi vil da få et bilde på hvilke typer inntekter som betyr mest for de ulike barnefamiliene, både de som tilhører lavinntektsgruppen og de som ikke har lav husholdningsinntekt.

Vi har allerede sett at størrelsen på yrkesinntekten er en viktig forklaring på hvorfor noen barnefamilier havner i lavinntektsgruppen. Dette blir bekreftet også i tabell 4.7, der de som befinner seg i lavinntektsgruppen har en klart lavere andel av samlet husholdningsinntekt fra arbeid og mer i form av stønader, sammenlignet med dem som ikke har lavinntekt. Særlig enslige forsørgere i lavinntektsgruppen er kjennetegnet av at inntekter i form av overføringer betyr mye. Blant de ulike typer overføringer som enslige forsørgere i lavinntektsgruppen mottar, er det særlig tre typer som skiller seg ut. Ytelser fra folketrygden er den største enkeltposten, og utgjør en femtedel av samlet husholdningsinntekt. Dette vil i stor grad dreie seg om overgangsstønad. En nesten like viktig inntektskilde er barnetrygd, som tilsvarte 17 prosent av samlet inntekt. En forklaring på hvorfor barnetrygden er så viktig for enslige forsørgere, er at de mottar barnetrygd for ett barn mer enn det de faktisk forsørger. Også underholdsbidrag fra tidligere partner eller bidragsforskudd fra det offentlige, er en viktig inntektskilde, med en andel på 12 prosent. Vi legger likevel merke til at de inntektene som betyr mye for ens-

lige forsørgere med lavinntekt, også betyr relativt mye for andre eneforsørgerhusholdninger. Både barnetrygd og underholdsbidrag er universelle stønader som blir gitt uavhengig av inntektsnivået til mottakerne.³

Også behovsprøvde ytelser som sosialhjelp er en viktig inntektskilde for enslige forsørgere med lav inntekt, men beløpet utgjorde bare 6 prosent av den samlede husholdningsinntekten i 2001. Enda mindre betydning hadde bostøtte som bare tilsvarte to prosent av husholdningsinntekten.

Par med barn i lavinntektsgruppen har en noe annen inntektssammensetning enn enslige forsørgere. Blant annet så utgjør overføringene en klart mindre del av husholdningsinntekten. Men også for par med barn er barnetrygden en meget viktig inntektskilde, med en andel på 10 prosent av samlet inntekt. Til sammenligning utgjorde barnetrygden om lag fire prosent av samlet husholdningsinntekt for alle par med barn, der yngste barn var under 18 år. Sosialhjelp er like viktig for par med barn i lavinntektsgruppen, som for enslige forsørgere, med en andel på 6 prosent. På den annen side utgjør bostøtte en ubetydelig inntektskilde for par med barn med lav inntekt, med en andel av samlet husholdningsinntekt på bare én prosent.

³ Fra og med 1. oktober 2003 vil imidlertid underholdsbidraget bli beregnet på bakgrunn av både bidrags yters og -mottakers inntektsnivå.

Tabellen gir også informasjon om det gjennomsnittlige inntektsnivået til de ulike barnefamiliene. Som det går fram har alle par med barn en inntekt per forbruksenhet (EU-skala) som ligger om lag 10 prosent høyere enn gjennomsnittet for alle husholdninger, mens enslige forsørgere ligger om lag 10 prosent under. For de som befinner seg i lavinntektsgruppen er det derimot små forskjeller i inntektsnivået til de ulike barnefamiliene.

Boforhold og helse

I det følgende skal vi se nærmere på ulike barnefamiliers boforhold og helsetilstand på bakgrunn av levekårsundersøkelsens materiale. Vi avgrensar beskrivelsen til bare å omfatte gruppen enslige forsørgere og vanskeligstilte barnefamilier.

Enslige forsørgere er, ifølge levekårsundersøkelsen, definert som personer som ikke er gifte eller samboende og som bor sammen med barn (eller stebarn) i alderen 0-17 år.

Vanskeligstilte barnefamilier omfatter husholdningstypen par med barn, der yngste barns alder er 0-17 år, og er definert på to ulike måter: Det er husholdninger som tilhører dels tidelen (første desil) og dels femdelen (første kvintil) med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet. Som forbruksvekt er brukt EU-skalaen (se kapittel 2). Det er gitt tall for to grupper av vanskeligstilte barnefamilier fordi det er forholdsvis få av de med lavest inntekt i levekårsutvalget (ca. 100) og tallene er derfor noe usikre.

De vanskeligstilte barnefamiliene er litt yngre enn barnefamiliene totalt, henholdsvis 23 og 14 prosent er under 25 år. Det er også litt flere av de vanskeligstilte barnefamiliene som bor i spredtbygde strøk. Det gjelder vel en tredel av disse sammenlignet med snaut en firedel av alle barnefamiliene. Det er ikke flere vanskeligstilte barnefamilier som bor i de store byene. Vi mangler god oversikt over hvor mange av barnefamiliene som kan karakteriseres som studenter fordi vi mangler opplysninger om igangværende utdanning for begge partnerne. Vi finner imidlertid at blant de intervjuede som tilhører paret i barnefamilien er det snaut 10 prosent som studerer, sammenlignet med 4 prosent i alle barnefamilier.

Boligstandard og eierforhold

Enslige forsørgere

Snaut to av tre enslige forsørgere (62 prosent) eier boligen sin enten selv eller gjennom andels- eller aksjeselskap. Dette er lavere enn i hele den voksne befolkningen. Vi kan ikke påvise endringer i andelen eiere blant enslige forsørgere de siste 10-15 årene (eierandelen i 2001 er lavere enn i 1997 - 70 prosent, men forskjellen er ikke statistisk sikker). Det er også færre enslige forsørgere som bor i enebolig (50 prosent sammenlignet med 65 prosent i befolkningen) og flere som bor i andre småhus (henholdsvis 25 og 16 prosent).

Tabell 4.8. Boligtype og boligstandard for enslige forsørgere. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001

	Enslige forsørgere ¹					Alle
	1987	1991	1995	1997	2001	2001
Andel personer som						
bor i enebolig, våningshus	40	43	44	40	50	65
bor i småhus ellers	33	36	36	36	25	16
bor i husholdning som eier	65	65	61	70	62	80
bor i husholdning som er selveier	41	42	41	47	48	69
bor trangt	10	6	6	3	7	7
bor svært romslig	17	15	16	15	16	30
for liten plass	..	..	28	17	32	13
ikke har bad	3	0	0	0	0	1
har kald eller fuktig bolig	26	7	11	18	15	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	..	94	..	97	108	115
Boligareal per person. Kvm.	..	39	..	42	42	49
Antall svar i alt	98	113	126	124	132	4 438

¹ For 1987-1997 er enslige forsørgere definert som personer med yngste barn 0-19 år, ikke 0-17 år som i 2001.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Ett av de viktigste aspektene ved boligstandard er boligstørrelsen sett i forhold til husholdningens størrelse. Totalt sett tyder tallene på at enslige forsørgere bor noe mindre romslig enn befolkningen. Andelen som bor trangt er den samme for de enslige forsørgerne som i befolkningen (7 prosent), men det er klart færre enslige forsørgere som bor svært romslig. Det gjelder 16 prosent sammenlignet med 30 prosent i befolkningen. Enslige forsørgere er imidlertid på linje med småbarnsforeldre når det gjelder å bo svært romslig, og andelen som bor trangt synes å være mindre (16 prosent av småbarnsforeldre bodde trangt i 2001). Andelen enslige forsørgere som bor trangt og svært romslig har vært omtrent uendret i hele perioden i motsetning til det vi finner for hele den voksne befolkningen.

Boligene til enslige forsørgere hadde i gjennomsnitt et boligareal på 108 kvadratmeter, bare litt lavere enn gjennomsnittet i befolkningen. Regnet per person var arealet 42 kvadratmeter, noe lavere enn i befolkningen. Dette er om lag det samme som for andre barnefamilier. Det er imidlertid klart flere enslige forsørgere enn i befolkningen som vurderer plassen i boligen som for liten. Det gjelder om lag en tredel av de enslige forsørgerne sammenlignet med en av åtte i befolkningen. For småbarnsforeldre er andelen som opplever å ha liten plass omtrent like stor som for enslige forsørgere, det gjelder vel en av fire.

Andre aspekter ved boligstandard er om boligen har bad og om den tekniske standarden når det gjelder varme og fukt er tilfredsstillende. Det siste kan vi bare måle ved opplevelsen av om boligen er kald eller fuktig. Så godt som ingen enslige forsørgere mangler bad eller dusj. Det er imidlertid noen flere enn i befolkningen som oppgir av de bor i kald eller fuktig bolig. Det gjaldt i 2001 for 15 prosent av enslige forsørgere, sammenlignet med 6 prosent i befolkningen (denne forskjellen er statistisk sikker).

Tabell 4.9. Boligtype og boligstandard for vanskeligstilte barnefamilier. 2001

	Vanskeligstilte barnefamilier		Alle barnefamilier ¹	Alle personer
	Laveste tidel	Laveste femdel		
Andel personer som bor i enebolig, våningshus	68	72	79	65
bor i småhus ellers	23	21	16	16
bor i husholdning som eier	74	82	92	80
bor i husholdning som er selveier	70	77	86	69
bor trangt	28	22	9	7
bor svært romslig for liten plass	10	10	18	30
ikke har bad	32	28	19	13
har flere bad	0	1	0	1
har kald eller fuktig bolig	34	37	43	31
	11	9	5	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	140	139	158	115
Boligareal per person. Kvm.	32	31	39	49
Antall svar i alt	101	203	1 042	4 438

¹ Par med barn der yngste barns alder er 0-17 år.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Vanskeligstilte barnefamilier

Til tross for at flere av de vanskeligstilte barnefamilieene bor i spredtbygde strøk er det en mindre del som eier boligene sine. Det gjelder for 74 prosent av de vanskeligstilte barnefamilier med lavest inntekt (laveste tidel), og 82 prosent av vanskeligstilte barnefamilier generelt (laveste femdel), sammenlignet med 92 prosent blant alle barnefamilier. Vel 90 prosent av de vanskeligstilte barnefamilieene bor i enebolig eller andre småhus, men litt færre bor i enebolig.

De vanskeligstilte barnefamilieene har forholdsvis lav boligstandard, først og fremst når det gjelder romslighet. En forholdsvis stor del av de vanskeligstilte barnefamilieene bor trangt. Mens dette gjelder 9 prosent av alle barnefamilier gjelder det 28 prosent av de vanskeligstilte barnefamilier med lavest inntekt (22 prosent av alle vanskeligstilte barnefamilier). Det er generelt forholdsvis få barnefamilier som bor svært romslig (18 prosent), og det er enda færre blant de vanskeligstilte barnefamilieene, bare en av ti bor svært romslig.

Boligene til vanskeligstilte barnefamilier er store i forhold til landsgjennomsnittet, men noe mindre enn for alle barnefamilier (henholdsvis 115, 140 og 158 kvadratmeter). På samme måte som barnefamilier generelt, er husholdningene til vanskeligstilte barnefamilier store. Derfor blir boligarealet per person lite for vanskeligstilte barnefamilier, vel 30 kvadratmeter, sammenlignet med om lag 40 kvadratmeter for alle barnefamilier. Det er da også en betydelig del av de vanskeligstilte barnefamilieene som vurderer boligarealet som for lite, om lag 30 prosent.

De få indikatorene vi har på boligstandard ellers tyder ikke på vesentlig dårligere boliger for vanskeligstilte barnefamilier. Så godt som ingen mangler bad, og vel en

av tre bor i bolig som har flere bad. Tallene tyder på at litt flere vanskeligstilte barnefamilier bor i kalde eller fuktige boliger, men forskjellene er ikke statistisk sikre.

Boligøkonomi

Enslige forsørgere

I 2001 betalte enslige forsørgere som leier boligen sin i gjennomsnitt vel 45 000 kroner i året i husleie. Dette er nesten 10 000 kroner mer enn gjennomsnitt for alle leiere. Husleie for enslige forsørgere har økt gjennom hele perioden fra 1987 (den var da 28 000 2001-kroner), og var i 2001 vel 60 prosent høyere enn i 1987.

Enslige forsørgere som eier boligen (enten selv eller gjennom andels- eller aksjeselskap) betalte i 2001 52 000 kroner i renter og avdrag på boliglån, mens gjennomsnittet for alle eiere var 39 000 kroner. Gjennomsnittlige renter og avdrag for enslige forsørgere var i 1987 og 1991 vel 56 000 2001-kroner. Blant annet på grunn av rentefallet i 1993 var renter og avdrag vesentlig lavere i 1995 og 1997 (henholdsvis 46 000 og 41 000 2001-kroner). Renter og avdrag har altså steget en del siden slutten av 1990-tallet.

Boligutgiftene utgjør en større belastning sett i forhold til inntekten for enslige forsørgere enn for alle husholdninger. I 2001 hadde 35 prosent av enslige forsørgeres husholdninger høye boligutgifter i forhold til inntekten, mens bare 12 prosent hadde relativt sett lave boligutgifter. Boligutgiftene for enslige forsørgere har imidlertid blitt mindre belastende de siste ti årene. Andelen med høye boligutgifter i forhold til inntekt var høyest i 1991 (53 prosent) og har siden da avtatt. Økningen fra 1997 til 2001 i husleie og særlig i renter og avdrag har altså ikke ført til at det har blitt flere med belastende boligutgifter.

Vanskeligstilte barnefamilier

Barnefamilieene tilhører ifølge forbruksundersøkelsene den husholdningstypen som har de største boligutgiftene. Tallene for utgifter til husleie og til renter og avdrag viser også at barnefamilieene har betydelig høyere utgifter enn gjennomsnittet for alle husholdninger. For barnefamilieene som eier boligen sin utgjorde renter og avdrag i gjennomsnitt 67 000 kroner i 2001, 28 000 kroner mer enn gjennomsnittet for alle husholdninger. For barnefamilier som leier utgjorde husleien 43 000 kroner i 2001, om lag 10 000 kroner mer enn for alle leierhusholdninger. Gjennomsnittlig husleie for vanskeligstilte barnefamilier som leier er omtrent like stor som for alle barnefamilier som leier, gjennomsnittlige renter og avdrag for eierne blant vanskeligstilte barnefamilier er bare litt lavere enn for alle eiere blant barnefamilieene. Både opplysningene om renter og avdrag og særlig husleie for vanskeligstilte barnefamilier bygger imidlertid på forholdsvis få svar og tallene er derfor noe usikre. Om lag en av fem eiere, både blant vanskeligstilte og blant alle barnefamilier, har ikke boliglån, og betaler dermed ikke renter og avdrag.

Tabell 4.10. Boligøkonomi for enslige forsørgere. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001

	Enslige forsørgere ¹					Alle
	1987	1991	1995	1997	2001	2001
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ² Løpende kroner	18 500	29 400	34 800	42 300	45 600	36 400
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	1	7	2	0	5	9
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	37 500	45 100	40 100	37 200	52 400	39 300
Andel eiere uten renter og avdrag	24	9	14	15	7	45
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	37	53	46	46	35	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	17	13	15	13	12	39
Antall svar i alt	98	113	126	124	132	4 438
Antall svar fra leiere	32	39	49	36	43	793
Antall svar fra eiere	64	74	77	88	89	3 642

¹ For 1987-1997 er enslige forsørgere definert som personer med yngste barn 0-19, ikke 0-17 som i 2001

² Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig

Kilde: Levekårsundersøkelsen

Tabell 4.11. Boligøkonomi for vanskeligstilte barnefamilier. 2001

	Vanskeligstilte barnefamilier		Alle barnefamilier ¹	Alle personer
	Laveste tidel	Laveste femdel		
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ² 2001-kroner	41 500	42 400	43 200	36 400
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	17	12	13	9
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	57 800	50 600	67 100	39 300
Andel eiere uten renter og avdrag	19	22	19	45
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	28	23	15	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	26	31	30	39
Antall svar i alt	101	203	1 042	4 438
Antall svar fra leiere	27	36	80	793
Antall svar fra eiere	44	101	684	3 642

¹ Par med barn der yngste barns alder er 0-17 år.

² Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tallene for boutgiftsbelastning er noe sikrere fordi de bygger på opplysninger fra alle vanskeligstilte barnefamilier. Blant alle vanskeligstilte barnefamilier hadde 17 prosent høy boutgiftsbelastning, 21 prosent blant de med lavest inntekt (laveste tidel). Til sammenligning var tallet 12 prosent for alle barnefamilier og 9 prosent for alle husholdninger. Men overraskende var det flere blant de vanskeligstilte barnefamilier som hadde lav boutgiftsbelastning enn blant alle barnefamiliene, henholdsvis vel 50 prosent og 39 prosent.

Helsetilstand

I dette avsnittet ser vi nærmere på enslige forsørgeres helsesituasjon.⁴

Enslige forsørgere er forholdsvis unge og vi forventer derfor at de har bedre helse enn gjennomsnittet for den voksne befolkningen. Det er ikke generelt tilfellet. Omtrent like mange enslige forsørgere, 6 prosent, som i befolkningen vurderer sin helse som dårlig eller svært dårlig. Det er også like mange som har sykdom som påvirker hverdagen i høy grad (11 prosent) eller i noen grad (18 prosent). En av fem enslige forsørgere har muskel-skjelettsykdom. Det er litt mindre enn i befolkningen, men forskjellen er ikke statistisk sikker.

Derimot er det klart færre som har hjerte- og karsykdom, det gjelder 6 prosent av enslige forsørgere og 15 prosent i befolkningen. Dette har sammenheng med at enslige forsørgere er forholdsvis unge og at hyppigheten av hjerte- og karsykdom øker ganske sterkt med alderen.

På ett område har enslige forsørgere klart dårligere helse enn befolkningen, det gjelder psykisk helse, 18 prosent har symptomer på dårlig psykisk helse sammenlignet med 8 prosent i befolkningen. Det mål på psykisk helse som brukes her varierer lite med alder. Den forholdsvis lave gjennomsnittsalderen til enslige forsørgere betyr derfor ikke at vi forventer lav forekomst av dårlig psykisk helse.

På grunn av lite antall enslige forsørgere i utvalgene er det vanskelig å si noe sikkert om utviklingen i de enslige forsørgeres helse. Tallene tyder på at det er blitt færre enslige forsørgere som oppgir langvarige syketilfeller, men forskjellene er ikke statistisk sikre. Tallene tyder også på at færre enslige forsørgere har muskel-skjelettsykdom, (forskjellen er sikker med 90 prosent signifikansnivå).

⁴ Tilsvarende opplysninger for vanskeligstilte barnefamilier er ikke tilgjengelige på nåværende tidspunkt.

Tabell 4.12. Helseindikatorer for enslige forsørgere. 1987-2002. Prosent

	Enslige forsørgere ¹					Alle
	1987	1991	1995	1998	2002	2002
Andel som vurderer helsen som svært dårlig eller dårlig	..	..	..	4	6	7
har langvarig sykdom	58	55	60	52	53	58
har muskel- skjelettsykdom	29	24	30	22	19	23
har hjerte- og karsykdom	7	3	7	6	6	15
Andel med sykdom som påvirker hverdagen						
i høy grad	..	..	..	8	11	11
i noen grad	..	..	..	17	18	19
Andel med symptomer på dårlig psykisk helse ²	..	..	..	..	18	8
Andel av sysselsatte som er hemmet ³ i arbeidet ²	..	..	..	..	25	16
med bevegelsvansker	10	6	5	..	5	10
med nedsatt deltaking i aktiviteter	16	12	17	..	8	14
nedsatt bæreevne	8	1	6	..	4	6
nedsatt bevegelighet ute	11	5	4	..	3	5
Andel som er						
hjelpetrequende	9	2	5	5	3	4
pleietrequende	0	0	0	0	1	0
tilhører husholdning med pleie- og tilsynstrengende ⁴	6	3	11	..	11	5
Antall svar i hoved- og tilleggsutvalg				234	245	6 827
Antall svar i hovedutvalg	97	113	126	108	113	3 397
Antall svar fra sysselsatte i hovedutvalg					87	2 321

¹ For 1987-1997 er enslige forsørgere definert som personer med yngste barn 0-19, ikke 0-17 som i 2001

² Tall bare for hovedutvalget

³ Nedsatt i høy grad eller i noen grad

⁴ 1987 er spørsmålet bare stilt til personer som ikke bor alene. Andelen er beregnet som prosent av alle Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Hovedbildet når det gjelder funksjonsevne er at enslige forsørgere har bedre funksjonsevne enn befolkningen. Klart færre har nedsatt bevegelsesevne og nedsatt deltaking i forenings- og fritidsaktiviteter på grunn av dårlig helse. Til tross for dette er det flere sysselsatte enslige forsørgere som har nedsatt arbeidsevne. Hele 25 prosent sier arbeidsevnen er nedsatt i høy grad eller i noen grad (7 prosent i høy grad), sammenlignet med 16 prosent av alle sysselsatte (4 prosent i høy grad). Det er vanskelig å si hva dette skyldes, om det f.eks. er den dårligere psykiske helsen, eller om det skyldes egenskaper ved jobbene til enslige forsørgere.

Enslige forsørgere synes også i større grad enn andre å bo i husholdninger med personer med omsorgsbehov på grunn av sykdom. En av ti enslige forsørgere tilhører en husholdning med person som 'krever ekstra stell, tilsyn eller hjelp til daglige gjøremål på grunn av varig sykdom, funksjonshemming eller høy alder'. Det er dobbelt så stor andel som i befolkningen.

5. Sosiale indikatorer for aleneboende under 35 år

Frøydis Strøm, Arne Andersen og Jon Epland

- *dårligere inntektsutvikling de siste årene enn mange andre grupper*
- *svakere yrkestilknytning enn andre personer i yrkesaktiv alder*
- *relativt mange mottakere av sosialhjelp, men andelen har gått ned de siste årene*
- *overrepresentert i lavinntektsgruppen*
- *stadig færre eier egen bolig*

Innledning

Stadig flere bor alene viser tall fra Folke- og bolig-tellingen 2001. Om lag 740 000 personer bodde i 2001 i enpersonhusholdninger, noe som utgjør 38 prosent av alle husholdningene i Norge. Dersom vi i tillegg regner med alle borteboende studenter, øker andelen aleneboende til nesten 42 prosent av alle husholdninger (Statistisk sentralbyrå 2003a). I dette kapitlet vil vi ta for oss unge aleneboende under 35 år. Sammenlignet med andre husholdningstyper, er dette en gruppe som har hatt en relativt svak inntektsvekst det siste tiåret, viser tall fra inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

I dette kapitlet vil vi ta for oss ulike indikatorer for de unge aleneboende under 35 år. Merk at vi ikke regner med studenter i gruppen av aleneboende når vi ser på inntektsindikatorer. Dette fordi studenter hovedsakelig lever av studielån, og lån regnes ikke som inntekt i inntektsundersøkelsen. Om en tar med studentene, vil dette føre til at mange i denne gruppen vil komme ut med en urimelig lav inntekt.⁵ Derimot så inngår studentene når vi ser på indikatorer for boforhold og helse.

Yrkestilknytning

Tabell 5.1 viser at om lag en av fire unge aleneboende var uten yrkestilknytning i 2001. Sammenlignet med den delen av befolkningen som er i den mest yrkesaktive aldersgruppen, 25-65 år, har unge enslige om lag dobbelt så høy andel uten noen yrkestilknyttede. Men sammenlignet med hele befolkningen, var andelen unge enslige uten yrkestilknytning ikke særlig høyere i 2001. I 1996 var denne andelen imidlertid mindre enn for hele befolkningen. Vi ser at det for de unge

Tabell 5.1. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen			
Hele befolkningen	23	23	23
Personer 25-65 år	12	12	12
Aleneboende under 35 år	19	18	23
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt			
Hele befolkningen	74	75	76
Personer 25-65 år	84	86	85
Aleneboende under 35 år	85	86	82
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen			
Hele befolkningen	..	..	17
Personer 25-65 år	..	..	8
Aleneboende under 35 år	..	..	14

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

enslige har skjedd en stigning i andelen uten yrkestilknytning fra 19 prosent i 1996 til 23 prosent i 2001. At andelen i 2001 har kommet opp på samme nivå som for hele befolkningen viser at det har vært en nedadgående utvikling i yrkestilknytningen for de unge aleneboende, mens andelen uten yrkestilknytning i hele befolkningen har holdt seg stabil fra 1996 til 2001.

En stor andel unge aleneboende har, i likhet med hele befolkningen, yrkesinntekt som den største husholdningsinntekten. Men også her finner vi at det har vært en nedadgående utvikling fra 1996 til 2001. Det har vært en svak nedgang fra 1996 til 2001 i andelen unge enslige som har yrkesinntekt som viktigste inntektskilde. Mens 85 prosent av de unge enslige hadde yrkesinntekt som største husholdningsinntekt i 1996, hadde denne andelen sunket til 82 prosent i 2001. For hele befolkningen samt den delen av befolkningen som er

⁵ I praksis har alle enslige med studielån som ikke er yrkesaktive eller trygdemottakere, blitt utelatt fra gruppen aleneboende under 35 år.

mellom 25 og 65 år finner vi at utviklingen har gått svakt i den andre retningen, altså at relativt flere hadde yrkesinntekt som største husholdningsinntekt i 2001 i forhold til 1996.

Når det gjelder andelen sysselsatte i befolkningen, finner vi at det blant de unge aleneboende var 14 prosent som var uten sysselsetting i 2001. Dette er en lavere andel enn for hele befolkningen sett under ett, men større andel enn blant personer i aldersgruppen 25-65 år.

Unge aleneboende avviker i det store og det hele ikke mye fra befolkningen ellers når vi ser på yrkesmønsteret deres. De aller fleste har, i likhet med hele befolkningen, en høy grad av yrkesdeltaking. I tillegg er yrkesinntekten den største delen av husholdningsinntekten for de aller fleste. Gruppen unge aleneboende ser imidlertid ut til å ha fått en gradvis svakere tilknytning til arbeidslivet i perioden 1996 til 2001. Dette kan imidlertid skyldes at vi benytter et litt grovt mål på yrkestilknytning, basert på at en må ha en inntekt over ett bestemt nivå (minstepensjonen) for å bli definert som yrkestilknyttet. Det kan tenkes at grunnen til at vi finner en høyere andel unge enslige som ikke er yrkestilknyttet, er at det i denne gruppen er mange som arbeider deltid og som dermed ikke får en inntekt som overstiger minstepensjonen. Dette kan for eksempel være personer som kombinerer arbeid med studier, men uten å motta studielån. Tall fra Arbeidskraftundersøkelsen viser i alle fall at andelen deltidssysselsatte økte både for de mellom 16 og 19 år og 20 og 25 år i perioden 1996 - 2001 (Statistisk sentralbyrå 2003c).

Utdanning

Det er svært få av dagens unge som forlater utdanningssystemet etter fullført ungdomsskole. Bare seks prosent av de unge aleneboende har grunnskole som høyeste fullførte utdanning i 2001. Dette er en andel som er klart lavere enn for hele befolkningen sett under ett, når vi sammenligner på grunnlag av hovedinntektstakernes utdanningsnivå (16 prosent) eller når vi sammenligner med alle personer 16 år og eldre (20 prosent). Det blir i tillegg stadig færre unge enslige med lav utdanning. Andelen bare med ungdomsskole som høyeste utdanning, gikk ned fra 8 prosent i 1996 til altså 6 prosent i 2001.

Økonomisk utsatthet

I likhet med befolkningen sett under ett, er andelen unge aleneboende som mottar bostøtte svært liten, og denne gruppen inngår heller ikke i målgruppen til bostøtteordningen (Husbanken, 2003). Derimot så er det relativt mange unge enslige som mottar sosialhjelp. Om lag en av ti enslige under 35 år mottok sosialhjelp både i 1999 og 2001, mens noen flere (13 prosent) mottok sosialhjelp i 1996. Selv om det er blitt en mindre andel sosialhjelpsmottakere i denne gruppen

siden 1996, er det en større andel unge enslige som mottar sosialhjelp enn i befolkningen generelt.

Andelen av personer som bor i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp er svært liten både for unge aleneboende under 35 år og for hele befolkningen sett under ett

Tabell 5.2. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning			
Hele befolkningen	19	17	16
Alle personer 16 år og eldre	21	19	18
Aleneboende under 35 år	8	7	6

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 5.3. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte			
Hele befolkningen	3	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3
Aleneboende under 35 år	2	1	3
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp			
Hele befolkningen	7	5	5
Personer 25-65 år	7	5	5
Aleneboende under 35 år	13	10	9
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp			
Hele befolkningen	1	1	2
Personer 25-65 år	1	1	1
Aleneboende under 35 år	1	0	1

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Tabell 5.4. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning			
Hele befolkningen	10	13	17
Personer 25-65 år	12	14	19
Aleneboende under 35 år	10	16	19
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning			
Hele befolkningen	6	5	6
Personer 25-65 år	6	6	7
Aleneboende under 35 år	9	10	11

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Rente- og gjeldsbelastning

Gjeldsbyrden blant den norske befolkningen har økt de siste årene. Tabell 5.4 fremstiller de unge ensliges rente- og gjeldsbelastning sett i forhold til hele befolkningen.

I 2001 opplevde 19 prosent av de unge enslige en høy gjeldsrentebelastning, som er en noe høyere andel enn i hele befolkningen, men samme andel som for personer i den mest yrkesaktive alder (25-65 år). Vi finner også at andelen unge aleneboende med høy gjeldsrentebelastning har hatt en noe brattere stigning fra 1996 til 2001 sammenlignet med resten av befolkningen.

Tabell 5.5. Aleneboende under 35 år og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad			
Hele befolkningen	7	7	7
Personer 25-65 år	7	7	7
Aleneboende under 35 år	4	3	3

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Det er dessuten en høyere andel unge aleneboende som har høy gjeldsbelastning, enn befolkningen sett under ett. Om lag en av ti aleneboende under 35 år har gjeld som overstiger tre ganger samlet husholdningsinntekt. Ser vi på utviklingen fra 1996 til 2001 har det vært en svak økning i andelen med høy gjeld blant de unge enslige, mens andelen har vært lavere og mer stabil for hele befolkningen.

Store sykdomsutgifter

Andelen unge enslige under 35 år som mottar grunnstønad indikerer at denne gruppen ikke har store sykdomsutgifter. Andelen som mottar grunnstønad er lavere enn for resten av befolkningen. I tillegg ser vi at utviklingen går i retning av at stadig færre mottar grunnstønad.

Kjennemerke ved lavinntektsgruppen

Unge enslige er en gruppe som er sterkt overrepresentert i lavinntektsgruppen. Mens om lag 11 prosent av befolkningen hadde lavinntekt, ifølge EU sin lavinntektsdefinisjon, var tilsvarende andel hele 27 prosent blant unge enslige.

Tabell 5.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Aleneboende under 35 år. 2001. Prosent

	Hele befolkningen		Aleneboende under 35 år	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning				
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	76	16	66	7
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	37	80	55	92
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen	52	13	36	6
Utdanning				
Andel personer i hushold der hovedinntektstaker har lav utdanning	32	14	10	4
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	1	4
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	15	4	18	6
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	5	1	1	1
Gjeldsbelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	13	18	7	23
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	14	5	11	10
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	4	7	2	3
Andel personer	11	89	27	73

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

Som for de fleste andre grupper, er det en nær sammenheng mellom det å stå utenfor arbeidslivet og det å tilhøre lavinntektsgruppen. Blant unge enslige i lavinntektsgruppen var så mange som 2 av 3 ikke yrkestilknyttet i 2001, mens dette bare gjaldt for 7 prosent av de som ikke var i lavinntektsgruppen. Ved bruk av et annet mål på sysselsetting, det vil si om en utfører minst 100 timer inntektsgivende arbeid i løpet av året, viser det seg at det var seks ganger større sannsynlighet for at unge enslige i lavinntektsgruppen ikke var sysselsatt enn blant dem som ikke var i lavinntektsgruppen.

Det er også en viss sammenheng mellom forekomsten av lavinntekt og utdanningsnivået til unge enslige. Selv om det er svært få av dagens unge som har lav formell utdanning, var andelen med ungdomsskole som høyeste fullførte utdanning mer enn dobbelt så høy blant dem i lavinntektsgruppen (10 prosent), sammenlignet med dem som ikke var i lavinntektsgruppen (4 prosent). Når det gjelder økonomisk utsatthet så er det først og fremst innen sosialhjelpsbruk at det er klare forskjeller mellom dem med og uten lavinntekt. Andelen som mottar sosialhjelp var for eksempel tre ganger høyere blant unge enslige i lavinntektsgruppen, enn blant de som ikke befinner seg under lavinntektsgrensen. Derimot så er det ingenting som tyder på at unge aleneboende med lav inntekt er en gruppe der mange er tynget av store renteutgifter. Det viser seg faktisk at andelen med høy rentebelastning, det vil si at rentene overstiger 15 prosent av samlet inntekt, er mer enn tre ganger høyere blant de unge som *ikke* har lavinntekt, enn blant de med lavinntekt. På den annen side var det omtrent ingen forskjell mellom de to gruppene når det gjelder forekomsten av høy gjeldsbelastning. En mulig forklaring på dette kan være at mange unge alene-

boende som ikke er i lavinntektsgruppen - men der mange altså har høy rentebelastning - er nyutdannede som nettopp har blitt yrkesaktive og der studielånsrentene dermed har begynt å løpe.

Inntektssammensetning

Tabell 5.7 viser inntektssammensetningen til unge aleneboende under 35 år. Vi finner her at yrkesinntekten utgjør 89 prosent av disse husholdningenes samlede inntekt. For de unge aleneboende som befinner seg over lavinntektsgrensen bidrar yrkesinntekten med hele 92 prosent av den samlede husholdningsinntekten. Men også blant dem i lavinntektsgruppen så utgjør yrkesinntektene en relativt stor andel av samlet inntekt (61 prosent). Dette er en relativt høy andel sammenlignet med andre som befinner seg i lavinntektsgruppen, for eksempel enslige forsørgere, trygdemottakere og innvandrere.

Overføringer er den andre store inntektskilden og utgjør om lag en tiendedel av den samlede husholdningsinntekten for alle unge aleneboende under 35 år. For den delen som befinner seg over lavinntektsgrensen utgjør overføringer en enda mindre andel av samlet inntekt, bare fem prosent. Av dette utgjør ytelsene fra folketrygden den største posten.

For lavinntektsgruppen er overføringer en klart viktigere inntektskomponent og utgjorde 37 prosent av samlet husholdningsinntekt i 2001. Ytelsene fra folketrygden er også største stønadspost for denne gruppen (13 prosent), men også andre stønader betyr relativt mye. Stipender og sosialhjelp utgjør for eksempel begge hver for seg 9 prosent av samlet inntekt, mens arbeidsledighetstrygd utgjør 4 prosent av samlet inntekt for unge aleneboende i lavinntektsgruppen.

Tabell 5.7. Inntektsregnskap for aleneboende under 35 år¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2001. Kroner og prosent

	Alle husholdninger			Aleneboende under 35 år		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle
Yrkesinntekt	33	75	73	61	92	89
Kapitalinntekter ³	4	6	6	2	2	2
Overføringer	63	19	21	37	5	9
Herav :						
Ytelsene fra folketrygden	44	11	12	13	3	4
Arbeidsledighetstrygd	2	1	1	4	1	1
Stipend	5	0	1	9	0	1
Bostøtte	1	0	0	0	0	0
Sosialhjelp	4	0	0	9	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	118 400	477 600	418 200	83 500	290 900	235 000
Inntekt etter skatt	105 000	350 500	309 900	71 700	211 000	173 500
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	82 400	222 600	199 400	71 700	211 000	173 500
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	1	1	1
Antall observasjoner	3 610	24 769	28 379	490	1 428	1 918

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

På bakgrunn av inntektssammensetningen til de unge enslige med lavinntekt, kan vi derfor danne oss et bilde av at dette er en sammensatt gruppe som både består av unge trygdemottakere, arbeidsledige, sosialhjelpsmottakere og deltidsarbeidende studenter (som ikke mottar studielån).

Boforhold og helse

Unge aleneboende er personer i alderen 16-34 år som bor alene. I levekårsundersøkelsen er husholdning definert på grunnlag av faktisk adresse. Det betyr at for studenter som faktisk bor borte fra forelderhusholdningen er det den faktiske bosituasjonen vi har opplysninger om selv om de er registrert på foreldrenes adresse.

Blant unge aleneboende slik gruppen her er definert dominerer de yngste (under 25 år). Personer under 25 år utgjorde i 2002 om lag 45 prosent av de unge aleneboende, mens snaut en av fire unge aleneboende ellers var under 25 år. Unge aleneboende bor oftere i storbyene enn befolkningen ellers, henholdsvis 40 og 21 prosent bodde i storbyene i 2002. Dette skyldes ikke bare studenter. Selv uten studenter bodde 38 prosent av de unge aleneboende i storbyer.

Boligstandard og eierforhold

Perioden fra en person er 16 til 34 år er den perioden der det store flertallet etablerer seg. Etablering med eid bolig viser en sterk sammenheng med familie-etablering. For personer som ikke etablerer familie, går denne etableringsprosessen langsommere.

Det er da også en relativt liten del av de unge aleneboende som eier boligen sin, bare litt over en av fire i 2001. Til sammenligning eier 80 prosent i hele den voksne befolkningen den boligen husholdningen bor i.

Fra 1987 til 1997 ble det stadig færre unge aleneboende som eide boligen sin. Mens andelen eiere i 1987 var vel 40 prosent var det ti år senere bare 25 prosent som eide boligen sin. Nedgangen har vært jevn i hele denne perioden, uavhengig av svingningene i de økonomiske konjunktorene i perioden. Nedgangen ser imidlertid ut til å ha stoppet opp på slutten av 1990-tallet.

Basert på et objektivi mål på romslighet bor unge aleneboende ofte trangt. I 2001 bor nesten en av tre trangt, dvs. at de bor på ett rom, mens det i befolkningen er 7 prosent som bor trangt. En av syv unge aleneboende bor svært romslig (disponerer minst fire rom), sammenlignet med det dobbelte i befolkningen. Romsligheten for unge aleneboende har ikke endret seg vesentlig siden 1987.

Unge aleneboende bor i betydelig mindre leiligheter enn den voksne befolkningen, henholdsvis 65 og 115 kvadratmeter. Men fordi de bor alene blir arealet per person noe høyere enn i befolkningen der gjennomsnittet er om lag 50 kvadratmeter.

Til tross for at unge aleneboende har mer plass per person enn befolkningen ellers, er det flere som uttrykker at de har for liten plass. Det gjelder 20 prosent sammenlignet med 13 prosent i hele befolkningen.

Boligstandarden ellers synes ikke å avvike vesentlig fra befolkningens. Det er få som ikke har bad, men noe flere har kald eller fuktig bolig, 15 prosent sammenlignet med 6 prosent i den voksne befolkningen i 2001. Andelen uten bad har gått klart ned blant unge aleneboende de siste 10-15 årene. I 1987 manglet 9 prosent av unge aleneboende bad. Det var klart mer enn i befolkningen (3 prosent).

Tabell 5.8. Boligtype og boligstandard for aleneboende under 35 år. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001

	Aleneboende under 35 år					Alle 2001
	1987	1991	1995	1997	2001	
Andel personer som						
bor i enebolig, våningshus	35	26	38	30	42	65
bor i småhus ellers	27	24	21	19	12	16
bor i husholdning som eier	43	36	30	25	27	80
bor i husholdning som er selveier	26	20	15	17	17	69
bor trangt	27	23	32	32	30	7
bor svært romslig	22	15	15	14	15	30
for liten plass	..	..	24	23	20	13
ikke har bad	9	9	4	5	3	1
har kald eller fuktig bolig	14	6	8	..	15	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	..	65	..	70	65	115
Boligareal per person. Kvm.	..	65	..	70	65	49
Antall svar i alt	150	203	209	232	326	4 438

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 5.9. Boligøkonomi for aleneboende under 35 år. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001

	Aleneboende under 35 år					Alle
	1987	1991	1995	1997	2001	2001
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ Løpende kroner	13 700	21 600	25 800	26 700	33 900	36 400
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	3	3	6	8	4	9
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	29 400	45 100	34 200	37 700	64 700	39 300
Andel eiere uten renter og avdrag	10	13	19	14	6	45
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	46	54	56	55	57	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	24	15	13	12	8	39
Antall svar i alt	149	203	209	232	326	4 438
Antall svar fra leiere	85	130	147	171	224	793
Antall svar fra eiere	64	73	62	59	102	3 642

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Vel 30 prosent av de unge aleneboende er studenter. Ser en bort fra studentene er det litt flere som eier sin bolig (36 prosent) og boligstandarden bedres noe. Litt færre bor trangt (19 prosent) og litt flere bor svært romslig (20 prosent). Gjennomsnittlig boligareal øker til 72 kvadratmeter. Andelen uten bad og med kalde og fuktige boliger endres imidlertid ikke.

Boligøkonomi

Gjennomsnittlig husleie for unge aleneboende som leide boligen var 34 000 kroner per år i 2001, eller bare litt lavere enn blant alle leiere. Dette til tross for at boligene bare er vel halvparten så store. Ser en bort fra studentene blir gjennomsnittet det samme som for befolkningen som helhet.

Regnet i 2001-kroner steg årlig husleie fra om lag 21 000 kroner i 1987 til 34 000 kroner i 2001, en økning på mer enn 60 prosent. Økningen skjedde gjennom det meste av perioden.

Renter og avdrag var i 2001 om lag 65 000 kroner i gjennomsnitt for unge aleneboende eiere. Det er vesentlig mer enn for alle husholdninger der gjennomsnittet var i underkant av 40 000 kroner. Renter og avdrag har utviklet seg annerledes enn husleien, til dels i samsvar med endringer i rentesatsene på boliglån. Regnet i 2001-kroner var renter og avdrag i gjennomsnitt 44 000 kroner i 1987, og har altså økt med nesten 50 prosent fram til 2001. Renter og avdrag økte fra 1987 til 1991, men avtok deretter og var i 1995 og 1997 lavere enn i 1987 (regnet i 2001-kroner). Fra 1997 til 2001 var det en meget sterk økning i renter og avdrag. Både økt rentesats, en sterk økning i boligpriser og, i mindre grad, økt andel eiere bidro til økningen i renter og avdrag.

Det er ingen tvil om at boligutgiftene i form av husleie og renter og avdrag utgjør en betydelig post på unge aleneboendes budsjett. Den kraftige økningen i husleie og renter og avdrag har da også ført til at boligutgiftene sett i forhold til husholdningens inntekt etter skatt har utviklet seg ugunstig. Andelen unge aleneboende med høye boligutgifter sett i forhold til inntekten har endret seg lite, den har i hele perioden vært om lag 55 prosent,

med unntak av i 1987 da snaut halvparten hadde boligutgifter som var relativt høye. Blant alle husholdninger hadde en av fire boligutgifter som var høye i forhold til husholdningens inntekt etter skatt.

Andelen med lave relative boligutgifter (dvs. at husleie pluss renter og avdrag utgjør mindre enn 10 prosent av husholdningens inntekt etter skatt) har imidlertid gått ned i hele perioden fra 24 prosent i 1987 til 8 prosent i 2001. Til sammenligning var det 39 prosent av alle husholdninger som hadde lave relative boligutgifter.

Helsetilstand

Fordi nesten halvparten av de unge aleneboende er under 25 år er helsetilstanden for denne gruppen i gjennomsnitt vesentlig bedre enn gjennomsnittet for den voksne befolkningen som helhet. Ganske visst oppgir nesten halvparten minst ett syketilfelle. Men det betyr ikke at så mange er syke i vanlig forstand. Registreringen av syketilfelle tar sikte på å registrere alle tilfeller, også rene bagateller. Når det gjelder sykdommer som er utbredt i befolkningen slik som muskel- skjelett og hjerte- og karsykdommer finner vi at en av ti unge aleneboende oppgir syketilfeller av typen muskel- skjelettsykdommer (24 prosent i hele befolkningen i 2002). Svært få oppgir hjerte- og karsykdom (3 prosent sammenlignet med 16 prosent i den voksne befolkningen)

Ut fra egenvurdering av helse er det nesten ingen unge aleneboende som sier at de har dårlig helse. Det er 6 prosent som sier at de har sykdom som påvirker hverdagen i høy grad, om lag det halve av tallet i den voksne befolkningen. Unge aleneboende har imidlertid dårligere psykisk helse enn befolkningen som helhet. En av åtte har symptomer på dårlig psykisk helse sammenlignet med en av tolv i befolkningen. Ser en bort fra studenter er det ingen forskjell i psykisk helse (19 prosent av studentene har symptomer på dårlig psykisk helse).

Det er få unge aleneboende som har nedsatt funksjonsevne. Av de målene som vi gir tall for her, er det flest som sier at sykdom eller funksjonshemming medfører mer varig nedsatt arbeidsevne. Blant sysselsatte unge

aleneboende gjelder det 8 prosent, sammenlignet med det dobbelte blant alle sysselsatte (1 prosent sier at arbeidsevnen er nedsatt i høy grad, 7 prosent at den er nedsatt i noen grad). 4-5 prosent oppgir nedsatt bevegelsesevne og nedsatt deltaking i fritids- og foreningsaktiviteter på grunn av dårlig helse eller funksjonshemming. Svært få unge aleneboende er hjelpetrequende.

Tabell 5.10. Helseindikatorer for aleneboende under 35 år. 2002. Prosent

	Alle	Unge aleneboende
Andel som vurderer helsen som svært dårlig eller dårlig	7	1
har langvarig sykdom	59	46
har muskel- skjelettsykdom	24	10
har hjerte- og karsykdom	16	3
Andel med sykdom som påvirker hverdagen		
i høy grad	11	6
i noen grad	19	14
Andel med symptomer på dårlig psykisk helse ¹	8	12
Andel av sysselsatte som er hemmet ² i arbeidet ¹	16	8
med bevegelsvansker	10	4
med nedsatt deltaking i aktiviteter	14	5
Andel som er hjelpetrequende	4	1
hjelpetrequende og bor alene	2	1
pleietrequende	0	0
Antall svar i hoved- og tilleggsutvalg	6 827	441
Antall svar i hovedutvalg	3 397	208
Antall svar fra sysselsatte i hovedutvalg	2 321	156

¹ Tall bare for hovedutvalget.

² Arbeidsevnen er nedsatt i høy grad eller i noen grad.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

6. Sosiale indikatorer for ikke-vestlige innvandrere og flyktninger

Mads Ivar Kirkeberg

- 7 av 10 innvandrere har ikke-vestlig landbakgrunn
- annenhver førstegenerasjonsinnvandrer fra ikke-vestlig land har kommet som flyktning
- høy andel uten noen yrkestilknyttede i husholdningen
- sterkt overrepresentert i mottak av bostøtte og økonomisk sosialhjelp
- stadig flere havner i gruppen med høy gjeldsbelastning
- tre ganger så høy sannsynlighet for å tilhøre lavinntektsgruppen sammenlignet med befolkningen generelt
- ikke-vestlige innvandrere bor trangt og oftest i blokk eller leiegård, selv sammenliknet med andre Oslo-boere

Innledning

Høy vekst i antall innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn

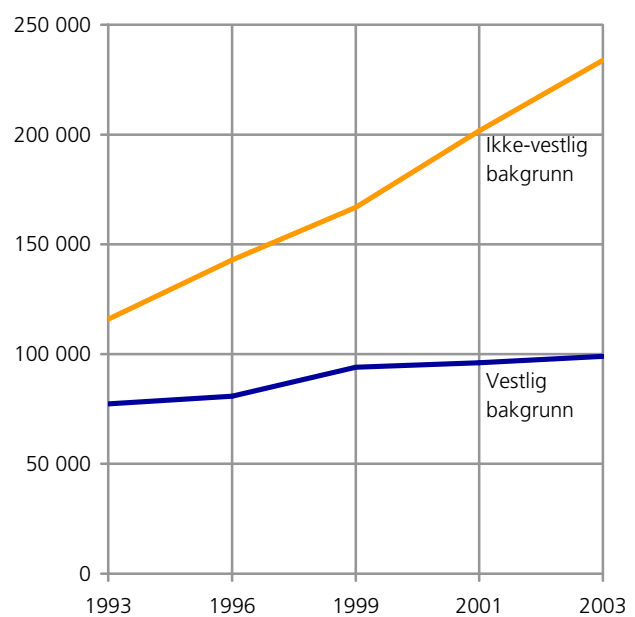
Ved inngangen til 2003 utgjorde innvandrerbefolkningen i Norge om lag 332 800 personer. Dette utgjør 7,3 prosent av hele den bosatte befolkningen (Statistisk sentralbyrå 2003d). Innvandrerbefolkningen, slik Statistisk sentralbyrå definerer den, omfatter førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk opphav og personer født i Norge med to utenlandsfødte foreldre.

Drøyt 7 av 10 personer i innvandrerbefolkningen har ikke-vestlig landbakgrunn, det vil si bakgrunn fra enten Øst-Europa, Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika eller Tyrkia.

I perioden 1993 til 2003 har innvandrerbefolkningen økt med 72 prosent (se figur 6.1). I denne perioden har alle innvandrergrupper vokst i antall bortsett fra innvandrere fra Nord-Amerika og Oseania. Raskest har veksten vært for personer fra Øst-Europa hvor antallet innvandrere nesten er tredoblet siden 1993. I samme periode har antall innvandrere med landbakgrunn fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika blitt nesten fordoblet (Statistisk sentralbyrå 2003d).

Når vi ser på innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn er det flest innvandrere med bakgrunn fra Irak, Pakistan, Vietnam, Bosnia-Hercegovina, Somalia, Iran, Tyrkia og Sri Lanka. Ved inngangen til 2003 var det flere førstegenerasjonsinnvandrere fra Irak enn fra noe annet ikke-vestlig land.

Figur 6.1. Innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn. 1993-2003

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Annenhver førstegenerasjonsinnvandrer har kommet som flyktning

Det bodde om lag 88 000 personer med flyktningbakgrunn i Norge per 1. januar 2002. Disse utgjorde om lag halvparten av alle ikke-vestlige førstegenerasjonsinnvandrere på det tidspunktet. De aller fleste (75 prosent) har kommet til landet som primærflyktning, mens de resterende har kommet gjennom familietilknytning til en slik flyktning på et senere tidspunkt. Det er flest bosatte flyktninger fra Bosnia-Hercegovina, Irak og Vietnam (Statistisk sentralbyrå 2003e).

Stor forskjell i kjønns- og aldersfordeling mellom landene. Kjønnsfordelingen i innvandrerbefolkningen sett under ett er nesten helt lik. Ved inngangen til 2003 bestod innvandrerbefolkningen av 165 300 menn og 167 500 kvinner. Men det er store forskjeller mellom enkeltland. Størst overskudd av mannlige innvandrere finner en eksempelvis fra Irak (flyktninger) og Marokko (arbeidsinnvandrere), mens det er et stort kvinneoverskudd fra land som Thailand, Filippinene og Russland (ektefeller).

Innvandrerbefolkningen er gjennomsnittlig yngre enn den øvrige befolkningen, og innvandrere fra ikke-vestlige land er gjennomsnittlig yngre enn vestlige innvandrere. Blant innvandrere under 30 år har hele 84 prosent ikke-vestlig landbakgrunn. En viktig forklaring til dette er at mange vestlige innvandrere er gift med personer utenfor innvandrerbefolkningen, og barna deres vil følgelig ikke regnes som innvandrere (Statistisk sentralbyrå 2003f).

Mange med kort botid i Norge

Oppholdstid i Norge er en viktig forklaringsfaktor når man blant annet skal studere innvandrere sin tilknytning til arbeidsmarkedet. Flere tidligere studier har vist at innvandrere blir mer økonomisk selvhjulpne med økende botid i Norge (f.eks. Østby 2001, Kirkeberg 2000 og 2001). Botid varierer mye mellom de ulike innvandrergruppene. Førstegenerasjonsinnvandrere kan deles inn i tre grupper for botid. Om lag en tredel av alle førstegenerasjonsinnvandrere har bodd i Norge i mindre enn 5 år. En tredel har bodd i Norge mellom 5 og 14 år, mens den siste tredelen har bodd i landet i 15 år eller lengre (Statistisk sentralbyrå 2003d).

Blant dem med lengst botid i Norge finner man mange med vestlig landbakgrunn, særlig fra de øvrige nordiske land. Men også enkelte ikke-vestlige innvandrergrupper har lang botid i Norge. Blant pakistanere har nesten fire av ti bodd i Norge i mer enn 20 år. Blant ikke-vestlige innvandrere med svært kort botid finner en blant annet flyktninger fra Afghanistan, Irak og Somalia.

Ofte store husholdninger blant ikke-vestlige innvandrere

Det er tidligere i rapporten vist en rekke ganger at man må korrigere for forskjeller i husholdningsstørrelse når inntekten til ulike grupper skal sammenlignes, eller når man skal finne andelen som befinner seg under lavinntekstgrensen. Det er i den sammenheng viktig å være klar over at ikke-vestlige innvandrere gjennomgående lever i større husholdninger enn personer uten innvandrerbakgrunn og andre innvandrergrupper. Folke- og bolig tellingen 2001 viser at drøyt hver tredje innvandrer fra Afrika eller Asia bor i en husholdning med 5 personer eller flere, mens bare hver sjettede person uten innvandrerbakgrunn bor i en så stor husholdning. Aller høyest kommer personer med pakistansk opprinnelse hvor nesten 60 prosent bor i husholdninger med minst 5 personer (Statistisk sentralbyrå 2002a).

Tabell 6.1. Innvandrere og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen			
Hele befolkningen	23	23	23
Personer 25-65 år	12	12	12
Innvandrere i alt	31	22	25
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	36	26	31
Flyktninger	44	31	36
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt			
Hele befolkningen	74	75	76
Personer 25-65 år	84	86	85
Innvandrere i alt	63	75	72
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	56	70	65
Flyktninger	46	68	60
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen			
Hele befolkningen	..	..	17
Personer 25-65 år	..	..	8
Innvandrere i alt	..	..	19
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	..	..	23
Flyktninger	..	..	26

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Selv om husholdningene gjennomgående er større blant ikke-vestlige innvandrere finner vi også høye tall for aleneboende i denne gruppen. Det er imidlertid store forskjeller som i stor grad skyldes innvandringsgrunn, botid i Norge og aldersstrukturen i disse gruppene. Om lag 30 prosent av personer fra Etiopia, Somalia og Irak lever alene, mens tilsvarende tall for hele innvandrergruppen er 18 prosent (Statistisk sentralbyrå 2002a).

Yrkestilknytning

Den registrerte arbeidsløsheten ligger til dels mye høyere blant ulike innvandrergrupper sammenlignet med den øvrige befolkningen. Tall for 3. kvartal 2003 viser at blant førstegenerasjonsinnvandrere med afrikansk bakgrunn er andelen registrerte arbeidsløse nå på mer enn 20 prosent, sammenlignet med 4,3 prosent i hele befolkningen. For innvandrere fra Øst-Europa og Asia er tilsvarende andeler 12 og 14,5 prosent (Statistisk sentralbyrå 2003g).

Tabell 6.1 viser også den samme tendensen. Andelen personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen, er høy blant ikke-vestlige innvandrere, og klart overrepresentert i forhold til den øvrige yrkesaktive befolkningen. I underkant av hver tredje ikke-vestlige innvandrer (31 prosent) tilhørte i 2001 en husholdning uten noen yrkestilknyttede, sammenlignet med en andel på 12 prosent for befolkningen totalt sett i yrkesaktiv alder (25-65 år). Ser man på innvandrere som har kommet til landet som flyktning er andelen enda litt høyere med 36 prosent. Det kan også se ut som om

situasjonen på arbeidsmarkedet har forverret seg for disse gruppene som helhet siden 1999. Som yrkestilknyttet regnes her en person som har en yrkesinntekt (lønn og netto næringsinntekt) høyere enn folketrygdens minstepensjon.

Hvis vi ser på en annen indikator for yrkestilknytning i tabell 6.1, andelen sysselsatte, viser dette det samme mønsteret som forrige indikator. Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn har en langt høyere andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen (23 prosent), sammenlignet med den yrkesaktive befolkningen (8 prosent). Sysselsatte er her definert som de som har hatt minst 100 timers inntektsgivende arbeid i løpet av året. Flyktninger som gruppe ligger noen prosentpoeng høyere også på denne indikatoren.

Et tredje mål på yrkestilknytning er andelen personer der yrkesinntekten er den viktigste inntektskilden i husholdningen. Blant ikke-vestlige innvandrere tilhørte mer enn seks av ti personer i 2001 en husholdning hvor yrkesinntekten var største inntektskilde, mens tilsvarende andel for hele den yrkesaktive befolkningen (25-65 år) er mer enn åtte av ti personer.

Det er viktig å være klar over at de andelene for yrkestilknytning som er vist ovenfor skjuler til dels store forskjeller blant ikke-vestlige innvandrere. Størrelsen på utvalget til innteks- og formuesundersøkelsen som er benyttet som kilde her, tillater ikke å bryte dette ned på innvandringsgrupper for de enkelte ikke-vestlige land. Innvandringsgrunn, botid og på hvilket tidspunkt man kom til landet (lav- eller høykonjunktur) er blant annet bestemmende for graden av yrkestilknytning (se f.eks. Blom 1996 og Østby 2001). Det er verdt å merke seg at i et forverret arbeidsmarked som har vært tilfelle siden 2001 (som er det siste året vi måler i denne rapporten), har andelen registrerte arbeidsledige økt klart mer blant ikke-vestlige innvandrere enn for befolkningen totalt.

Utdanning

Tabell 6.2 viser at andelen personer tilhørende husholdninger hvor hovedinntektstaker er ikke-vestlig innvandrere med lav utdanning, utgjorde 17 prosent i 2001. Andelen for flyktninger utgjorde 16 prosent. Dette er på linje med nivået i hele befolkningen. Med lav utdanning mener vi her utdanning til og med ungdomsskolenivå.

Annen utdanningsstatistikk viser at utdanningsnivået i innvandrerbefolkningen varierer sterkt med landbakgrunn. Flere innvandringsgrupper har gjennomgående en høyere utdanning enn for hele befolkningen i Norge i samme aldersgruppe. Eksempler på dette er innvandrere fra Filippinene, Polen, Russland, India, Kina og Iran. Innvandrere med bakgrunn fra Somalia, Pakistan og Thailand kommer dårligst ut når det gjelder andelen med høyere utdanning (Statistisk sentralbyrå 2003h).

Tabell 6.2. Innvandrere og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning			
Hele befolkningen	19	17	16
Alle personer 16 år og eldre	21	19	18
Innvandrere i alt	13	15	16
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	11	16	17
Flyktninger	13	17	16

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Innteks- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.3. Innvandrere og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte			
Hele befolkningen	3	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3
Innvandrere i alt	16	13	16
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	24	20	23
Flyktninger	37	31	33
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp			
Hele befolkningen	7	5	5
Personer 25-65 år	7	5	5
Innvandrere i alt	28	20	22
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	40	30	32
Flyktninger	61	43	45
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp			
Hele befolkningen	1	1	2
Personer 25-65 år	1	1	1
Innvandrere i alt	12	8	11
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	19	14	17
Flyktninger	31	23	26

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Innteks- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Økonomisk utsatthet

Hvis vi måler økonomisk utsatthet ved å se på andelen personer som tilhører husholdninger som mottar bostøtte og økonomisk sosialhjelp, finner vi at ikke-vestlige innvandrere er klart overrepresentert i forhold til hele befolkningen (tabell 6.3). Andelen personer som mottok bostøtte utgjorde 23 prosent blant ikke-vestlige innvandrere i alt i 2001, og hele 33 prosent blant flyktninger. For disse gruppene har trenden vært svakt økende siden midten av 1990-tallet, mens den for hele befolkningen har ligget stabilt på 3-4 prosent i hele perioden. Vi tror ikke at forskjeller i aldersfordeling kan spille noen rolle for disse forskjellene.

Ser vi på andelen som mottar både bostøtte og sosialhjelp så utgjør denne 17 prosent for ikke-vestlige innvandrere i alt, og 26 prosent for flyktninger. For hele befolkningen mottar kun 2 prosent begge disse skattefrie overføringene. Mens andelen med begge

disse typer overføringer har ligget stabilt i hele befolkningen de siste årene, er det en relativ klar tendens til en økning i antallet mottakere blant ikke-vestlige innvandrere og flyktninger. En viktig forklaring på høy sosialhjelpsbruk, særlig blant flyktninger, er svak tilknytning til arbeidsmarkedet og større husholdninger å forsørge, og at de derfor trenger større økonomisk støtte. En annen delvis forklaring kan være at bruken av integrasjonstilskuddet i noen sammenhenger føres som sosialhjelp for den enkelte bosatte flyktning i de fem årene kommunen får et slikt tilskudd (Østby 2001).

Rente- og gjeldsbelastning

Økonomisk utsatthet kan også måles ved å se på graden av rente- og gjeldsbelastning. Tabell 6.4 viser andelen personer som tilhører en husholdning hvor renteutgiftene utgjør 15 prosent eller mer av husholdningens samlede inntekt. Sammenlignet med hele befolkningen er det færre ikke-vestlige innvandrere som har en så høy gjeldsrentebelastning. 14 prosent av ikke-vestlige innvandrere tilhørte en husholdning med så høye gjeldsrenter i 2001 sammenlignet med 19 prosent i hele befolkningen 25-65 år. Flyktninger ser ut til å ha en enda lavere gjeldsrentebelastning.

Siden midten av 1990-tallet ser gjeldsrentebelastningen ut til å ha økt i samme takt både for innvandrere og hele befolkningen.

Hvis husholdningens samlede gjeld sammenlignes med samlet inntekt i husholdningen, avviker ikke innvandrershusholdningene vesentlig fra den øvrige befolkningen. Om lag 7-8 prosent av de ikke-vestlige innvandrerne har en samlet gjeld som er minst tre ganger så høy som samlet inntekt. Dette er bare marginalt høyere enn for den øvrige befolkningen. Men tallene i tabell 6.4 tyder på at stadig flere ikke-vestlige innvandrere har havnet i gruppen med så høy gjeldsbelastning de siste årene, mens andelen i den øvrige befolkning i alderen 25-65 år har ligget tilnærmet konstant i samme periode. Det er vanskelig å peke på forklaringer til denne utviklingen, men dårligere tilknytning til arbeidsmarkedet og derigjennom lav yrkesinntekt kan være en mulig årsak, ved siden av bedre muligheter for låneopptak de siste år.

Store sykdomsutgifter

I tabell 6.5 ser vi hvor stor andel personer som bor i husholdninger som har store utgifter i forbindelse med varig sykdom, og som derfor mottar grunnstønad. Som vi ser er ikke-vestlige innvandrere noe underrepresentert blant mottakere av grunnstønad. Andelen med denne stønaden har ligget konstant på om lag 5 prosent siden midten av 1990-tallet, mens tilsvarende andel for hele befolkningen har ligget på 7 prosent i samme periode. Det har vært foretatt få studier av innvandreres helse i Statistisk sentralbyrå, men undersøkelser fra midten av 1990-tallet viste at forekomsten

av varig sykdom ikke var større blant innvandrere enn blant nordmenn (Blom og Ramm 1998).

Hvis vi avgrenser de ikke-vestlige innvandrerne til de som har kommet til landet som flyktninger kan det anes en tendens til at disse er blitt hyppigere mottakere av grunnstønad de senere år, fra en andel på 4 prosent i 1996 til 6 prosent i 2001. Det kan være grunn til å anta at denne økningen i mottak av grunnstønad frem til 2001 skyldes innvandring av flyktninger fra krigsområder som Somalia og det tidligere Jugoslavia.

Kjennemerke ved lavinntektsgruppen

I kapittel 3 ble det vist at ikke-vestlige innvandrere er en gruppe som er kjennetegnet av at mange tilhører lavinntektsgruppen. Personer i disse innvandrershusholdningene har tre ganger så høy sannsynlighet for å tilhøre gruppen fattige sammenlignet med befolkningen generelt. Blant personer i flyktninghushold var sannsynligheten enda høyere. I tabell 6.6 har vi sett nærmere på de samme indikatorene som kommentert ovenfor, men har nå fordelt dem etter om innvandrerne tilhører lavinntektsgruppen eller ikke. Som vi skal se slår flere av indikatorene langt mer negativt ut for de inntektsfattige innvandrerne.

Tabell 6.4. Innvandrere og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning			
Hele befolkningen	10	13	17
Personer 25-65 år	12	14	19
Innvandrere i alt	11	12	15
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	9	11	14
Flyktninger	4	8	12
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning			
Hele befolkningen	6	5	6
Personer 25-65 år	6	6	7
Innvandrere i alt	9	6	7
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	9	5	8
Flyktninger	5	5	7

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.
Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.5. Innvandrere og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad			
Hele befolkningen	7	7	7
Personer 25-65 år	7	7	7
Innvandrere i alt	5	6	5
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	5	5	5
Flyktninger	4	5	6

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.
Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Vi har tidligere i rapporten flere ganger vist at det er en nær sammenheng mellom manglende yrkestilknytning og sannsynligheten for å befinne seg i lavinntektsgruppen. Denne sammenhengen avspeiler seg også i tabell 6.6. Andelen ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen som tilhører en husholdning uten noen yrkestilknyttede utgjør hele 65 prosent, sammenlignet med 15 prosent blant de uten lavinntekt. For flyktninger er forskjellen enda større, henholdsvis 72 og 18 prosent. I lavinntektsgruppen tilhører snaut fire av ti ikke-vestlige innvandrere (38 prosent) en husholdning hvor yrkesinntekten er største inntektskilde, mens tilsvarende andel for ikke-vestlige innvandrere over fattigdomsgrensen er nesten 80 prosent.

Det er også en større sannsynlighet for å havne blant de inntektsfattige dersom hovedinntektstakeren i husholdningen har lav utdanning. Drøyt to av ti ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen tilhører en slik husholdning, sammenlignet med en andel på 14 prosent for de uten lavinntekt. Tilsvarende forhold gjelder for de som har kommet til landet som flyktninger.

Bostøtte og sosialhjelp er, ikke overraskende, langt mer utbredt blant de som befinner seg lavest i inntektsfordelingen. Blant ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen, tilhører halvparten en husholdning som mottar sosialhjelp, mens 27 prosent mottar både sosialhjelp og bostøtte. Blant flyktninger i lavinntektsgruppen er andelene enda høyere med henholdsvis 63 og 37 prosent. Til sammenligning så mottar 15 prosent av hele befolkningen under lavinntektsgrensen sosialhjelp, mens kun 5 prosent mottar både sosialhjelp og bostøtte.

Det er flere med høy gjeldsbelastning blant inntektsfattige innvandrere enn blant innvandrere som ikke er inntektsfattige. Andelen med høy gjeldsrentebelastning viser derimot det motsatte bildet. Det samme gjelder for flyktninger. Datagrunnlaget kan ikke si noe om mulige årsaker til dette tilsynelatende motstridende bildet, men en mulig årsak kan være at det blant de med svært dårlig betalingsevne er flere med gjeldsordninger som innebærer lettelser i tilbakebetaling av gjeld. En annen mulig årsak kan være innslag av studiegjeld, men hvor det ikke er begynt å påløpe renter ennå.

Tabell 6.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Innvandrere. 2001. Prosent

	Hele befolkningen		Alle innvandrere		Ikke-vestlige innvandrere		Flyktninger	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning								
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	76	16	65	13	65	15	72	18
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	37	80	39	82	38	78	31	74
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen	52	13	47	11	46	12	53	13
Utdanning								
Andel personer i hushold der hovedinntektstaker har lav utdanning	32	14	23	13	22	14	23	13
Økonomisk utsatthet								
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	28	12	31	19	42	29
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	15	4	42	15	50	25	63	35
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	5	1	22	8	27	13	37	21
Gjeldsbelastning								
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	13	18	9	17	9	17	8	14
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	14	5	11	6	11	6	9	5
Store sykdomsutgifter								
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	4	7	3	5	3	6	4	6
Andel personer	11	89	24	76	31	69	33	67

¹For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

²Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 6.7 Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er innvandrere¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2001. Kroner og prosent

	Hele befolkningen 25-65 år			Innvandrere								
	I alt	25-65 år		Alle			Ikke-vestlig landbakgrunn			Flyktninger		
		Med lav- inntekt ²	Ikke-lav- inntekt	I alt	Med lav- inntekt ²	Ikke-lav- inntekt	I alt	Med lav- inntekt ²	Ikke-lav- inntekt	I alt	Med lav- inntekt ²	Ikke-lav- inntekt
Yrkesinntekt	82	50	83	76	43	79	70	42	75	67	35	74
Kapitalinntekter ³	5	3	5	3	1	3	2	1	2	2	0	2
Overføringer i alt	13	47	12	22	56	18	28	57	23	31	65	24
Herav :												
Ytelser fra folketrygden	6	22	6	8	18	7	8	13	7	5	9	5
Arbeidsledighetsstrygd	1	3	1	2	2	2	2	2	2	3	3	3
Barnetrygd	2	5	2	3	6	2	4	7	3	4	7	4
Bostøtte	0	1	0	1	3	0	1	3	1	2	4	1
Sosialhjelp	0	7	0	3	19	2	7	23	4	11	33	6
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Kontantstøtte	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Sum utlignet skatt og negative overføringer	27	15	27	24	10	25	20	9	22	18	8	20
Inntekt etter skatt	73	85	73	76	90	75	80	91	78	82	92	80
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	45	51	44	47	56	46	48	57	46	50	58	48
Samlet inntekt	498 900	146 700	529 400	360 900	123 000	458 900	308 600	130 300	410 600	283 200	127 200	379 100
Inntekt etter skatt	363 500	124 300	384 200	274 600	110 400	342 300	246 500	118 200	319 800	231 800	117 600	301 900
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	222 300	75 400	235 000	169 900	68 500	211 700	148 100	74 500	190 300	141 600	74 000	183 100
Antall personer i husholdningen	2,5	1,9	2,5	2,4	2,0	2,6	2,6	2,2	2,8	2,5	2,2	2,7
Antall observasjoner	21 550	1 342	20 208	1 539	358	1 181	880	266	614	488	161	327

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kapittel 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektssammensetning

Hvis vi studerer inntektssammensetningen til ikke-vestlige innvandrershusholdninger over og under lavinntektsgrensen, ser vi at de som befinner seg i lavinntektgruppen har en klart lavere andel av samlet husholdningsinntekt fra arbeid og mer i form av stønader, sammenlignet med dem som ikke har lavinntekt. Blant de inntektsfattige husholdningene med en ikke-vestlig hovedinntektstaker, utgjør ulike overføringer godt over halvparten (57 prosent) av den totale husholdningsinntekten, mens yrkesinntekten har en andel på 42 prosent. Som det fremgår av tabell 6.7 er den desidert viktigste overføringen økonomisk sosialhjelp som gjennomsnittlig utgjør nesten en firedel av samlet inntekt. I husholdninger hvor hovedinntektstaker er flyktning er avhengigheten av overføringer enda større - 65 prosent av samlet inntekt. Her utgjør økonomisk sosialhjelp alene en tredel av den samlede inntekten. Blant hele befolkningen i alderen 25-65 år som befinner seg under lavinntektsgrensen utgjør sosialhjelpen i gjennomsnitt 7 prosent av samlet inntekt.

Ulike ytelser fra folketrygden og barnetrygd er etter sosialhjelp de mest vanlige overføringene for ikke-vestlige innvandrershusholdninger i lavinntektgruppen med andeler av samlet inntekt på henholdsvis 13 og 7

prosent i 2001. I tillegg har også bostøtte en viss inntektsmessig betydning for flere.

Mens yrkesinntekten har en andel på omlag 40 prosent blant de inntektsfattige innvandrershusholdningene, så utgjør denne tre firedeler av samlet inntekt blant tilsvarende husholdninger over lavinntektsgrensen. Overføringer har en andel på i underkant av 25 prosent. Ytelser fra folketrygden peker seg ut som den viktige overføringen med en andel på 7 prosent, mens andre typer overføringer som barnetrygd og sosialhjelp har en gjennomsnittlig mindre inntektsmessig betydning for disse husholdningene (3-4 prosent av samlet inntekt).

Boforhold

Ikke-vestlige innvandrere bor trangt

Det er store forskjeller i boforholdene mellom personer uten innvandrerbakgrunn og innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn. Folke- og bolig tellingen 2001 viser at de fleste uten innvandrerbakgrunn bor i enebolig som de eier og få bor trangt. Innvandrere fra ikke-vestlige land bor i blokk, flere leier enn eier og de bor trangere (Statistisk sentralbyrå 2002:b). Blokkbebyggelse og trange boliger er mye vanligere i Oslo enn i resten av landet, og en stor andel av de ikke-vestlige innvandrene bor nettopp i Oslo.

Personer med innvandrerbakgrunn bor trangere enn personer uten innvandrerbakgrunn, og aller trangest bor innvandrere fra ikke-vestlige land. 54 prosent av innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn som bor i husholdninger med mer enn to personer, disponerer færre enn ett rom per person. Tilsvarende tall for innvandrere fra vestlige land er 18 prosent, og 14 prosent for personer uten innvandrerbakgrunn. Ser en på de samme tallene for Oslo er forskjellene enda klarere. 66 prosent av innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn som bor i husholdninger med mer enn to personer, disponerer færre enn ett rom per person. Tilsvarende tall for vestlige innvandrere og personer uten innvandrerbakgrunn er henholdsvis 27 og 18 prosent.

Store forskjeller i boligtyper og eie- eller leieforhold

Å bo i en frittstående enebolig er den vanligste boformen blant personer uten innvandrerbakgrunn. Blokk og leiegård er vanligst blant ikke-vestlige innvandrere. Ser vi kun på Oslo, bor 58 prosent av personene uten innvandrerbakgrunn i blokk eller leiegård. Tilsvarende tall for personer med vestlig innvandrerbakgrunn er 64 prosent og hele 82 prosent for personer med ikke-vestlig bakgrunn.

De aller fleste uten innvandrerbakgrunn bor i eid bolig (84 prosent). For innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn er tallet mer variert. Mens kun 19 prosent av innvandrerne fra Irak og Afghanistan bor i eid bolig, bor hele 74 prosent av innvandrerne med landbakgrunn fra India og 67 prosent fra Pakistan i eid bolig. Det er sannsynlig at botid i Norge har betydning om man eier eller leier bolig. Irakere og afghanere har relativt kort botid i Norge, mens indere og pakistanere tilhører de gruppene som har vært her lengst. Innvandrerbefolkningen er også jevnt over yngre enn befolkningen uten innvandrerbakgrunn. Det bidrar til å forsterke de forskjellene vi finner, siden yngre personer generelt utgjør en stor del av leietakerne (Statistisk sentralbyrå 2002b).

7. Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere

Frøydis Strøm og Jon Epland

- stabilitet i antall sosialhjelpsmottakere
- svak yrkestilknytning i sosialhjelpsmottakernes husholdninger
- lav utdanning blant hovedinntektstakere som er sosialhjelpsmottakere
- svært mange, og stadig flere, mottar bostøtte i tillegg til sosialhjelp
- sosialhjelpsmottakere er overrepresentert i lavinntektsgruppen

Innledning

Sosialhjelp er ment å være en midlertidig støtteordning til personer som trenger særskilt økonomisk hjelp. Ifølge sosialhjelpsstatistikken mottok om lag 127 900 personer sosialhjelp i 2001. Dette var nesten 40 000 færre enn i 1994. Antallet sosialhjelpsmottakere har altså gått ned siden da, og det har deretter holdt seg stabilt i flere år. Fra 2000 til 2001 skjedde det en økning på bare 0,5 prosent. Totalt ble det utbetalt 4,3 milliarder kroner i sosialhjelp i 2001. Dette innebar en økning på 199 millioner kroner, eller 4,6 prosent, fra året før.

Mange personer tilhører imidlertid en husholdning hvor sosialhjelp inngår som en del av husholdningens inntekt. Personer som mottar sosialhjelp finner vi dessuten ofte som forsørgere i husholdninger. Derfor vil det her bli satt fokus på personer som befinner seg i husholdninger hvor hovedinntektstakeren har mottatt sosialhjelp i løpet av året.

Yrkestilknytning

Ut ifra tabell 7.1 kan en slå fast at manglende yrkestilknytning er noe som i stor grad kjennetegner mottakere av sosialhjelp. Sammenlignet med befolkningen generelt, og folk i yrkesaktiv alder spesielt, skiller sosialhjelpsmottakerne seg ut ved å ha en svært svak tilknytning til arbeidsmarkedet. For hele befolkningen sett under ett finner vi at de fleste bor i husholdninger med yrkestilknyttede personer, og at bare 23 prosent tilhører en husholdning der ingen husholdningsmedlemmer har noen yrkestilknytning. For personer i den mest yrkesaktive aldersgruppen, 25-65 år, hører det til sjeldenhetene at ingen i husholdningene deres har noen yrkestilknytning. Bare 12 prosent av denne delen av befolkningen bor i hushold-

ninger uten yrkestilknyttede personer. Dette tallet har vært stabilt i hele perioden 1996 til 2001.

I de husholdningene hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker finner vi at de langt fleste, om lag 7 av 10, bor i husholdninger hvor ingen er yrkestilknyttet. Vi ser dessuten at det har vært en negativ utvikling fra 1996 til 2001 for denne gruppen. Mens om lag 63 prosent av personene i disse sosialhjelpshusholdningene bodde i husholdninger hvor ingen hadde noen yrkestilknytning i 1996, hadde andelen altså økt til 67 prosent i 2001.

Tabell 7.1. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen			
Hele befolkningen	23	23	23
Personer 25-65 år	12	12	12
Sosialhjelpsmottakere	63	61	67
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt			
Hele befolkningen	74	75	76
Personer 25-65 år	84	86	85
Sosialhjelpsmottakere	26	33	26
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen			
Hele befolkningen	..	..	17
Personer 25-65 år	..	..	8
Sosialhjelpsmottakere	..	..	49

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.2. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning			
Hele befolkningen	19	17	16
Personer 16 år og eldre	21	19	18
Sosialhjelpsmottakere	24	28	24

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Yrkesinntekt som største husholdningsinntekt er en annen indikator for å påvise arbeidstilknytning, det vil si at lønn og netto næringsinntekt utgjør husholdningens største inntektskilde. For hele befolkningen finner vi at tre av fire personer bor i husholdninger hvor yrkesinntekt er viktigste inntektskilde. For personer i aldersgruppen 25-65 år er det en enda større andel, om lag 85 prosent, som har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt. I de husholdningene hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker finner vi derimot at andelen der yrkesinntekt er viktigste inntektskilde er langt lavere. I 1996 bodde bare 26 prosent av personene i denne gruppen i husholdninger hvor yrkesinntekt var den største husholdningsinntekten. I 1999 steg andelen til 33 prosent, mens den på nytt sank til 26 prosent i 2001.

Ser vi på andelen personer i husholdninger hvor det ikke finnes noen sysselsatte⁶, finner vi at det blant hele befolkningen er 17 prosent i 2001, mens denne andelen bare utgjør 8 prosent i de husholdningene hvor hovedinntektstaker er i yrkesaktiv alder (25-65 år). Dette står igjen i kontrast til husholdninger hvor hovedperson er sosialhjelpsmottaker, der nesten halvparten tilhørte en husholdning der ingen var sysselsatt.

Utdanning

Sosialhjelpsmottakere er overrepresentert blant dem med lav formell utdanning. I de husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker, hadde i 24 prosent av tilfellene hovedinntektstakeren ungdomsskole som høyeste fullførte utdanning. Tilsvarende tall for hele den voksne befolkning (16 år og eldre) var 18 prosent.

Mens utdanningsnivået i befolkningen generelt har økt de siste årene ved at stadig færre har utdanning på det laveste nivået, gjelder dette ikke for sosialhjelpsmottakerne. Det var en like høy andel personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker var sosialhjelpsmottaker med lav utdanning i 2001, som i 1996.

Tabell 7.3. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte			
Hele befolkningen	3	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3
Sosialhjelpsmottakere	27	32	39
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp			
Hele befolkningen	7	5	5
Personer 25-65 år	7	5	5
Sosialhjelpsmottakere	100	100	100
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp			
Hele befolkningen	1	1	2
Personer 25-65 år	1	1	1
Sosialhjelpsmottakere	27	32	39

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Økonomisk utsatthet

Som en indikator på økonomisk utsatthet viser tabell 7.3 andelen personer i husholdninger som mottar supplerende ytelser i form av bostøtte og sosialhjelp.

Personer i sosialhjelpshusholdninger er klart overrepresentert blant mottakere av bostøtte. Mens bare om lag 4 prosent av hele befolkningen tilhørte husholdninger som mottok bostøtte i 2001, gjaldt dette for så mange som 4 av 10 personer i sosialhjelpshusholdninger. Tallene kan også tyde på at det har blitt mer vanlig å kombinere sosialhjelp med bostøtte de siste årene. Blant personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker økte andelen som også mottok bostøtte fra 27 prosent i 1996 til 32 prosent i 1999, og ytterligere til 39 prosent i 2001. For befolkningen generelt er det derimot stor grad av stabilitet i utviklingen, med bare en liten økning fra 3 til 4 prosent fra 1996 til 1999, noe som blant annet også kan tilskrives endringer i bostøtteordningen (se omtale av dette i kapittel 2.5). I hele befolkningen har det vært en stabil lav andel mottakere av bostøtte. Derimot har det blitt flere som mottar bostøtte blant de i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker

Rente- og gjeldsbelastning

Husholdningenes rente- og gjeldsbelastning kan ha mye å si for økonomien. En høy gjeldsrentebelastning betyr her at husholdningens renteutgifter overstiger 15 prosent av samlet husholdningsinntekt. Høy gjeldsbelastning innebærer at husholdningens gjeld overstiger tre ganger husholdningens samlede inntekt.

⁶ Personer som har utført mindre enn 100 timers inntektsgivende arbeid i løpet av året.

Tabell 7.4. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning			
Hele befolkningen	10	13	17
Personer 25-65 år	12	14	19
Sosialhjelpsmottakere	10	10	12
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning			
Hele befolkningen	6	5	6
Personer 25-65 år	6	6	7
Sosialhjelpsmottakere	10	9	9

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Mens det ble stadig flere husholdninger med høy gjeldsrentebelastning i årene 1996 til 2001, var dette i mindre grad tilfelle for sosialhjelpsmottakerne. I 1996 bodde 10 prosent av hele befolkningen i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning. Denne andelen steg til 13 prosent i 1999 og 17 prosent i 2001.

Sammenligner vi dette med personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker, finner vi at andelen med høy gjeldsrentebelastning var mye den samme som for resten av befolkningen i 1996, det vil si om lag 10 prosent. Sosialhjelpsmottakergruppen har likevel hatt en mer beskjeden økning i rentebelastningen etter dette. Andelen var fremdeles 10 prosent i 1999, og steg til 12 prosent i 2001. Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker kan derfor ikke sies å være mer tynget enn andre med høye gjeldsrenter, snarere tvert om.

Tabell 7.4 viser også en fordeling av andelen personer som bor i husholdninger med høy gjeldsbelastning, dvs. at husholdningens gjeld er høyere enn tre ganger samlet husholdningsinntekt. Vi finner at blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker var det 10 prosent i 1996 som bodde i husholdninger med høy gjeldsbelastning. Både i 1999 og i 2001 var denne andelen 9 prosent. For den øvrige befolkningen finner vi at andelen personer med høy gjeldsbelastning er noe mindre, og at den har holdt seg ganske stabilt fra 1996 til 2001 også her. Andelen personer med høy gjeldsbelastning er altså noe større for personer i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er sosialhjelpsmottaker, i forhold til tilsvarende andel i hele befolkningen sett under ett, men ikke betydelig høyere. En mulig forklaring på hvorfor sosialhjelpsmottakerne har større gjeldsbelastning enn befolkningen ellers, samtidig som at renteutgiftene er lavere, kan være at flere i denne gruppen kan ha fått betalingsproblemer og dermed inngått særskilte avtaler med sine kreditorer.

Tabell 7.5. Sosialhjelpsmottakere og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad			
Hele befolkningen	7	7	7
Personer 25-65 år	7	7	7
Sosialhjelpsmottakere	8	9	9

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Store sykdomsutgifter

I folketrygdloven er det nedfelt bestemmelser om at grunnstønad kan ytes til personer som har varig sykdom, når lidelsen medfører varige ekstrautgifter av betydning. Grunnstønad kan dermed brukes til å måle store sykdomsutgifter. I tabell 7.5 ser vi hvor stor andel personer som bor i husholdninger som har store utgifter i forbindelse med sykdom.

Syv prosent av befolkningen befinner seg i husholdninger som har så høye sykdomsutgifter at de derfor mottar grunnstønad fra folketrygden. Denne andelen endrer seg ikke selv om vi avgrensner populasjonen til personer som er i aldersgruppen 25-65 år. I tillegg ser det ikke ut som at det har skjedd noen endringer fra 1996 til 2001. Tabellen viser samtidig at det ikke er en betydelig større andel blant sosialhjelpsmottakerne som har store sykdomsutgifter, enn i befolkningen sett under ett. For personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker, finner vi at det i 1996 var 8 prosent som mottok grunnstønad, og at denne andelen steg til 9 prosent i 2001. Vi kan dermed konkludere med at det å ha store sykdomsutgifter som kvalifiserer for å motta grunnstønad, ikke er et utbredd fenomen blant sosialhjelpsmottakere.

Kjennemerke ved lavinntektsgruppen

En stor andel av sosialhjelpsmottakerne befinner seg i lavinntektsgruppen. Hele 41 prosent er å finne i denne gruppen, når vi definerer lavinntekt etter EU sin definisjon.

Vi har tidligere sett at sosialhjelpsmottakere har svak tilknytning til arbeidslivet. I tabell 7.6 ser vi at 84 prosent i lavinntektsgruppen bor i husholdninger uten noen yrkestilknyttede, men også for de sosialhjelpsmottakerne som ikke befinner seg i lavinntektsgruppen er det svak yrkestilknytning. 55 prosent av disse bor i husholdninger uten noen yrkestilknyttede, noe som er en langt større andel enn for tilsvarende gruppe i hele befolkningen.

Når vi ser på andel sosialhjelpsmottakere i husholdninger uten noen sysselsatte, finner vi at forskjellen mellom lavinntektsgruppen og ikke-lavinntektsgruppen utjevner seg noe. Fremdeles er det flere av personene i lavinntektsgruppen som bor i husholdninger uten noen syssel-

satte. 6 av 10 personer er verken sysselsatt selv eller bor sammen med andre sysselsatte. For de som holder seg over lavinntektsgrensen gjelder dette for 4 av 10.

Yrkestilknytning og sysselsetting har selvsagt sammenheng med yrkesinntekt. Den svake tilknytningen til arbeidslivet, både hos lavinntektsgruppen og ikke-lavinntektsgruppen, kan derfor sees i sammenheng med at bare knapt 2 av 10 sosialhjelpsmottakere i lavinntektsgruppen har yrkesinntekt som høyeste inntekt. Blant de som befinner seg i ikke-lavinntektsgruppen er det ikke mange flere som har yrkesinntekt som høyeste inntekt, bare 3 av 10.

Når vi ser på utdanningsnivået til sosialhjelpsmottakerne finner vi at det ikke er store forskjeller mellom lavinntektsgruppen og ikke-lavinntektsgruppen. Dersom vi sammenligner lavinntektsgruppen blant sosialhjelpsmottakerne med lavinntektsgruppen for hele befolkningen, finner vi dessuten at det er noen færre sosialhjelpsmottakere som har lav utdanning.

En stor andel blant sosialhjelpsmottakerne, både de med lavinntekt og de som ikke befinner seg i lavinntektsgruppen, mottar bostøtte i tillegg til sosialhjelp. Vi finner imidlertid at de som befinner seg i ikke-lavinntektsgruppen i noe større grad mottar bostøtte i tillegg til sosialhjelp.

Blant de sosialhjelpsmottakerne som har lav inntekt finner vi en noe mindre andel med høye rentebelast-

ninger enn for de som ligger over lavinntektsgrensen. Der er imidlertid noen flere med stor gjeldstynge i lavinntektsgruppen. Lavinntektsgruppen ser altså ut til å ha mer gjeld, men likevel mindre rentebelastning.

De sosialhjelpsmottakerne som har så lav inntekt at de kommer under lavinntektsgrensen ser ikke ut til å ha høyere store sykdomsutgifter enn de som har høyere inntekt. Det er en større andel blant sosialhjelpsmottakerne over lavinntektsgrensen som mottar grunnstønad enn det er blant de som befinner seg under lavinntektsgrensen.

Inntektssammensetning

For personer som bor i husholdninger hvor hovedinntektstaker er sosialhjelpsmottaker har vi alt sett at andelen personer som er yrkesaktive er lavere enn for hele befolkningen. Vi har også sett at kun om lag en av fire personer i slike husholdninger har yrkesinntekt som største inntekt.

I tabell 7.7 finner vi at husholdninger som mottar sosialhjelp har en tilnærmet todeling av husholdningsinntekten, hvor mesteparten er overføringer og resten er yrkesinntekt. For alle husholdninger som mottar sosialhjelp består 53 prosent av den samlede husholdningsinntekten av overføringer, mens 46 prosent er yrkesinntekt. Blant overføringene finner vi dessuten at ytelser fra folketrygden og sosialhjelp utgjør store poster.

Tabell 7.6. Ulike indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Sosialhjelpsmottakere. 2001. Prosent

	Hele befolkningen		Sosialhjelpsmottakere	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning				
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	76	16	84	55
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	37	80	18	32
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen	52	13	60	41
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	32	14	28	22
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	34	42
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	15	4	100	100
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	5	1	34	42
Gjeldsbelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	13	18	9	14
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	14	5	11	7
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	4	7	4	12
Andel personer	11	89	41	59

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 7.7. Inntektsregnskap for husholdninger som mottar sosialhjelp¹. Gjennomsnitt og andel av samlet husholdningsinntekt. 2001. Prosent

	Alle husholdninger			Sosialhjelpsmottakere		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle
Yrkesinntekt	33	75	73	22	52	46
Kapitalinntekter ³	4	6	6	0	1	1
Overføringer	63	19	21	78	47	53
Herav:						
Ytelser fra folketrygden	44	11	12	22	22	22
Tjenestepensjon	3	4	4	0	2	1
Bostøtte	1	0	0	3	2	2
Sosialhjelp	4	0	0	36	10	15
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	1	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Sum utlignet skatt og negative overføringer	11	27	26	6	16	14
Inntekt etter skatt	89	73	74	94	84	86
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	70	47	48	71	54	57
Samlet inntekt	118 400	477 600	418 200	122 700	310 900	242 200
Inntekt etter skatt	105 000	350 500	309 900	115 000	261 300	207 900
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	82 400	222 600	199 400	87 400	167 200	138 100
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	1,8	2,3	2,1
Antall observasjoner	3 610	24 769	28 379	395	932	1 327

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Blant de husholdningene som mottar sosialhjelp, og som dessuten befinner seg i lavinntektsgruppen, består den samlede husholdningsinntekten i enda større grad av overføringer. I snitt utgjør overføringer 78 prosent av disse husholdningenes inntekter, mens bare 22 prosent er yrkesinntekt. For lavinntektsgruppen blant sosialhjelpsmottakerne utgjør sosialhjelp hele 36 prosent av alle overføringene, mens denne type overføring utgjør 10 prosent i ikke-lavinntektsgruppen.

8. Sosiale indikatorer for "Seniorbefolkningen"

Jon Epland og Arne Andersen

- sterk økning i tallet på 50-66-åringene i befolkningen
- svært få seniorhusholdninger uten noen yrkesaktive
- utdanningsnivået har økt betydelig det siste tiåret
- få seniorer har behov for supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte
- færre med høy rente- og gjeldsbelastning enn i resten av befolkningen
- lav andel med lavinntekt, men de som er i lavinntektsgruppen har like dårlige økonomiske levekår som andre grupper med lavinntekt
- høyere boligstandard og lavere boliggifter enn resten av befolkningen
- noe dårligere fysisk helse enn befolkningen generelt

Innledning

Ifølge befolkningsstatistikken var det per 1. januar 2003 om lag 850 000 personer i aldersgruppen 50-66 år, en gruppe som populært betegnes som "seniorbefolkningen". Det siste tiåret har det skjedd en kraftig økning i tallet på seniorer. Bare mellom 1991 og 2003 økte tallet på 50-66 åringer med over 190 000 personer. Årsaken til den sterke veksten, er at de store etterkrigskullene født i siste halvdel av 1940-tallet i denne perioden passerte 50 år.

En konsekvens av økningen i tallet på personer mellom 50 og 66 år er at "seniorhusholdningene" utgjør en stadig større andel av norske husholdninger. Andelen husholdninger der hovedinntektstakeren er mellom 50 og 66 år økte fra å utgjøre knapt 21 prosent av alle hushold i 1991, til 24 prosent i 2001.

Yrkestilknytning

De fleste seniorene har en meget sterk tilknytning til arbeidslivet. I 2001 var det bare 16 prosent av alle personer i hushold med en hovedinntektstaker mellom 50 og 66 år, som ikke hadde minst en yrkestilknyttet i husholdningen. Dette var bare en litt høyere andel enn for personer i den mest yrkesaktive alderen, det vil si 25-65 år, der 12 prosent var uten yrkestilknyttede i husholdningen. Sammenlignet med andre grupper omtalt i denne rapporten, er det omtrent ingen som har så sterkt yrkestilknytning som seniorbefolkningen. Det er likevel grunn til å tro at det særlig er blant den yngre delen av seniorbefolkningen at tilknytningen til arbeidslivet er sterk. Blant de eldre seniorene, det vil si de mellom 62 og 66 år, er det færre enn halvparten som er i arbeid (Vaage 2003).

Også det andre målet på yrkesaktivitet, det vil si antall personer som har utført inntektsgivende arbeid i minst 100 timer i året, bekrefter den sterke arbeidslivstilknytningen til denne gruppen. Bare 11 prosent av personene i seniorhusholdningene var uten noen sysselsatte husholdningsmedlemmer i 2001. Det vil igjen si at seniorene ikke har noen særlig flere utenfor arbeidslivet enn personer i den mest yrkesaktive alderen, der 8 prosent var uten sysselsatte husholdningsmedlemmer i 2001.

Tabell 8.1. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen			
Hele befolkningen	23	23	23
Personer 25-65 år	12	12	12
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	17	16	16
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt			
Hele befolkningen	74	75	76
Personer 25-65 år	84	86	85
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	77	79	79
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen			
Hele befolkningen	..	..	17
Personer 25-65 år	..	..	8
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	..	..	11

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Utdanning

Det er fremdeles en høyere andel av seniorbefolkningen som har lav utdanning, sammenlignet med befolkningen ellers, men for hvert nytt kull som passerer 50 år, faller andelen lavutdannede. Dette henger sammen med at de yngre seniorenne født straks etter 2. verdenskrig, tilhører den første generasjonen som fikk ta del i "utdanningsekspløsjonen" på 1960-tallet, i motsetning til de eldste aldersgruppene der svært få fikk tilsvarende mulighet. I 1996 hadde hver fjerde person i seniorhusholdningene en hovedinntektstaker som bare hadde grunnskole som høyeste fullførte utdanning. I 2001 gjaldt dette for bare hver femte person.

Økonomisk utsatthet

Tabell 8.3 viser klart at seniorbefolkningen sett under ett, ikke er en gruppe som i særlig grad befinner seg i en økonomisk sårbar situasjon. For eksempel så har denne gruppen mindre behov for supplerende stønader som bostøtte og sosialhjelp, enn befolkningen ellers. I 2001 var det bare 3 prosent av personene i seniorhusholdningene som mottok bostøtte på grunn av høye boutgifter, og bare 4 prosent mottok sosialhjelp. Bare en svært liten gruppe (1 prosent) av seniorhusholdningene mottok både sosialhjelp og bostøtte i 2001. Dette var samme lave andel som for personer i den mest yrkesaktive alderen (25-65 år).

Det er heller ingenting som tyder på at seniorbefolkningen ble mer økonomisk sårbar mellom 1996 og 2001. Andelen som mottok de ulike stønadene forble mer eller mindre uendret i perioden.

Rente- og gjeldsbelastning

De fleste husholdninger der hovedinntektstakeren er passert 50 år har lagt etableringsfasen et stykke bak seg, og er i full gang med å nedbetale gjeld. Ifølge formuesstatistikken for 2001 hadde husholdninger der hovedinntektstakeren var mellom 55 og 66 år en gjennomsnittlig gjeld på 352 000 kroner. Dette var betydelig mindre gjeld enn for yngre husholdninger. Til sammenligning hadde husholdninger der hovedinntektstakeren var i aldersgruppene 35 - 44 år og 45 - 54 år en gjennomsnittlig gjeld på henholdsvis 706 000 og 615 000 kroner i 2001 (Statistisk sentralbyrå 2003a).

Det er derfor ikke overraskende at det er relativt få seniorhusholdninger som har høy rente- og gjeldsbelastning. Som tabell 8.4 viser så var det bare 11 prosent alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var 50-66 år som hadde høy rentebelastning i 2001, det vil si at rentene utgjorde 15 prosent eller mer av samlet husholdningsinntekt. På tross av at andelen med høy rentebelastning har økt noe siden 1996 for denne gruppen, er det likevel relativt sett færre med høy rentebelastning blant seniorbefolkningen, sammenlignet med befolkningen generelt (17

prosent), eller personer i den mest yrkesaktive alderen (19 prosent).

Tabell 8.2. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker har lav utdanning			
Hele befolkningen	19	17	16
Alle personer 16 år og eldre	21	19	18
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år			
	26	24	21

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.3. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte			
Hele befolkningen	3	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år			
	2	3	3
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp			
Hele befolkningen	7	5	5
Personer 25-65 år	7	5	5
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år			
	5	4	4
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp			
Hele befolkningen	1	1	2
Personer 25-65 år	1	1	1
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år			
	1	1	1

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.4. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning			
Hele befolkningen	10	13	17
Personer 25-65 år	12	14	19
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år			
	8	8	11
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning			
Hele befolkningen	6	5	6
Personer 25-65 år	6	6	7
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år			
	4	4	4

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.5. Seniorbefolkningen og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad			
Hele befolkningen	7	7	7
Personer 25-65 år	7	7	7
Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er 50-66 år	8	8	8

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Dette inntrykket får en bekreftet når en ser på andelen med høy gjeldsbelastning, det vil si de som har en gjeld som overstiger tre ganger husholdningsinntekten. Blant seniorhusholdningene var det bare 4 prosent som har så høy gjeldsbelastning i 2001. Dette er en lavere andel sammenliknet med befolkningen generelt eller med personer i alderen 25-65 år. Det er heller ingenting som tyder på at gjeldsbelastningen har økt innen seniorbefolkningen se siste årene.

Store sykdomsutgifter

Forekomsten av helseproblemer øker markant når en nærmer seg senioralderen, og stadig flere i denne aldersgruppen blir uførepensjonister. Flertallet av seniorenne sier likevel at de har en god helse. Ifølge levekårsundersøkelsene oppgir så mange som 75 prosent av alle mellom 45 og 67 år at de hadde meget god eller god helse (Statistisk sentralbyrå 2003b).

Ut i fra tabell 8.5 så kan en konkludere med at relativt få seniorhusholdninger har så store utgifter i forbindelse med sykdom at de mottar grunnstønad. I 2001 gjaldt dette for kun 8 prosent av alle personer i seniorhusholdningene. Dette var om lag på nivå med befolkningen generelt.

Kjennemerke ved lavinnteksgruppen

Som vist i kapittel 3 er seniorbefolkningen en av de gruppene som har minst sannsynlighet for å befinne seg i lavinnteksgruppen. I 2001 hadde bare 5 prosent av alle personer i husholdninger der hovedinntektstakeren var mellom 50 og 66 år lavinntekt, ifølge EU sin lavinnteksdefinisjon. Dette var en andel som var mindre enn halvparten av det en finner i befolkningen som helhet (11 prosent). For den lille delen av seniorbefolkningen som befinner seg i lavinnteksgruppen, er det likevel en klar sammenheng mellom det å ha lav inntekt og det å skåre dårlig på ulike sosial indikatorer.

Tabell 8.6 viser at det er klar sammenheng med det å ha en svak tilknytning til arbeidsmarkedet og det å tilhøre lavinnteksgruppen - også blant seniorbefolkningen. Blant alle personer i seniorhusholdningene med lavinntekt, hadde så mange som 7 av 10 ingen yrkestilknyttede i husholdningen, mens dette gjaldt for bare 13 prosent for dem som ikke var i lavinnteksgruppen. Også for de andre arbeidsmarkedsindikatorene er det klare forskjeller mellom de med og uten lavinntekt.

Også når det gjelder utdanningsnivået er det forskjeller mellom de med og uten lavinntekt. Mens mer enn hver tredje person i lavinnteksgruppen hadde en hovedinntektstaker med lav formell utdanning, gjaldt dette bare for hver femte person i gruppen som ikke hadde lav inntekt.

Vi har tidligere i dette kapitlet sett at det er svært få av seniorbefolkningen som mottar supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte. Men for den 5 prosenten av seniorbefolkningen som befinner seg i lavinnteksgruppen, er det å motta slike ytelser langt fra uvanlig. Nærmere 18 prosent mottok bostøtte i 2001, mot bare 2 prosent av dem som ikke var i lavinnteksgruppen. Enda flere seniorer i lavinnteksgruppen mottok sosialhjelp (19 prosent), mens 10 prosent mottok både sosialhjelp og bostøtte. Det er for øvrig verd å merke seg at andelen med slike supplerende ytelser var noe høyere i den lille gruppen av seniorbefolkningen med lavinntekt, enn blant alle med lavinntekt.

Det er også en høy andel av seniorbefolkningen med lav inntekt som sliter med høy rente- og gjeldsbelastning, og relativt sett flere enn blant alle personer i lavinnteksgruppen. Dobbelt så mange av seniorbefolkningen i lavinntektgruppen hadde høy rentebelastning i 2001, sammenliknet med de som ikke var i lavinnteksgruppen, mens andelen med høy gjeldsbelastning var hele seks ganger så høy. Derimot så er det relativt sett klart færre seniorer i lavinnteksgruppen som har store sykdomsutgifter (grunnstønad), enn blant den store majoriteten av seniorbefolkningen som ikke befinner seg i lavinnteksgruppen.

Vi kan likevel konkludere med at selv om andelen av seniorbefolkningen med lav inntekt er relativt liten, sammenliknet med andre grupper eller med befolkningen generelt, så er det flere i denne lille gruppen som er kjennetegnet av å ha dårlige økonomiske levekår. I så måte så skiller ikke lavinnteksgruppen innen seniorbefolkningen seg særlig fra andre grupper i befolkningen med lavinntekt.

Tabell 8.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Seniorbefolkningen. 2001. Prosent

	Hele befolkningen		Seniorbefolkningen	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning				
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	76	16	72	13
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	37	80	32	82
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen	52	13	51	9
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	32	14	36	20
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	18	2
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	15	4	19	4
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	5	1	10	1
Gjeldsbelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	13	18	22	11
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	14	5	18	3
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	4	7	4	8
Andel personer	11	89	5	95

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 8.7. Inntektsregnskap for husholdninger der hovedinntektstaker er i seniorbefolkningen¹. Gjennomsnitt og andel av samlet inntekt. 2001

	Alle husholdninger			Hovedinntektstaker er i seniorbefolkningen		
	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	Alle
Yrkesinntekt	33	75	73	36	76	75
Kapitalinntekter ³	4	6	6	5	8	8
Overføringer	63	19	21	60	16	17
Herav:						
Ytelser fra folketrygden	44	11	12	44	10	10
Tjenestepensjon	3	4	4	4	4	4
Arbeidsledighetstrygd	2	1	1	2	1	1
Bostøtte	1	0	0	2	0	0
Sosialhjelp	4	0	0	4	0	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Samlet inntekt	118 400	477 600	418 200	143 900	537 000	510 100
Inntekt etter skatt	105 000	350 500	309 900	125 300	383 800	366 100
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	82 400	222 600	199 400	78 800	247 800	236 300
Antall personer i husholdningen	1,4	2,3	2,2	1,5	2,1	2,0
Antall observasjoner	3 610	24 769	28 379	424	7 096	7 520

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektssammensetning

Det er en klar forskjell i "inntektspakken" til det fåtallet av seniorhusholdningene som tilhører lavinntektsgruppen, og de mange seniorene som ikke har lav inntekt. Tabell 8.7 viser at de delen av seniorhusholdningene som tilhører lavinntektsgruppen har et klart større innslag av overføringer og stønader i sin "inntektspakke", sammenlignet med de som ikke har lavinntekt der yrkesinntektene utgjør største kilde. I 2001 utgjorde overføringene 60 prosent av samlet husholdningsinntekt for den delen av seniorhusholdningene som hadde inntekt under lavinntektgrensen. Tilsvarende andel var bare 16 prosent for de seniorene som ikke var å finne i lavinntektsgruppen.

Det er videre ytelser fra folketrygden som i særlig grad er viktig for seniorene med lavinntekt, med en andel på 44 prosent av samlet inntekt. Andre stønader som sosialhjelp og bostøtte betyr derimot mindre, med en andel på henholdsvis fire og to prosent.

Boligstandard og eierforhold

Personer i alderen 50-66 år bor i gjennomsnitt bedre enn den voksne befolkningen. Nesten alle er etablerte med eid bolig, 92 prosent bodde i eid bolig i 2001, og mer enn fire av fem som selveiere. Nesten tre av fire bor i enebolig eller våningshus, det er litt mer enn i befolkningen.

Tabell 8.8. Boligtype og boligstandard for seniorbefolkningen. 2001

	Alle befolkningen ¹	Senior-
Andel personer som		
bor i enebolig, våningshus	65	72
bor i småhus ellers	16	14
bor i husholdning som eier	80	92
bor i husholdning som er selveier	69	83
bor alene	24	19
bor trangt	7	2
bor svært romslig	30	48
for liten plass	13	6
ikke har bad	1	0
har kald eller fuktig bolig	6	3
Boligareal per husholdning. Kvm.	115	127
Boligareal per person. Kvm.	49	67
Antall svar i alt	4 438	1 041

¹ Personer 50-66 år.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 8.9. Boligøkonomi for seniorbefolkningen. 2001

	Alle befolkningen ¹	Senior-
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ² Kroner	36 400	33 500
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	9	12
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Kroner	39 300	20 600
Andel eiere uten renter og avdrag	45	63
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	24	8
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	39	61
Antall svar i alt	4 438	1 041
Antall svar fra leiere	793	79
Antall svar fra eiere	3 642	962

¹ Personer 50-66 år.² Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 8.10. Helseindikatorer for seniorbefolkningen. 2002. Prosent

	Alle befolkningen ¹	Senior-
Andel som		
vurderer helsen som svært dårlig eller dårlig	7	10
har langvarig sykdom	59	69
har muskel- skjelettsykdom	24	34
har hjerte- og karsykdom	16	26
Andel med sykdom som påvirker hverdagen		
i høy grad	11	17
i noen grad	19	21
Andel med symptomer på dårlig psykisk helse ²	8	9
Andel		
av sysselsatte som er hemmet ³ i arbeidet ²	16	24
med bevegelsesvansker	10	9
med nedsatt deltaking i aktiviteter	14	17
Andel som er		
hjelpetrengende	4	4
hjelpetrengende og bor alene	2	1
pleietrengende	0	0
Antall svar i hoved- og tilleggsutvalg	6 827	1 712
Antall svar i hovedutvalg	3 397	840
Antall svar fra sysselsatte i hovedutvalg	2 321	872

¹ Personer 50-66 år.² Tall bare for hovedutvalget.³ Arbeidsevnen er nedsatt i høy grad eller i noen grad.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Boligstandarden er i gjennomsnitt høy. Nesten ingen bor trangt og nesten halvparten bor svært romslig, vesentlig mer enn i den voksne befolkningen. I gjennomsnitt har husholdningene til seniorenene 127 kvadratmeter boligareal, som er noe over gjennomsnittet. Husholdningene er imidlertid mindre (1,9 personer per husholdning) og boligarealet per person blir derfor 67 kvadratmeter, som er betydelig over gjennomsnittet. Indikatorene på den bygningsmessige standarden tyder ikke på at seniorenene bor i dårlige boliger. Nesten ingen mangler bad, og bare et par prosent klager over kalde eller fuktige boliger.

Boligøkonomi

Boligutgiftene ser ikke ut til å tynge husholdningsøkonomien til seniorenene i gjennomsnitt. For de få leierne blant personer 50-66 år er husleiene omtrent som gjennomsnittet for leierne. For eierne er de gjennomsnittlige renter og avdrag bare litt over halvparten av renter og avdrag for alle husholdninger. Nesten to av tre eiere har nedbetalt boligen. Vi finner da også at det er forholdsvis få av seniorhusholdningene som har høye boligutgifter sett i forhold til inntekt etter skatt. Det gjaldt 8 prosent i 2001, mens andelen i befolkningen var tre ganger så høy. Hele 61 prosent har lave boligutgifter relativt sett.

Helsetilstand

Siden gjennomsnittsalderen for seniorenene er høyere enn gjennomsnittsalderen i den voksne befolkningen, må vi forvente at de har dårligere helse. En av ti personer i alderen 50-66 år vurderer sin helse som dårlig eller svært dårlig, sammenlignet med 7 prosent i den voksne befolkningen (forskjellen er statistisk sikker). Det er 10 prosent flere blant seniorenene som oppgir langvarige syktilfeller. Det samme gjelder for hjerte- og karsykdom og for muskelskjelettlidelser. Det er imidlertid ikke flere som har dårlig psykisk helse i denne gruppen.

Funksjonsevnen til personer 50-66 ser ut til å være litt nedsatt i forhold til den voksne befolkningen. Det er imidlertid ikke store forskjeller. En av fire sysselsatte seniorer sier at arbeidsevnen deres er hemmet (i høy grad eller i noen grad), sammenlignet med en av seks i befolkningen. Det er også litt flere som har nedsatt deltaking i fritids- eller foreningsaktiviteter på grunn av langvarig sykdom eller funksjonshemming, dette gjaldt 17 prosent av seniorenene i 2002. Det er imidlertid ikke flere som er bevegelseshemmet. Det er heller ikke flere blant seniorenene som er hjelpetrengende, enn i den voksne befolkningen.

9. Sosiale indikatorer for kronisk syke og funksjonshemmede

Arne Andersen

- 7-9 prosent av den voksne befolkningen kan defineres som kronisk syke eller funksjonshemmede
- flertallet (2 av 3) er kvinner
- like mange boligeiere som i befolkningen generelt
- noe dårligere boligstandard (kald og fuktig bolig)
- de med dårlig psykisk helse har også oftere fysiske plager enn andre (for eksempel hjerte- og karsykdommer og muskel- og skjelettlidelser)

Innledning

I dette kapitlet ser vi nærmere på levekårene til personer som defineres som kronisk syke og funksjonshemmede. Datagrunnlaget er levekårsutvalget, og gruppene har blitt definert på bakgrunn av opplysninger respondene selv har gitt ved intervju om egen helse. Det er av den grunn ikke mulig å foreta en tilsvarende avgrensning av gruppene i inntektstatistikkens datamateriale. Dette kapitlet omfatter derfor bare indikatorer knyttet til boforhold og helse (kronisk syke).

Kronisk syke

Det er vanskelig å avgrense kronisk syke. Det er en meget stor andel av befolkningen som oppgir et kronisk syketilfelle. Derfor er en avgrensning på grunnlag av syketilfelle neppe brukbar. Det er nødvendig å bruke et mål på alvorlighetsgrad i avgrensningen. Vi har valgt to måter å avgrense mer alvorlig kronisk sykdom på. Den ene avgrensningen tar utgangspunkt i en subjektiv vurdering av den generelle helsetilstanden. De som vurderer denne som dårlig eller svært dårlig, definerer vi som kronisk syke. De utgjorde 7 prosent av befolkningen 16-82 år i 2000. Den andre avgrensningen tar utgangspunkt i et spørsmål til personer som oppgir et sykdomstilfelle, om hvor alvorlige konsekvenser sykdommen(e) har i hverdagen. De som svarer at sykdommen(e) i høy grad har konsekvenser, definerer vi som kronisk syke. De utgjorde 9 prosent av befolkningen 16-82 år. Det er litt overraskende at de to definisjonene i liten grad er sammenfallende, for eksempel oppgir bare 36 prosent av de som vurderer helsen som dårlig at sykdom i høy grad har konsekvenser. Det er vanskelig å si hva dette skyldes. De som vurderer helsen som dårlig, er noe eldre enn de som oppgir store konsekvenser av sykdom. Store konsekvenser av sykdom oppgis oftest av personer 45-66 år. En mulig tolkning er at vurderingen av konsekvenser av sykdom, i høyere grad enn vurderingen av generell

helsetilstand, tar hensyn til rollekrav, mens vurderingen av den generelle helsetilstanden mer direkte avspeiler helseplager. For eksempel vil pensjonister ha lettere for å vurdere konsekvensene som mindre alvorlige, fordi det er lettere for dem å fungere i hverdagen med en gitt sykdom enn for en yrkesaktiv.

Merk videre at de definisjonene av kronisk syke som benyttes her, skiller seg vesentlig fra definisjonen av *langtidssyke*, som blir omtalt i neste kapittel (kapittel 10.7). Langtidssyke defineres der som personer som mottar rehabiliterings- og attføringspenger, det vil si personer i yrkesaktiv alder.

Det tredje målet som benyttes her, avgrenser personer med dårlig psykisk helse (se avsnitt om begreper og definisjoner). Slik psykisk helse er definert, er det 7 prosent av befolkningen 16-82 år som har dårlig psykisk helse.

De middelaldrende og eldre er overrepresentert blant de som vurderer helsen som dårlig. Mens personer under 45 år utgjør halvparten av befolkningen 16-82 år, utgjør de bare vel en femdel av de som vurderer helsen som dårlig, og vel en tredel av de som vurderer konsekvensene av sykdom som store. De eldre (67-82 år) utgjør en dobbelt så stor andel av personer som vurderer helsen som dårlig (29 prosent), som de utgjør i befolkningen. Eldre er derimot ikke overrepresentert blant de som vurderer konsekvensene av sykdom som store. Aldersfordelingen for personer med dårlig psykisk helse er svært lik fordelingen i befolkningen.

Om lag to av tre i de to gruppene av kronisk syke og av de med dårlig psykisk helse er kvinner. Disse tre gruppene er fordelt etter bostedsstrøk omtrent som hele befolkningen 16-82 år.

Funksjonshemmede

På same måte som for kronisk syke er det vanskelig å avgrense en gruppe av funksjonshemmede. Funksjonshemming er et svært sammensatt fenomen, det er mange funksjoner som kan være hemmet og funksjonshemmingen skal teoretisk defineres relasjonelt, det vil si i forhold til det miljø og det samfunn personer ferdes i. Levekårsundersøkelsen inneholder fire spørsmål som er utviklet for på en enkel måte å avgrense en gruppe som med rimelighet kan betegnes som funksjonshemmet. Funksjonshemmede er personer som har svært vanskelig for å delta i fritidsaktiviteter på grunn av dårlig helse eller funksjonshemming, eller har svært vanskelig for å gå i trapper eller for å vaske og gjøre rent boligen eller som mottar grunn- eller hjelpestønad. Vi gir bare tall for funksjonshemmede i yrkesaktiv alder. Blant personer i pensjonsalder er det en ganske stor del som er funksjonshemmede etter den måten vi måler på her.

Nesten to tredeler av de funksjonshemmede 16-66 år er kvinner. De er også noe eldre enn andre i yrkesaktiv alder, vel halvparten er 45-66 år mot vel en tredel blant alle 16-66 åringer.

De funksjonshemmede fordeler seg på samme måten på spredt- og tettbygde strøk som resten av befolkningen. Et mindretall av de funksjonshemmede er sysselsatt, 37 prosent, sammenlignet med 78 prosent blant alle 16-66 åringer.

Boligstandard og eierforhold*Kroniske syke*

Opplysningene om boforhold for kronisk syke og for personer med dårlig psykisk helse er basert på levekårsundersøkelsens panel for 2000-2001. Det er mindre vanlig å eie boligen blant personer med dårlig psykisk helse enn i befolkningen 16-82 år, syv av ti av personer med dårlig psykisk helse eier boligen. Ingen av de to gruppene av kronisk syke skiller seg fra befolk-

ningen når det gjelder disposisjonsforhold til boligen. Ingen av de tre gruppene skiller seg fra befolkningen når det gjelder hustype, om lag 80 prosent bor i enebolig eller andre småhus.

Det er forholdsvis små forskjeller i boligstandard mellom gruppene kronisk syke og personer med dårlig psykisk helse og befolkningen. Gjennomgående tyder tallene på litt dårligere boligstandard blant personer med dårlig psykisk helse enn i de to gruppene av kronisk syke. Det er litt flere som bor trangt og boligarealet per person er litt mindre. Dette samsvarer godt med at det er flere yngre i gruppen av personer med dårlig psykisk helse enn i de to gruppene av kronisk syke.

De tre grupper med dårlig helse skiller seg fra befolkningen på ett punkt, det er flere som bor i kald eller fuktig bolig noe som kan tyde på at boligen holder dårligere byggeteknisk standard.

Funksjonshemmede

Funksjonshemmede bor i hovedtrekk på samme måten som befolkningen i yrkesaktiv alder. Det er like mange som eier boligen (79 prosent) og omtrent like mange som bor i enebolig eller andre småhus (vel 80 prosent).

Boligstandarden slik vi måler den er også lik på de fleste punkter. 5 prosent bor trangt og vel en av fire bor svært romslig. Boligarealet er litt mindre enn for alle i yrkesaktiv alder, men fordi husholdningene til funksjonshemmede er litt mindre (27 prosent bor alene), blir boligarealet per person om lag det samme som for alle husholdningene til 16-66 åringer.

Det er mer vanlig blant funksjonshemmede at de bor i bolig som er kald eller fuktig, det gjelder 12 prosent sammenlignet med 6 prosent av alle i yrkesaktiv alder. Dette kan tyde på at noe flere bor i boliger som er av noe dårligere standard.

Tabell 9.1. Boligtype og boligstandard for kronisk syke og personer med dårlig psykisk helse. 2001

	Alle personer 16-82 år	Kronisk syke (dårlig subjektiv helse) ¹	Kronisk syke (konsekvenser i høy grad) ¹	Dårlig psykisk helse ¹
Andel personer som				
bor i enebolig, våningshus	65	61	66	60
bor i småhus ellers	16	16	15	17
bor i husholdning som eier	80	81	84	71
bor i husholdning som er selveier	69	67	73	60
bor alene	24	30	24	24
bor trangt	7	4	4	9
bor svært romslig	30	35	35	31
for liten plass	13	..	..	..
ikke har bad	1	1	0	1
har to eller flere bad ¹	33	29	33	28
har kald eller fuktig bolig	6	13	17	14
er utsatt for veitrafikkstøy	12	18	17	23
Boligareal per husholdning. Kvm.	115	110	119	108
Boligareal per person. Kvm.	49	60	57	52
Antall svar i alt	4 438	219	277	215

¹ Datagrunnlaget er her panelundersøkelsene 2000-2002. Gjelder derfor befolkningen 16-82 år.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 9.2. Boligtype og boligstandard for funksjonshemmede 16-66 år. 2001

	Alle personer 16-66 år	Funksjons- hemmede
Andel personer som		
bor i enebolig, våningshus	69	68
bor i småhus ellers	16	15
bor i husholdning som eier	79	79
bor i husholdning som er selveier	71	65
bor alene	19	27
bor trangt	7	5
bor svært romslig	28	27
for liten plass	15	15
ikke har bad	0	0
har kald eller fuktig bolig	6	12
Boligareal per husholdning. Kvm.	120	111
Boligareal per person. Kvm.	50	54
Antall svar i alt	3 821	241

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Boligøkonomi

Kronisk syke

Opplysningene om boligøkonomi i panelundersøkelsene er svært begrensede. De inneholder bare opplysninger om husleie som er relevant for bare en mindre del av gruppene med dårlig helse. Gjennomsnittlig

årlig husleie i 2001 for alle de tre gruppene er på om lag det samme nivå som for alle husholdningene (36 000 kroner). Tallene for personer som vurderer helsen som dårlig kan tyde på litt lavere husleie, i samsvar med at det er en forholdsvis stor andel eldre. Forskjellen er imidlertid ikke statistisk sikker.

Funksjonshemmede

Det er få funksjonshemmede leiere i utvalget. Funksjonshemmede leiere betaler i gjennomsnitt snaut 37 000 kroner i husleie i året i 2001. Siden tallet er basert på få svar, er det ikke mulig å si at funksjonshemmede leiere har lavere husleie enn husholdningene til alle 16-66 åringer.

For eierne utgjorde renter og avdrag til sammen 34 000 kroner i 2001. Dette er litt lavere enn for alle husholdningene til personer 16-66 år. Det er små forskjeller i boutgiftsbelastning. Om lag en av fire funksjonshemmede har høy boutgiftsbelastning, omtrent det samme som blant referanseholdningene. Lav boutgiftsbelastning hadde vel en av fire funksjonshemmede, også det omtrent som blant referanseholdningene.

Tabell 9.3. Boligøkonomi for kronisk syke og personer med dårlig psykisk helse. 2001

	Alle personer 16-82 år	Kronisk syke (dårlig subjektiv helse) ¹	Kronisk syke (konsekvenser i høy grad) ¹	Dårlig psykisk helse ¹
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ² 2001-kroner	36 400	32 700	37 000	36 700
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	9	20	6	3
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. 2001-kroner	39 300	..	..	..
Andel eiere uten renter og avdrag	45	..	..	..
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	24	..	..	..
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	39	..	..	..
Antall svar i alt	4 438	219	277	215
Antall svar fra leiere	793	37	42	59
Antall svar fra eiere	3 642	169	227	149

¹ Datagrunnlaget er her panelundersøkelsene 2000-2002 . Gjelder derfor befolkningen 16-82 år.

² Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 9.4. Boligøkonomi for funksjonshemmede 16-66 år. 2001

	Alle personer 16-66 år	Funksjonshemmede
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ 2001-kroner	39 000	36 700
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	7	5
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. 2001-kroner	39 300	33 900
Andel eiere uten renter og avdrag	34	42
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	26	30
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	31	27
Antall svar i alt	3 821	241
Antall svar fra leiere	701	49
Antall svar fra eiere	3 117	140

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 9.5. Helseindikatorer for kronisk syke og personer med dårlig psykisk helse. Personer 16 år og over. 2002. Prosent

	Alle personer 16 og eldre	Kronisk syke (dårlig subjektiv helse)	Kronisk syke (konsekvenser i høy grad)	Dårlig psykisk helse
Andel som vurderer helsen som svært dårlig eller dårlig	7	100	40	24
har langvarig sykdom	59	98	100	81
har muskel- skjelettsykdom	24	70	59	40
har hjerte- og karsykdom	16	44	32	29
Andel med sykdom som påvirker hverdagen				
i høy grad	11	70	100	35
i noen grad	19	23	0	27
Andel med symptomer på dårlig psykisk helse ¹	8	30	26	100
Andel av sysselsatte som er hemmet ² i arbeidet ¹				
med bevegelseshemninger	16	84	69	38
med nedsatt deltaking i aktiviteter	10	53	34	23
med nedsatt deltaking i aktiviteter	14	68	56	37
Andel som er				
hjelpetrengende	4	27	17	20
hjelpetrengende og bor alene	2	10	6	9
pleietrengende	0	3	3	1
Antall svar i hoved- og tilleggsutvalg	6 827	411	739	
Antall svar i hovedutvalg	3 397	214	358	268
Antall svar fra sysselsatte i hovedutvalg	2 321	54	136	130

¹ Tall bare for hovedutvalget.

² Nedsatt i høy grad eller i noen grad.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Helsetilstand

I dette avsnittet omtales bare helsetilstanden til de kronisk syke.

Opplysningene om helse er basert på levekårsundersøkelsens tverrsnittundersøkelse 2002 om helse, omsorg og sosial kontakt. Her er utvalget alle voksne personer. Fortsatt er det slik at personer som vurderer sin helse som dårlig har høyest gjennomsnittsalder, mens gjennomsnittsalderen er lavest blant personer med dårlig psykisk helse.

Helsetilstanden er naturlig nok dårlig blant kronisk syke. Av kronisk syke som er definert ut fra vurdering av konsekvensene av deres sykdom, oppgir fire av ti at helsen er dårlig eller svært dårlig, sammenlignet med 7 prosent av befolkningen. Blant personer med dårlig psykisk helse gjelder det en av fire. Det betyr antakelig at så mange har direkte helseplager av sykdommen, føler seg uvel, har smerter og lignende. Konsekvensene av sykdom vurderes gjennomgående som alvorlige. Nesten alle som vurderer helsen som dårlig sier at sykdom har konsekvenser i hverdagen, 70 prosent sier i høy grad og 23 prosent i noen grad. Dårlig psykisk helse har også i betydelig grad konsekvenser i hverdagen. Dette er ikke nødvendigvis konsekvenser av den psykiske helsen, det kan være konsekvenser av annen sykdom, så mye som fire av fem med dårlig psykisk helse oppgir minst ett syketilfelle. Nesten to av tre personer med dårlig psykisk helse oppgir slike konsekvenser, vel en av tre sier at sykdom i høy grad har konsekvenser, vel en av fire sier at sykdom i noen grad har konsekvenser.

De kronisk syke har også høye frekvenser av konkrete sykdommer. I samsvar med at gruppen av personer som vurderer helsen som dårlig har høyest gjennomsnittsalder, er det denne gruppen som har høyest sykdomsfrekvens, 44 prosent oppgir hjerte- og karsykdom, mens hele 70 prosent oppgir muskelskjelettsykdom. Men også blant personer som er definert ut fra konsekvensene av sykdom, er det stor hyppighet av disse sykdommene, en av tre har hjerte- og karsykdom og tre av fem har muskelskjelettsykdom. Til tross for at gruppen med dårlig psykisk helse har samme aldersfordeling som hele befolkningen, er hyppigheten av de to sykdomsgruppene langt over hyppigheten i befolkningen; nesten tre av ti har hjerte- og karsykdom og fire av ti har muskelskjelettsykdom.

Den psykiske helsen til kronisk syke er vesentlig dårligere enn i befolkningen, 25-30 prosent hadde symptomer på dårlig psykisk helse, sammenlignet med 8 prosent i befolkningen.

Resultatene viser også at en stor del av de kronisk syke har nedsatt funksjonsevne. Kronisk sykdom har store konsekvenser for arbeidsevnen. Blant sysselsatte som vurderer helsen sin som dårlig eller svært dårlig, svarer om lag seks av syv at arbeidsevnen er nedsatt i høy grad eller i noen grad (halvparten svarer i høy grad). Også blant kronisk syke sysselsatte, som er definert på grunnlag av konsekvensene av sykdom, er det mange med nedsatt arbeidsevne. Syv av ti har nedsatt arbeidsevne, og 44 prosent svarer at arbeidsevnen er nedsatt "i høy grad". Blant sysselsatte med dårlig psykisk helse er konsekvensene for arbeidsevnen noe mindre dramatiske, nesten fire av ti sier at arbeidsevnen er nedsatt (17 prosent svarer i høy grad). Sykdom har

også store konsekvenser for deltaking i forenings- og fritidsaktiviteter. Igjen er konsekvensene størst for gruppen som vurderer helsen som dårlig, her er det vel to av tre som har vansker med å delta i slike aktiviteter på grunn av sykdom. Det samme gjelder vel halvparten av den andre gruppen av kronisk syke, og vel tredelen av gruppen med dårlig psykisk helse. Også bevegelsesvansker er svært utbredt, det gjelder selv i gruppen med dårlig psykisk helse der nesten en av fire har bevegelsesvansker, mens det i befolkningen gjelder en av ti.

Hjelpebehovet er klart større enn i befolkningen i alle de tre gruppene. Det er størst i den eldste gruppen, nemlig personer som vurderer helsen som dårlig. Her er vel en av fire hjelpetrengende (på grunn av helsen klarer de ikke uten hjelp av andre dagligvareinnkjøp og ikke vask og rengjøring av boligen). I de to andre gruppene er det om lag en av fem som er hjelpetrengende.

10. Sosiale indikatorer for trygdemottakere

Laila Kleven, Mads Ivar Kirkeberg og Arne Andersen

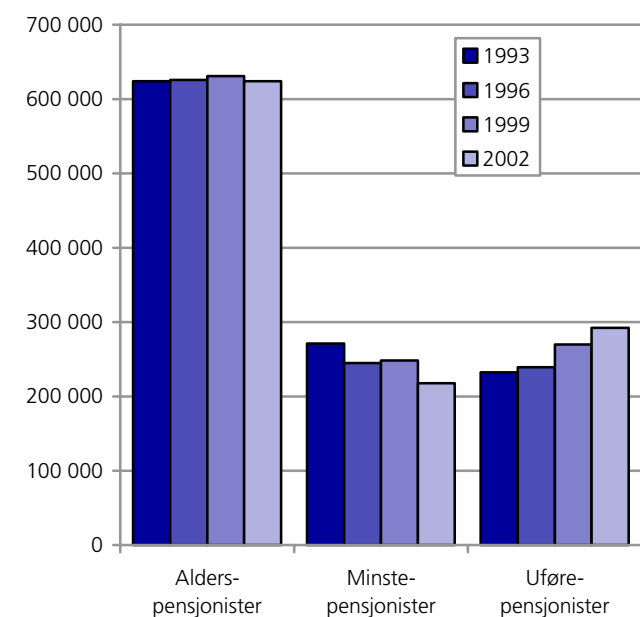
- mange husholdninger med uførepensjonister og langtidssyke har ingen tilknytning til yrkeslivet
- minstepensjonister, uførepensjonister og langtidsledige klart overrepresentert blant mottakere av bostøtte
- høyest andel sosialhjelpsmottakere blant de langtidsledige
- langtidsledige og langtidsyke har størst rente- og gjeldsbelastning
- mange av trygdemottakerne er overrepresentert i lavinntektsgruppen - spesielt aleneboende minstepensjonister og langtidsledige
- alders- og uførepensjonister har om lag samme boligstandard som i hele befolkningen
- lavere andel boligeiere blant aleneboende minstepensjonister sammenlignet med hele befolkningen
- mange alders- og uførepensjonister har lave boutgifter, mens relativt mange aleneboende minstepensjonister har høye boutgifter

Trygdesystemet er en sentral del av det norske velferdssamfunnet. Trygdene skal gi økonomisk trygghet til alle dem som av ulike årsaker ikke kan forsørge seg selv gjennom inntektsgivende arbeid. I tillegg skal trygdene bidra til å jevne ut inntekter og levekår gjennom livsløpet til den enkelte og mellom ulike grupper av befolkningen. Det er *folketrygden* som er grunnpilaren i det norske trygdesystemet. I 2001 var ytelser fra folketrygden den viktigste inntektskilden for godt over en million mennesker her i landet, og mer enn hver fjerde norske husholdning hadde pensjoner fra folketrygden som viktigste inntektskilde (Melby 2004).

Folketrygden har som mål å gi den enkelte inntektssikring ved sykdom, uførhet, aleneomsorg for barn, tap av forsørger eller ved oppnådd pensjonsalder. Noen av folketrygdens ytelser er beregnet å være tidsbegrensede ytelser, dette gjelder for eksempel sykepenger, fødselspenger, dagpenger ved arbeidsledighet og diverse ytelser til enslige forsørgere. Andre stønader regnes som langtidsytelser. Eksempler på dette er alders- og uførepensjon og pensjoner til etterlatte.

I dette kapitlet har vi valgt å se nærmere på mottakere av ulike ytelser fra folketrygden: alders-, uføre- og etterlattepensjonister (gjenlevende ektefelle), aleneboende minstepensjonister, pensjonister med avtaletfestet pensjon (AFP) samt langtidsyke og langtidsledige. Enslige forsørgere, som blant annet mottar overgangsstønad fra folketrygden, er nærmere omtalt under kapittel 4.

Figur 10.1. Antall personer etter pensjonsstatus. 1993-2002

Kilde: Rikstrygdeverket.

Alders-, minste- og etterlattepensjonister

Ved utgangen av 2002 viser tall fra Rikstrygdeverket at det var 624 000 alderspensjonister i Norge. I underkant av 60 prosent er kvinner. Antall alderspensjonister har ligget stabilt på rundt 620-630 000 fra tidlig på 1990-tallet (se figur 10.1). Det forventes imidlertid en kraftig økning i antall alderspensjonister fra 2010. Fra da av vil de store fødselskullene fra etterkrigstiden nå

pensjonsalderen. Rikstrygdeverkets anslag er at det i 2020 vil være vel 840 000 alderspensjonister i Norge.

Alderssammensetning og fordeling etter sivilstand blant alderspensjonistene må sees i sammenheng med at kvinner lever lengre enn menn. Kvinneandelen blant alderspensjonistene øker klart med stigende alder. I 2002 var kvinneandelen i aldersgruppen 67-79 år på 55 prosent, mens i aldersgruppen 80 år og eldre utgjorde andelen 66 prosent. Halvparten av alle alderspensjonister er gifte. I underkant av 70 prosent av de mannlige alderspensjonistene er gifte, mens andelen gifte blant kvinnene er på 37 prosent. Blant kvinnene har halvparten mistet sin ektefelle, mens andelen enkemenn blant alderspensjonistene er på 16 prosent.

Om lag 35 prosent av alderspensjonistene i 2002 var minstepensjonister (mottok særtillegg). Andelen minstepensjonister blant alderspensjonistene er synkende. Hovedårsaken er at stadig flere av de nye pensjonistene har opparbeidet seg tilleggspensjoner. Det er en stor overvekt av kvinner blant minstepensjonistene. I 2002 var kvinneandelen på hele 87 prosent. Dette forklares med tradisjonelt lav yrkesdeltakelse og lav yrkesinntekt hos de kvinner som i dag er alderspensjonister. Tall fra Rikstrygdeverket viser at nesten 63 prosent av minstepensjonistene var enslige ved utgangen av 2001.

Antall personer med etterlattepensjon (gjenlevende ektefelle) har sunket jevnt det siste tiåret. I 1993 utgjorde denne gruppen 33 600 personer, mens antallet hadde sunket til 25 900 i 2002. Av disse var hele 92 prosent kvinner. Drøyt 65 prosent av etterlattepensjonistene ved utgangen av 2002 var 55 år eller eldre.

AFP-pensjonister

Avtalefestet pensjon (AFP) ble innført i 1989. Ordningen skulle gi eldre yrkesaktive mulighet til å gå av helt eller delvis med pensjon før de oppnådde folketrygdens pensjonsalder på 67 år. I perioden fra 1996 til 2002 har antall AFP-pensjonister økt fra 9 300 til 33 400. Ved utgangen av 2002 var det henholdsvis 16 000 AFP-pensjonister fra privat sektor og 17 400 fra offentlig sektor (Rikstrygdeverket 2003b).

Aldersgrensen for å motta AFP ble 1. oktober 1997 senket fra 64 år til 63 år, og siden 1998 har det vært mulig å gå av med pensjon fra fylte 62 år. Kvinneandelen blant alle AFP-pensjonistene har ligget stabilt på 42-43 prosent siden midten av 1990-tallet. Blant de AFP-pensjonistene som kommer fra offentlig sektor er derimot kvinnene i flertall med en andel på 57 prosent i 2002 (Rikstrygdeverket 2003b).

Langtidssyke og uførepensjonister

83 200 personer hadde ved utgangen av 2001 status som langtidssyk, det vil si at de står som mottakere av attførings- eller rehabiliteringspenger. Det er flere kvinner enn menn som er langtidssyke og denne tendensen er økende. Kvinneandelen var i 1996 på 52 prosent, i 1999 på 55 prosent og i 2001 på 57 prosent. Andelen langtidssyke øker, ikke overraskende, med alderen. Men likevel er mer enn hver tredje langtidssyk under 35 år (2001-tall). For mange vil langvarig sykemelding være innledningen til uførepensjon.

Gruppen med uførepensjonister vokser stadig. I 1993 var det drøyt 232 000 uførepensjonister her i landet, mens tallet hadde økt til 270 000 i 1999 (se figur 10.1). Ved utgangen av 2002 mottok 292 000 personer uførepensjon (Rikstrygdeverket 2003b). Rikstrygdeverket anslår at vel 370 000 nordmenn vil motta uførepensjon i 2020.

I likhet med alderspensjonistene så faller også andelen med minstepensjon blant uførepensjonistene. I 2002 hadde hver femte uførepensjonist særtillegg (minstepensjon). Nesten seks av ti uførepensjonister er kvinner. Dette henger sammen med at kvinner blir tidligere uføretrygdet samtidig som de har en høyere gjennomsnittlig levealder. Over 80 prosent av uførepensjonistene er eldre enn 45 år. Nærmere 40 prosent lever i parforhold uten barn, mens vel en fjerdedel er enslige.

Langtidsledige

I denne rapporten er langtidsledige definert som personer som har vært sammenhengende arbeidsledige i 6 måneder eller mer. Antall langtidsledige i 2001 var 39 400 personer. Blant de langtidsledige er andelen menn 57 prosent. En fordeling etter alder viser at 41 prosent er yngre enn 35 år. Dette gjenspeiler seg i husholdningssammensetningen for denne gruppen. Nesten 40 prosent av de langtidsledige bor i parforhold med barn. Halvparten av disse bor igjen sammen med små barn (alder 0-6 år).

De indikatorene vi nå skal kommentere er gitt for personer som tilhører en husholdning hvor den med størst inntekt (hovedinntektstakeren) tilhører en av de nevnte trykdegruppene. På den måten får man belyst situasjonen til de husholdningene som vi antar er mest avhengig av ulike trykdeytelser. En annen måte å vise situasjonen til trykdemottakerne på vil være å ta utgangspunkt i alle husholdninger hvor minst ett medlem er trykdemottaker, uavhengig av om trykdemottakeren er hovedinntektstaker eller ikke. De to målemetodene vil for flere grupper trykdemottakere gi vidt forskjellige resultater på flere av indikatorene, eksempelvis for yrkestilknytning.

Yrkestilknytning

Mens hver fjerde person i hele befolkningen bor uten noen yrkestilknyttede i husholdningen, bor det så å si aldri noen yrkestilknyttede i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er alderspensjonist (se tabell 10.1). På samme måte som for aleneboende minstepensjonister er disse over den yrkesaktive alderen. Når man i tillegg tar med at hele 64 prosent av alle husholdningene hvor hovedinntektstaker var alderspensjonist i 2001, bestod av kun en person er dette tydelig.

I husholdninger hvor hovedinntektstaker er etterlattepensjonist er graden av yrkestilknytning langt større. Andelen personer uten noen yrkestilknyttede i disse husholdningene utgjorde 36 prosent i 2001. Denne andelen har vært stabil siden midten av 1990-tallet. Over halvparten (56 prosent) av alle personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er etterlattepensjonist, har yrkesinntekt som den største husholdningsinntekten. Hvis vi ser på et annet mål for

yrkestilknytning, andelen sysselsatte i husholdningen (hvor kravet til yrkestilknytning er minimum 100 timers inntektsgivende arbeid), er det kun 1 av 5 personer som tilhører en husholdning uten noen sysselsatte.

Flertallet blant husholdningene hvor hovedinntektstakeren er AFP-pensjonist, har på sin side yrkestilknyttede i husholdningen. Kun hver fjerde person i AFP-husholdningene bor uten noen sysselsatte, mens 36 prosent har yrkesinntekt som største husholdningsinntekt. Forskjellene mellom alders- og aleneboende minstepensjonister på den ene siden og AFP-pensjonistene på den andre er klare. Det at AFP-pensjonistene skiller seg ut fra andre pensjonister henger sammen med at en relativt stor andel AFP-pensjonister fortsatt er yrkesaktive. Ved å sette grensen for heltidsarbeid på 1300 arbeidstimer i året viser tall fra folke- og bolig tellingen 2001 at 12 prosent av AFP-pensjonistene kan klassifiseres som heltidsarbeidende. Tilsvarende tall for alderspensjonistene er 1 prosent.

Tabell 10.1. Trygdemottakere og indikatorer¹ for yrkestilknytning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen			
Hele befolkningen	23	23	23
Personer 25-65 år	12	12	12
Alderspensjonister	94	95	95
Uførepensjonister	71	68	71
AFP-pensjonister	36	42	44
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	34	34	36
Aleneboende minstepensjonister	100	98	98
Langtidssyke	48	55	53
Langtidsledige	30	24	34
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt			
Hele befolkningen	74	75	76
Personer 25-65 år	84	86	85
Alderspensjonister	2	2	3
Uførepensjonister	16	20	17
AFP-pensjonister	44	34	36
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	53	58	56
Aleneboende minstepensjonister	0	3	2
Langtidssyke	37	36	35
Langtidsledige	27	44	26
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen			
Hele befolkningen	..	..	17
Personer 25-65 år	..	..	8
Alderspensjonister	..	..	86
Uførepensjonister	..	..	51
AFP-pensjonister	..	..	26
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	..	..	21
Aleneboende minstepensjonister	..	..	95
Langtidssyke	..	..	35
Langtidsledige	..	..	41

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Vel 70 prosent av personene i husholdninger hvor hovedinntektstaker er uførepensjonist, har ingen yrkestilknyttede i husholdningen. Blant husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker er tilsvarende andel 53 prosent. For å sammenligne kan vi også se på husholdninger der minst ett medlem er uførepensjonist eller langtidssyk, men uten at disse personene nødvendigvis er viktigste inntektstaker i husholdningen. Graden av yrkestilknytning stiger merkbart ved en slik endring av måleenhet. Blant husholdninger med minst en uførepensjonist faller andelen uten noen yrkestilknyttede til vel 40 prosent, mens for husholdninger med minst en langtidssyk person utgjør tilsvarende andel 26 prosent. Det samme går igjen når vi ser på i hvilken grad yrkesinntekt er viktigste inntektskilde i husholdningen. Der hvor hovedinntektstakeren er en uførepensjonist er andelen med yrkesinntekt som viktigste inntektskilde kun 17 prosent, mens blant alle husholdninger med uførepensjonister er andelen 50 prosent. For langtidssyke stiger den tilsvarende andelen fra 35 til 65 prosent når vi går vekk fra kravet om at den langtidssyke skal være viktigste inntektstaker i husholdningen.

I husholdninger med langtidsledige er det likevel en betydelig andel med tilknytning til arbeidslivet. I husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker, bor to av tre personer sammen med en eller flere yrkestilknyttede. Samtidig er yrkesinntekt største husholdningsinntekt for vel en fjerdedel av personene i disse husholdningene. Ser vi på andelen sysselsatte (minst 100 timer inntektsgivende arbeid), har fire av ti ingen sysselsatte i husholdningen dersom hovedinntektstakeren er en langtidsledig.

Utdanning

16 prosent av hele befolkningen bor i 2001 i husholdninger hvor hovedinntektstaker kun har grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Dette er omtrent den samme andelen som for personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker enten er langtidssyk eller langtidsledig (se tabell 10.2). Blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er AFP-pensjonist, uførepensjonist eller etterlattepensjonist, er andelen nær dobbelt så stor som for befolkningen sett under ett.

For to tredeler av de aleneboende minstepensjonistene er utdanning på grunnskolenivå deres høyeste fullførte utdanning. Blant husholdninger hvor den med størst inntekt er en alderspensjonist, er vel halvparten i den samme gruppen. At disse to gruppene har en så stor andel med lavere utdanning har selvfølgelig sammenheng med alderen til disse pensjonistene, hvor høyere utdanning er mindre vanlig.

Tabell 10.2. Trygdemottakere og indikatorer¹ for utdanning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning			
Hele befolkningen	19	17	16
Alle personer 16 år og eldre	21	19	18
Alderspensjonister	48	45	45
Uførepensjonister	43	36	34
AFP-pensjonister	25	38	28
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	27	24	29
Aleneboende minstepensjonister	70	61	66
Langtidssyke	13	24	16
Langtidsledige	19	21	17

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Økonomisk utsatthet

Alle grupper av trygdemottakere i tabell 10.3, med unntak av AFP-pensjonister og etterlattepensjonister, er overrepresentert blant mottakere av bostøtte. Aleneboende minstepensjonister er den gruppen av trygdemottakere hvor flest mottar bostøtte. For denne gruppen skjer det en kraftig økning i andelen med bostøtte, fra 16 prosent i 1996 til 37 prosent i 2001. Men dette må ses i sammenheng med omleggingen som skjedde i administrasjonen av bostøtteordningen i 1997, som er nærmere omtalt i kapittel 2.5. Sett i forhold til hele befolkningen er andelen mottakere av bostøtte blant aleneboende minstepensjonister ti ganger så stor.

Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er enten uførepensjonist eller langtidsledig, er også klart overrepresenterte blant mottakerne av bostøtte med en andel på 20 prosent.

Nær 40 prosent av personene i husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidsledig mottok sosialhjelp i 2001, dette er en klar overrepresentasjon i forhold til hele befolkningen hvor den tilsvarende andelen er 5 prosent. Tabell 10.3 viser også at uførepensjonister og langtidssyke i langt større grad enn hele befolkningen sett under ett mottar sosialhjelp.

Mens 2 prosent av hele befolkningen i 2001 bor i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp, er den tilsvarende andelen for langtidsledige hele 14 prosent. En andel som har fordoblet seg fra 1999. Også blant uførepensjonister og langtidssyke er det dobbelt så stor andel som mottar både bostøtte og sosialhjelp sett i forhold til hele befolkningen. Det samme bildet gjelder for de aleneboende minstepensjonistene.

Tabell 10.3. Trygdemottakere og indikatorer¹ for økonomisk utsatthet. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte			
Hele befolkningen	3	4	4
Personer 25-65 år	2	3	3
Alderspensjonister	5	8	9
Uførepensjonister	9	17	21
AFP-pensjonister	:	:	0
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	1	4	4
Aleneboende minstepensjonister	16	36	37
Langtidssyke	5	12	7
Langtidsledige	10	11	18
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp			
Hele befolkningen	7	5	5
Personer 25-65 år	7	5	5
Alderspensjonister	2	2	1
Uførepensjonister	15	17	14
AFP-pensjonister	2	:	:
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	3	6	2
Aleneboende minstepensjonister	6	4	6
Langtidssyke	27	25	22
Langtidsledige	43	35	38
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp			
Hele befolkningen	1	1	2
Personer 25-65 år	1	1	1
Alderspensjonister	1	1	1
Uførepensjonister	4	8	7
AFP-pensjonister	:	:	:
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	:	1	0
Aleneboende minstepensjonister	2	4	5
Langtidssyke	4	11	4
Langtidsledige	9	7	14

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 10.4. Trygdemottakere og indikatorer¹ for gjeldsbelastning. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning			
Hele befolkningen	10	13	17
Personer 25-65 år	12	14	19
Alderspensjonister	2	3	4
Uførepensjonister	10	11	16
AFP-pensjonister	2	5	4
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	4	9	11
Aleneboende minstepensjonister	4	4	6
Langtidssyke	22	14	24
Langtidsledige	8	16	20
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning			
Hele befolkningen	6	5	6
Personer 25-65 år	6	6	7
Alderspensjonister	1	2	2
Uførepensjonister	6	5	7
AFP-pensjonister	:	:	2
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	3	2	6
Aleneboende minstepensjonister	3	2	3
Langtidssyke	18	8	14
Langtidsledige	8	9	11

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Rente- og gjeldsbelastning

Høy rentebelastning vil si at gjeldsrentene utgjør mer enn 15 prosent av samlet husholdningsinntekt. I hele befolkningen har andelen med høy rentebelastning økt klart fra 1996 til 2001. I 2001 bor nesten hver femte person i en husholdning med høy gjeldsrentebelastning. Tallene for personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er uførepensjonist ligger på samme nivå som for hele befolkningen, og utviklingen fra 1996 til 2001 er tilsvarende.

For alders-, etterlatte- og AFP-pensjonister samt aleneboende minstepensjonister er andelen med høy rentebelastning langt lavere enn for befolkningen i alt. Dette må selvfølgelig sees i sammenheng med at disse gruppene befinner seg i en fase av livet hvor det meste av gjelden er nedbetalt. Dette fremgår også av tallene for gjeldsbelastning i tabell 10.4.

Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidssyk er derimot overrepresentert blant de med høy gjeldsrentebelastning. Om lag hver fjerde person blant husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker havner i gruppen med høy gjeldsrentebelastning. Andelen med høy gjeldsrentebelastning i husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidsledig, ligger også noe over nivået for befolkningen sett under ett.

Ved å se på gjeldsbelastningen blir bildet stort sett det samme. Personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidssyk eller langtidsledig er overrepresenterte blant de med høy gjeldsbelastning. Det er også en tendens til at gjeldsbelastningen har økt for disse to gruppene i perioden 1999 til 2001.

Store sykdomsutgifter

For gruppen av trygdemottakere er det særlig for personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er uførepensjonist at indikatoren "mottar grunnstønad" gir utslag. I denne gruppen mottar en fjerdedel grunnstønad, en andel som har ligget stabilt i perioden 1996-2001 (se tabell 10.5). At gruppen hvor hovedinntektstaker er uførepensjonist er overrepresentert blant mottakerne av grunnstønad, er selvfølgelig ikke uventet da disse mottar pensjon fordi inntektsevnen er varig nedsatt på grunn av sykdom eller skade, og at det ikke finnes utsikt til bedring av inntektsevnen/arbeidsevnen. For mange uførepensjonister vil samtidig utgiftene i forbindelse med sykdom være store.

Tabell 10.5. Trygdemottakere og indikatorer¹ for store sykdomsutgifter. 1996-2001. Prosent

	1996	1999	2001
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad			
Hele befolkningen	7	7	7
Personer 25-65 år	7	7	7
Alderspensjonister	10	10	9
Uførepensjonister	27	23	24
AFP-pensjonister	6	4	6
Etterlattepensjonister(gjenlevende ektefelle)	2	3	5
Aleneboende minstepensjonister	10	10	8
Langtidssyke	14	10	8
Langtidsledige	3	6	4

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 10.5 viser også at det blant personer i husholdninger med en langtidssyk hovedinntektstaker er en dobbelt så stor andel som mottar grunnstønad som for befolkningen i alt. Som for uførepensjonistene vil mange i denne gruppen ha så store utgifter i forbindelse med sykdom at de er berettiget til grunnstønad. Blant personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidssyk har derimot andelen som mottar grunnstønad nesten blitt halvert i perioden 1996 til 2001.

Økte helseproblemer og større sykdomsutgifter henger også sammen med økende alder. Derfor er det også for personer i husholdninger hvor hovedinntektstaker er alderspensjonist en større andel som mottar grunnstønad enn i hele befolkningen. Andelen mottakere av grunnstønad ligger rundt 10 prosent, det samme som for aleneboende minstepensjonister.

Kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Mange av trygdemottakerne er overrepresentert i lavinntektsgruppen. Dette gjelder spesielt aleneboende minstepensjonister hvor nesten tre av fire personer befinner seg blant de inntektsfattige, ved bruk av EU sin lavinntektsdefinisjon (se tabell 10.6). For alderspensjonistene totalt sett er andelen med lavinntekt 25 prosent sammenlignet med 11 prosent i hele befolkningen. Etterlattepensjonister og uførepensjonister ligger stort sett på linje med befolkningen totalt, mens det blant AFP-pensjonistene nesten ikke finnes personer med lavinntekt (2 prosent).

I husholdninger hvor hovedinntektstakeren er langtidsledig, tilhører om lag fire av ti personer lavinntektsgruppen. Tilsvarende andel blant de langtidssyke er to av ti personer.

Tabell 10.6. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Trygdemottakere. 2001. Prosent

	Hele befolkningen		Alderspensjonister		Aleneboende minstepensjonister		Etterlattepensjonister		AFP-pensjonister	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
	76	16	100	93	100	93	86	28	91	43
Yrkestilknytning										
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	37	80	0	3	0	8	9	64	:	37
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen	52	13	96	82	99	87	70	13	58	25
Utdanning										
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	32	14	68	38	69	57	41	27	35	27
Økonomisk utsatthet										
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	20	5	34	44	25	1	:	1
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	15	4	2	1	3	13	:	3	:	:
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	5	1	1	0	2	10	:	1	:	:
Gjeldsbelastning										
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	13	18	3	4	3	12	9	12	:	4
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	14	5	2	2	1	7	14	5	:	2
Store sykdomsutgifter										
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	4	7	4	11	5	16	12	3	:	6
Andel personer	11	89	25	75	72	28	14	86	2	98

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 10.7. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Trygdemottakere. 2001. Prosent

	Hele befolkningen		Uførepensjonister		Langtidssyke	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning						
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	76	16	95	67	80	46
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	37	80	2	20	16	40
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen	52	13	73	48	58	29
Utdanning						
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	32	14	51	31	14	17
Økonomisk utsatthet						
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	29	20	3	8
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	15	4	26	13	30	20
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	5	1	16	6	1	4
Gjeldsbelastning						
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	13	18	19	16	18	26
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	14	5	12	7	18	13
Store sykdomsutgifter						
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	4	7	11	26	3	10
Andel personer	11	89	13	87	21	79

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Det er flere ganger vist at det er en sterk sammenheng mellom mangel på tilknytning til arbeidsmarkedet og det å tilhøre lavinntektsgruppen. For trygdemottakere som befinner seg i yrkesaktiv alder, og som ofte tilhører en husholdning hvor andre også er i yrkesaktiv alder, er dette bildet tydelig. For personer i husholdninger med en langtidsledig hovedinntektstaker er det dobbelt så stor sannsynlighet for å befinne seg i lavinntektsgruppen dersom husholdningen ikke har noen yrkestilknyttede. Andelen uten noen yrkestilknyttede i husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidssyk er 80 prosent i lavinntektsgruppen, og 46 prosent for de med ikke-lavinntekt. Tilsvarende andeler for husholdninger med en ufør hovedinntektstaker er henholdsvis 67 og 95 prosent. Tilsvarende bilde finner en også om en benytter andelen uten noen sysselsatte i husholdningen som mål på yrkestilknytning.

Det er også et klart mønster ved at hvis hovedinntektstaker har lavere utdanning, er sjansen for å havne i lavinntektsgruppen mye større. Dette gjelder alle trygdemottakere med unntak av langtidssyke hvor denne indikatoren nesten ikke skiller på de med lavinntekt og de uten lavinntekt.

Ikke overraskende er mottak av økonomiske støtteordninger langt mer vanlig blant trygdemottakere med lavinntekt. Unntaket er aleneboende minstepensjonister. I denne pensjonistgruppen er sannsynligheten for å

motta både bostøtte og sosialhjelp fem ganger høyere blant de uten lavinntekt som de i lavinntektsgruppen. Det er flere årsaker til dette. Mottak av disse to støtteordningene i tillegg til minstepensjonen kan løfte flere pensjonister over lavinntektsgrensen, siden EU sin lavinntektsdefinisjon ligger noe høyere enn minstepensjonen. I tillegg er mottak av bostøtte mer vanlig i byene, f.eks. i Oslo. Annen statistikk viser at minstepensjonister i mer sentrale strøk i noe større grad har tilleggsinntekter som f.eks. tjenestepensjon sammen med minstepensjonen, som dermed lettere bringer dem over lavinntektsgrensen.

Indikatorene for gjeldsbelastning viser ikke noe klart mønster mellom de med inntekt over og under lavinntektsgrensen. For uførepensjonister ser vi at det er en høyere andel med høy rente- og gjeldsbelastning i lavinntektsgruppen enn for de uten lavinntekt, mens for de langtidsledige er bildet motsatt. Det er vanskelig å peke på årsaker til dette uten å foreta mer omfattende studier av gruppene.

Som tidligere vist er det først og fremst uførepensjonister som i relativt stor utstrekning mottar stønad til store sykdomsutgifter. I denne pensjonistgruppen er det mer enn dobbelt så vanlig med denne stønaden blant de uten lavinntekt, som blant de i lavinntektsgruppen. Nesten tilsvarende forhold finner vi for befolkningen i alt.

Tabell 10.8. Indikatorer¹ for personer med og uten lavinntekt². Trygdemottakere. 2001. Prosent

	Hele befolkningen		Langtidsledige	
	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt	Med lavinntekt	Ikke-lavinntekt
Yrkestilknytning				
Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen	76	16	50	23
Andel personer der yrkesinntekt er største husholdningsinntekt	37	80	16	33
Andel personer uten noen sysselsatte i husholdningen	52	13	56	30
Utdanning				
Andel personer i husholdninger der hovedinntektstaker har lav utdanning	32	14	23	13
Økonomisk utsatthet				
Andel personer i husholdninger som mottar bostøtte	13	3	18	18
Andel personer i husholdninger som mottar sosialhjelp	15	4	49	31
Andel personer i husholdninger som mottar både bostøtte og sosialhjelp	5	1	18	12
Gjeldsbelastning				
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsrentebelastning	13	18	12	25
Andel personer i husholdninger med høy gjeldsbelastning	14	5	9	12
Store sykdomsutgifter				
Andel personer i husholdninger som mottar grunnstønad	4	7	1	6
Andel personer	11	89	39	61

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 10.9. Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er trygdemottaker. Ulike grupper¹. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2001. Prosent og kroner

	Hele befolkningen			Alderspensionister			Aleneboende minstepensionister			Etterlattepensionister			AFP-pensionist		
	I alt	Med lavinn-	ikke-	I alt	Med lavinn-	ikke-	I alt	Med lavinn-	ikke-	I alt	Med lavinn-	ikke-	I alt	Med lavinn-	ikke-
		tekt ²	tekt		tekt ²	tekt		tekt ²	tekt		tekt ²	tekt		tekt ²	tekt
Yrkesinntekt	73	33	75	6	1	7	4	1	10	52	:	55	41	:	42
Kapitalinntekter ³	6	4	6	11	7	12	8	7	11	8	:	8	7	:	7
Overføringer	21	63	19	83	93	81	88	92	79	40	:	37	52	:	51
Herav :															
Ytelser fra folketrygden	12	44	11	64	85	60	72	84	52	26	:	22	8	:	8
Tjenestepensjon	4	3	4	18	5	20	9	4	18	11	:	11	41	:	40
Bostøtte	0	1	0	1	2	0	4	4	6	0	:	0	0	:	0
Sosialhjelp	0	4	0	0	0	0	1	0	2	0	:	0	0	:	0
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	1	1	1	1	1	2	0	:	0	0	:	0
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	:	100	100	:	100
Sum utlignet skatt og negative overføringer	26	11	27	19	8	21	9	5	14	24	:	25	25	:	25
Inntekt etter skatt	74	89	73	81	92	79	91	95	86	76	:	75	75	:	75
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	48	70	47	66	82	63	91	95	86	61	:	60	54	:	54
Samlet inntekt	418 200	118 400	477 600	227 600	120 700	276 100	123 400	106 400	167 200	306 200	:	339 000	383 100	:	387 400
Inntekt etter skatt	309 900	105 000	350 500	185 500	110 800	219 300	112 800	100 700	144 300	232 600	:	254 100	288 200	:	291 100
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	199 400	82 400	222 600	150 400	99 500	173 400	112 800	100 700	144 300	188 100	:	204 400	205 500	:	207 700
Antall personer i husholdningen	2,2	1,4	2,3	1,4	1,1	1,5	1	1	1	1,5	:	1,5	1,8	:	1,8
Antall observasjoner	28 379	3 610	24 769	4 827	1 357	3 470	1 020	733	287	281	:	36	245	:	244

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 10.10. Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er trygdemottaker. Ulike grupper¹. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbetøp. 2001. Prosent og kroner

	Uførepensjonist			Langtidssyk		
	I alt	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt	I alt	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt
Yrkesinntekt	23	7	24	39	16	42
Kapitalinntekter ³	6	2	7	4	1	4
Overføringer	71	91	69	58	83	54
Herav :						
Ytelser fra folketrygden	56	80	54	40	67	36
Tjenestepensjon	8	2	9	5	1	6
Bidrag o.l.	1	1	1	2	1	2
Barnetrygd	1	2	1	4	4	4
Bostøtte	2	3	1	0	0	0
Sosialhjelp	1	2	1	3	6	2
Grunn- og hjelpestønad	2	1	2	1	1	1
Samlet inntekt	100	100	100	100	100	100
Sum utlignet skatt og negative overføringer	16	7	17	18	14	19
Inntekt etter skatt	84	93	83	82	86	81
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	64	73	63	57	60	57
Samlet inntekt	257 800	138 200	277 100	271 400	145 000	313 900
Inntekt etter skatt	215 500	128 700	229 600	222 600	124 800	255 500
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	164 700	101 400	175 000	155 000	87 000	177 900
Antall personer i husholdningen	1,6	1,5	1,6	2	1,6	2,1
Antall observasjoner	1 785	221	1 564	516	109	407

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Inntektssammensetning

De ulike typer trygdemottakere vi studerer i dette kapitlet er en meget uensartet gruppe både med hensyn på alder, tilknytning til arbeidsmarkedet, forsørgeransvar for barn etc. Dette gjenspeiles i inntektssammensetningen til gruppene.

For alderspensjonistene samlet sett utgjør ytelser fra folketrygden (alderspensjon) og tilleggspensjoner (tjenestepensjon) de viktigste inntektskildene med andeler på henholdsvis 64 og 18 prosent av husholdningens samlede inntekt (se tabell 10.9). For husholdninger med en alderspensjonist som hovedinntektstaker tilhørende lavinntektsgruppen, utgjør pensjonene fra folketrygden hele 85 prosent, mens tjenestepensjoner har en relativt liten andel (5 prosent). Alderspensjonistene over lavinntektsgrensen har derimot større tilleggsinntekter. Gjennomsnittlig tjenestepensjon utgjør her en femdel av samlet inntekt. Vi ser også at yrkesinntekt og kapitalinntekter betyr langt mer for denne gruppen enn hva det gjør for alderspensjonistene med lavinntekt.

Hvis vi ser nærmere på en undergruppe av pensjonistene der mange er alderspensjonister, nemlig aleneboende minstepensjonister, avtegnes til dels det samme mønsteret som for alderspensjonistene samlet sett. Pensjonen fra folketrygden utgjør 84 prosent av den totale inntekten til de i lavinntektsgruppen, mens tjenestepensjoner utgjør kun 4 prosent. For aleneboende minstepensjonister med inntekt over 60 prosent av medianinntekten, er tilsvarende andeler for pensjon fra folketrygden og tjenestepensjon henholdsvis 52 og 18 prosent. I tillegg har også disse en viss yrkestilknytning (yrkesinntekt utgjør 10 prosent) samtidig som kapital-

inntektene ligger en del høyere enn for de med lavinntekt. Tidligere i kapitlet har vi vært inne på at bostøtte og sosialhjelp er mer vanlig blant aleneboende minstepensjonister over lavinntektsgrensen. Tabell 10.9 bekrefter også dette.

Tabell 10.10 viser inntektssammensetningen til husholdninger hvor den med høyest inntekt enten er uførepensjonist eller langtidssyk. Igjen går det et viktig skille mellom hvorvidt det finnes yrkestilknyttede i husholdningen eller ikke. For uførepensjonister over lavinntektsgrensen har yrkesinntekten mer enn tre ganger så stor betydning for husholdningens økonomi, sammenlignet med uføre i lavinntektsgruppen. For langtidssyke over lavinntektsgrensen betyr yrkesinntekten (42 prosent) mer enn ytelsene fra folketrygden (36 prosent). Tjenestepensjoner er også langt mer viktig for både uførepensjonister og langtidssyke uten lavinntekt. For uføre og langtidssyke i lavinntektsgruppen er ytelser fra folketrygden den mest dominerende inntektsposten med andeler av samlet inntekt på henholdsvis 80 og 67 prosent. Blant de skattefrie overføringene er det barnetrygd, bostøtte og sosialhjelp som er viktigst, men disse overføringene utgjør ikke mer enn 10 prosent eller mindre av inntekten til begge grupper trygdemottakere i lavinntektsgruppen. Vi har tidligere i kapitlet vært inne på at det er uførepensjonister som er de hyppigste mottakerne av grunnstønad. Gjennomsnittlig har denne stønaden likevel lite å si for uførepensjonistenes økonomi, med en andel på om lag 2 prosent av samlet inntekt.

For langtidsledige i lavinntektsgruppen er dagpenger ved arbeidsledighet viktigste inntektspost (38 prosent), mens yrkesinntekten har en andel på 25 prosent av

samlet inntekt (tabell 10.11). Vi har tidligere omtalt at langtidsledige er klart overrepresentert blant mot-takere av sosialhjelp. Blant langtidsledige i lavinnteks-gruppen utgjør sosialhjelpen 16 prosent, klart høyest blant de syv gruppene av trygdemottakere vi omtaler i dette kapitlet. For langtidsledige uten lavinntekt er yrkesinntekt viktigste inntektskilde (37 prosent), mens dagpenger ved arbeidsledighet i gjennomsnitt utgjør en firedel av husholdningens samlede inntekt. Blant de skattefrie overføringene er sosialhjelp også viktigst for denne gruppen langtidsledige med en andel på 6 prosent. I innledningen av dette kapitlet ble det omtalt at fire av ti langtidsledige bor i parforhold med barn. Dette gjenspeiler seg i at barnetrygden har en andel på om lag 4 prosent for disse trygdemottakerne.

Boforhold

Vi skal nå på bakgrunn av levekårsundersøkelsens materiale se nærmere på boligstandard og bolig-økonomi for tre av de største trygdegruppene som er omtalt ovenfor, nemlig alderspensjonister, uførepensjonister og aleneboende minstepensjonister.

Alderspensjonister er som tidligere definert som personer som mottar alderspensjon fra folketrygden (eldre enn 66 år).

Uførepensjonistene i utvalget til levekårsundersøkelsen 2001 utgjør 8,1 prosent av befolkningen 18-66 år, mens de ifølge Rikstrygdeverkets statistikk utgjør 10,0 prosent av befolkningen 18-67 år. I noen grad skyldes det at

leveskårsundersøkelsens utvalg ikke omfatter personer på institusjon, men først og fremst skyldes det at det er større frafall blant uførepensjonister. Aldersfordelingen blant de uførepensjonister som har svart avviker imidlertid ikke vesentlig fra aldersfordelingen blant alle uførepensjonister (RTV). Det største avviket finner en i aldersgruppen 40-49 år der 22 prosent av uførepensjonistene befinner seg ifølge levekårsundersøkelsen sammenlignet med 18 prosent ifølge Rikstrygdeverkets statistikk og aldersgruppen 50-54 år der levekårsundersøkelsen viser 11 prosent, mens Rikstrygdeverkets tall viser 15,5 prosent. Andre aldersgrupper er representert i levekårsundersøkelsens utvalg på omtrent samme måte som ifølge Rikstrygdeverkets statistikk for uførepensjonister. Levekårsundersøkelsen viser også at 61 prosent av uførepensjonistene er kvinner, litt mer enn ifølge Rikstrygdeverkets statistikk (59 prosent). I en beskrivelse av boligforhold er det viktig hvor uførepensjonistene bor. Levekårsundersøkelsen viser at bare 16 prosent bor i de store byene (tettsteder med minst 100 000 innbyggere) sammenlignet med 24 prosent av befolkningen 16-66 år. Ellers er det små forskjeller i fordelingen etter tettstedsstørrelse.

Minstepensjonister er alders- eller uførepensjonister som mottar særtilllegg. De aller fleste minstepensjonister er alderspensjonister (84 prosent i 2001).

Tabell 10.11. Inntektsregnskap for husholdninger hvor hovedinntektstaker er langtidsledig¹. Andel av samlet inntekt og gjennomsnittsbet. 2001. Prosent og kroner

	Langtidsledig		
	I alt	Med lavinntekt ²	Ikke-lavinntekt
Yrkesinntekt	34	25	37
Kapitalinntekter ³	10	2	13
Overføringer	56	73	50
Herav :			
Ytelser fra folketrygden	7	6	8
Tjenestepensjon	1	0	1
Arbeidsledighetsstrygd	28	38	25
Bidrag o.l.	3	3	3
Barnetrygd	4	6	4
Bostøtte	1	1	1
Sosialhjelp	8	16	6
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0
Samlet inntekt	100	100	100
Sum utlignet skatt og negative overføringer	18	14	19
Inntekt etter skatt	82	86	81
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	59	66	57
Samlet inntekt	235 000	127 000	323 000
Inntekt etter skatt	193 300	109 700	261 400
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	138 200	83 200	183 000
Antall personer i husholdningen	2	1,7	2,2
Antall observasjoner	205	83	122

¹ For definisjon av indikatorer og grupper, se kap. 2.5.

² Lavinntekt er definert som inntekt under 60 prosent av medianinntekten for alle. EU-skala.

³ Negative kapitalinntekter er satt lik 0.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Boligstandard og eierforhold*Alderspensjonister*

Utviklingen i alderspensjonistenes boforhold vil først og fremst avspeile at gruppen av alderspensjonister endrer sammensetning, nye og yngre alderspensjonister kommer til og gamle dør ut. Det er en ganske liten del av alderspensjonistene som skifter bolig hvert år. Det er også viktig å være oppmerksom på at boforholdene til eldre kohorter har vært og er dårligere enn boforholdene for de yngre kohortene. Det har blitt flere av de eldste pensjonistene i perioden fra 1987 til 2001. Mens alderspensjonister over 79 år utgjorde 19 prosent av alle alderspensjonistene i 1987 var andelen steget til 29 prosent i 2001. Dette må en anta trekker i retning av at forbedringen i boforhold for gruppen av alderspensjonister skjer noe langsommere enn om aldersfordelingen hadde vært uendret.

I 2001 bodde 81 prosent av alderspensjonistene i bolig som husholdningen eier (dvs. enten som selveier eller

som andels- eller aksjeeier). Det er samme andel som i den voksne befolkningen. Andelen eiere har økt klart siden 1987 da andelen eiere blant alderspensjonistene var lavere enn i befolkningen, henholdsvis 69 og 82 prosent. Tallene for 1997 og 2001 kan tyde på at økningen i eierandel har flatet ut.

I hele perioden siden slutten av 1980-tallet har om lag fire av fem alderspensjonister bodd i småhus, om lag en av fem har bodd i leiligheter i blokk eller bygård. Dette er omtrent det samme bildet vi finner for alle voksne. Det har imidlertid skjedd en dreining mot enebolig og våningshus og bort fra andre småhus. I 2001 bodde to av tre alderspensjonister i enebolig eller våningshus, mens en av åtte bodde i andre småhus.

Stadig flere alderspensjonister bor alene. I 2001 gjaldt det 47 prosent, en økning fra 37 prosent i 1987. Dette må antakelig ses i sammenheng med at det er blitt flere av de eldste alderspensjonistene.

Tabell 10.12. Boligtype og boligstandard for alderspensjonister. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001

	Alderspensjonister					Alle 2001
	1987	1991	1995	1997	2001	
Andel personer som						
bor i enebolig, våningshus	60	62	63	64	67	65
bor i småhus ellers	21	21	21	12	12	16
bor i husholdning som eier	69	76	77	85	81	80
bor i husholdning som er selveier	37	41	41	40	47	24
bor trangt	3	3	1	2	1	7
bor svært romslig	33	38	42	44	44	30
for liten plass	..	..	4	3	3	13
ikke har bad ¹	8	6	3	3	1	1
har kald eller fuktig bolig ²	12	8	2	7	3	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	..	97	..	102	101	115
Boligareal per person. Kvm.	..	66	..	69	73	49
Antall svar i alt	923	573	572	463	483	4 438

¹ I 1987-1997 er tallet andel som mangler bad eller WC

² I 1997 er tall for kalde og fuktige rom og for boareal hentet fra panelundersøkelsen
Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 10.13. Boligtype og boligstandard for uførepensjonister. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001

	Uførepensjonister					Alle 16-66 år 2001
	1987	1991	1995	1997	2001	
Andel personer som						
bor i enebolig, våningshus	51	54	64	68	65	69
bor i småhus ellers	27	30	16	16	18	16
bor i husholdning som eier	79	79	84	86	83	79
bor i husholdning som er selveier	28	26	23	25	35	19
bor trangt	4	6	4	6	2	7
bor svært romslig	27	29	39	36	33	28
for liten plass	..	..	15	10	11	15
ikke har bad ¹	7	3	2	2	0	0
har kald eller fuktig bolig ²	16	4	7	8	7	6
Boligareal per husholdning. Kvm.	..	95	..	108	106	120
Boligareal per person. Kvm.	..	53	..	65	63	50
Antall svar i alt	189	197	211	193	195	3 821

¹ I 1987-1997 er tallet andel som mangler bad eller WC

² I 1997 er tall for kalde og fuktige rom og for boareal hentet fra panelundersøkelsen
Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 10.14. Boligtype og boligstandard for minstepensjonister. 2001

	Alle	Minstepensjonister	Aleneboende minstepensjonister
Andel personer som			
bor i enebolig, våningshus	65	71	57
bor i småhus ellers	16	12	15
bor i husholdning som eier	80	70	46
bor i husholdning som er selveier	69	62	39
bor alene	24	44	100
bor trangt	7	1	2
bor svært romslig	30	39	41
for liten plass	13	5	7
ikke har bad	1	1	2
har kald eller fuktig bolig	6	5	9
Boligareal per husholdning. Kvm.	115	98	83
Boligareal per person. Kvm.	49	66	83
Antall svar i alt	4 438	150	59

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Uførepensjonister

I vurderingen av opplysningene om boligforhold er det viktig å ta hensyn til at gjennomsnittsalderen blant uførepensjonistene er forholdsvis høy. En tredel er 50-59 år og om lag en tredel 60-67 år. Det er svært få som er i etableringsfasen.

Eierandelen blant uførepensjonistene i alle årene fra 1987 vært ganske nær det en finner for befolkningen i samme alder, om lag 80 prosent bor i husholdning som eier boligen. Tallene kan tyde på en svak økning i andelen eiere midt i perioden, men økningen er ikke statistisk sikker.

Andelen uførepensjonister som bor i enebolig har økt i perioden fra vel halvparten til nesten to tredeler. Dette skyldes imidlertid først og fremst en forskyvning fra andre småhus til enebolig.

Boligstandarden til uførepensjonistene avviker stort sett lite fra den en finner i befolkningen 16-66 år. Nesten ingen uførepensjonister bor trangt. Det gjelder 2 prosent sammenlignet med 7 prosent av befolkningen i samme alder (forskjellen er statistisk sikker). En tredel bor svært romslig og vel en av ti vurderer boligarealet som for lite. Dette stemmer overens med at uførepensjonistene vurdert ut fra boligarealet per person bor forholdsvis romslig, hver person har 63 kvadratmeter sammenlignet med 50 kvadratmeter i befolkningen i yrkesaktiv alder. Ganske visst er boligarealet for boligen litt mindre (106 og 120 kvadratmeter), men husholdningene til uførepensjonistene er også noe mindre enn gjennomsnittet i befolkningen (andelen som bor alene var henholdsvis 35 og 19 prosent).

Minstepensjonister

Boforholdene for minstepensjonistene avviker på de fleste områder lite fra boforholdene for alderspensjonister. Det er litt færre som eier boligen sin. Det gjelder 70 prosent av minstepensjonistene, sammenlignet med vel 80 prosent av alders- og uførepensjonister. Blant aleneboende minstepensjonister er det imidlertid klart færre som eier boligen, det gjelder 46 prosent. Bare 39 prosent er selveiere.

Minstepensjonistene bor kanskje litt mindre romslig enn alderspensjonistene (men avvikene er små) og litt mer romslig enn uførepensjonistene. Aleneboende minstepensjonister har i gjennomsnitt stort boligareal per person, 83 kvadratmeter.

Boligøkonomi

Alderspensjonister

Flesteparten av alderspensjonistene er selveiere. Derfor er renter og avdrag på boliglån mer enn husleie avgjørende for boutgiftene. Det er imidlertid en forholdsvis liten andel av alderspensjonistene som har boliglån, det gjelder 10-15 prosent (tallet for 2001 er noe usikkert fordi det mangler svar fra en betydelig andel av pensjonistene). Andelen med boliglån er også om lag halvert siden 1987 da 30 prosent hadde boliglån. Siden det er forholdsvis få alderspensjonister som har boliglån blir de gjennomsnittlige utgifter til renter og avdrag for eierne lave. I gjennomsnitt for alle eiere betalte alderspensjonistene i 2001 bare et par tusen i renter og avdrag. Renter og avdrag var høyest i 1991 da rentene var høye. Imidlertid betyr renteendringer svært lite for gruppen av eiere som helhet.

Husleiene for alderspensjonister som leier er i gjennomsnitt lavere enn for alle leiehusholdninger, i 2001 om lag 21 000 kroner i årlig husleie. Dette er en dobling av husleiene siden 1987 (i samme periode steg konsumprisindeksen med vel 50 prosent). (De lave husleiene skyldes til dels at kårboliger er regnet som leieboliger, noe som absolutt kan diskuteres. De fleste som bor i kårbolig betaler ikke husleie).

Summerer en renter og avdrag på boliglån og husleie og ser denne summen i forhold til husholdningens inntekt etter skatt finner en at denne "boutgiftsbelastningen" er forholdsvis lav for alderspensjonister. I 2001 hadde 15 prosent av alderspensjonistene boligutgifter i form av husleie, renter og avdrag som utgjorde minst 25 prosent av inntekt etter skatt, mens en av fire husholdninger totalt sett hadde så høye boligutgifter. Dette er nesten en fordobling siden 1997 da 8 prosent av alderspensjonistene hadde høy boutgiftsbelastning.

Andelen med lav boutgiftsbelastning, dvs. at boligutgiftene utgjør mindre enn 10 prosent av inntekten har vært forholdsvis stabil i perioden. Om lag 70 prosent har hatt så lave boligutgifter relativt sett, litt mer i 1995 og 1997.

Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at utgifter til vedlikehold, lys og brensel, forsikringer og kommunale avgifter ikke er inkludert her (med mindre de er inkludert i husleien). Med såpass lave beløp til husleie og renter og avdrag vil slike utgifter kunne gi et relativt sett betydelig bidrag til boutgiftene og med de forholdsvis lave inntektene til alderspensjonistene vil dette kunne endre 'boutgiftsbelastningen' vesentlig.

Uførepensjonister

Snaut en av fem uførepensjonister er leiere. Det betyr at utgiftene til renter og avdrag og utviklingen i disse mest avgjørende for uførepensjonistene. Renter og avdrag for eierne utgjorde i gjennomsnitt nesten 19 000 kroner i året i 2001. Dette er betydelig mer enn for alderspensjonistene men likevel vesentlig mindre enn i befolkningen i yrkesaktiv alder (vel 39 000 kroner). Vi finner heller ikke det samme mønster som i befolkningen, nemlig at husleiene i gjennomsnitt har økt vesentlig mer enn renter og avdrag. Fra 1987 ble renter og avdrag mer enn fordoblet. Dette må bety at bolig gjelden har økt mer blant uførepensjonistene enn i befolkningen som helhet. Likevel ser vi at det i det meste av perioden har blitt en større andel av uførepensjonistene som ikke har gjeld på boligen. Bare fra

1997 til 2001 viser tallene at andelen uten bolig gjeld gikk ned, men endringen er ikke statistisk sikker.

Gjennomsnittlig husleie for uførepensjonister som leier (dvs. uten andels- og aksjeeiere) var i 2001 32 000 kroner i året, litt mindre enn i befolkningen i yrkesaktiv alder (39 000 kroner). Gjennomsnittlig husleie var i 1987 22 000 2001-kroner for uførepensjonister som leier. Det betyr at husleiene økte betydelig, vel 40 prosent, selv om økningen er noe mindre enn økningen i renter og avdrag.

Når en ser summen av utgiftene til renter og avdrag og husleie i forhold til husholdningens inntekt etter skatt finner en av uførepensjonistene har litt lavere 'boutgiftsbelastning' enn befolkningen i yrkesaktiv alder, 19 prosent har høye relative boutgifter mens 38 prosent har lave utgifter. De tilsvarende tallene for alle husholdninger er henholdsvis 26 og 31 prosent. Vi kan ikke påvise endringer i andelen uførepensjonister med høye relative boligutgifter. Derimot har det vært en klar nedgang i andelen med lave relative boligutgifter, fra vel 50 prosent i de fleste av årene 1987-1997 til snaut 40 prosent i 2001.

Tabell 10.15 Boligøkonomi for alderspensjonister. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001

	Alderspensjonister					Alle
	1987	1991	1995	1997	2001	2001
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ Løpende kroner	10 500	15 000	14 600	18 500	21 100	36 400
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	20	16	23	23	25	9
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	3 300	4 400	3 000	3 400	2 300	39 300
Andel eiere uten renter og avdrag	69	74	83	85	90	45
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	11	11	9	8	15	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	68	70	76	77	68	39
Antall svar i alt	923	569	572	463	483	4 438
Antall svar fra leiere	340	138	134	398	80	793
Antall svar fra eiere	583	431	438	65	403	3 642

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 10.16. Boligøkonomi for uførepensjonister. 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001

	Uførepensjonister				Alle 16-66 år	
	1987	1991	1995	1997	2001	2001
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ Løpende kroner	14 700	25 000	29 800	27 600	32 000	36 400
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	8	4	2	11	12	9
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. Løpende kroner	8 200	13 700	13 600	13 300	18 800	39 300
Andel eiere uten renter og avdrag	48	49	59	66	57	45
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	19	21	23	14	19	24
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	52	47	54	57	38	39
Antall svar i alt	189	197	211	193	195	3 821
Antall svar fra leiere	40	41	33	26	31	701
Antall svar fra eiere	149	156	1878	166	164	3 117

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Tabell 10.17. Boligøkonomi for minstepensjonister. 2001

	Alle	Minste- pensjonister	Aleneboende minstepensjonister
Årlig husleie. Gjennomsnitt for husholdninger som leier. ¹ 2001-kroner	36 400	20 300	21 300
Andel husholdninger som ikke betaler husleie	9	26	24
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere. 2001-kroner	39 300	3 800	0
Andel eiere uten renter og avdrag	45	87	100
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	24	17	25
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	39	55	48
Antall svar i alt	4 438	150	59
Antall svar fra leiere	793	40	30
Antall svar fra eiere	3 642	110	29

¹ Ekskludert eiere av andels- og aksjebolig.

Kilde: Levekårsundersøkelsen.

Minstepensjonister

Når det gjelder boligøkonomi har minstepensjonistene omtrent samme husleie og renter og avdrag som alderspensjonistene. Boligutgiftene sett i forhold til inntekt etter skatt er også omtrent som for alderspensjonistene. Det er imidlertid færre som har lave boligutgifter sett i forhold til inntekt. Det gjelder 55 prosent av minstepensjonistene sammenlignet med 68 prosent av alderspensjonistene. For aleneboende minstepensjonister tyder tallene på at det er flere enn blant alderspensjonistene som har høye boutgifter sett i forhold til inntekt. Det er imidlertid så få aleneboende minstepensjonister i datagrunnlaget, at forskjellen ikke er statistisk sikker.

11. Vedvarende lavinntekt

Jon Epland, Arne Andersen og Oddbjørn Haugen

Vi har så langt presentert utviklingen i lavinntekt og andre sosiale indikatorer basert på tverrsnittsdata, det vil si slik situasjonen var på ett bestemt tidspunkt (år). Selv om dette gir nyttig informasjon om utviklingen i lavinntekt og andre levekårsindikatorer, så gir dette begrenset informasjon om hvor lenge en tilstand varer - om for eksempel det å ha lav inntekt er et kronisk eller forbigående fenomen. Tidligere undersøkelser har for eksempel vist at det kan være betydelige forskjeller med hensyn til hvilke grupper av befolkningen som har størst sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt (se for eksempel Andersen mfl. 2003). Noen grupper vil bare kortvarig ha lavinntekt, mens andre grupper vil ha større vansker med å forbedre sin økonomiske situasjon.

I dette kapitlet skal vi, ved hjelp av paneldata, følge utviklingen til de samme individer over flere år. Vi vil da få informasjon om hvor mange som har vedvarende lavinntekt, sammenlignet med hvor mange som bare årlig befinner seg i lavinntektsgruppen. Vi skal i tillegg se på hvilke grupper som har stor sannsynlighet for å ha vedvarende lav inntekt, og om noen grupper har fått bedre eller verre økonomiske levekår de siste årene.

11.1. Nærmere om datagrunnlaget

Datagrunnlaget for de fleste av resultatene i dette kapitlet er paneldelen til den årlige inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger. Datagrunnlaget for resultatene i 11.7 om boforhold, helse og private overføringer er levekårsundersøkelsens panel.

Paneldelen til den årlige inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger er et tilfeldig trukket panel av personer som opphavelig var 16 år og eldre (intervjuobjekter). Disse personene følges deretter over tid. Panelet oppdateres årlig med et representativt utvalg nye 16-åringer og innvandrere. For hver årgang inkluderes så de personene som inngår i intervjuobjektets husholdning. Dersom intervjuobjektet skifter husholdning, vil altså de andre personene i husholdningen skiftes ut. Når panelet benyttes til å gi tall for vedvarende lavinntekt, for eksempel i periode på tre eller fire år, omfatter datagrunnlaget bare personer

som har tilhørt befolkningen i samme periode. Det vil si at personer som enten er avganger fra panelet (det vil si døde eller utvandrede) eller tilganger (det vil si nye årskull av 16-åringer eller innvandrere) i denne perioden, ikke vil være med.

Opplysningen om hvem som inngår i intervjuobjektets husholdning er delvis innhentet direkte gjennom intervju og delvis indirekte ved å bruke registeropplysninger om familiesammensetning og husholdningsopplysninger fra Folke- og bolig tellingen 2001. Men i motsetning til Folke- og bolig tellingen er borteboende studenter regnet som egne husholdninger. Disse er derfor skilt ut fra foreldrehusholdningen, ved å bruke tilleggsopplysninger om studentene i populasjonen.

For å sikre at panelutvalget er representativt for hele befolkningen, er det regnet ut vektorer som tar hensyn til hvordan utvalget er trukket og som sikrer en representativ aldersfordelingen i panelet for hvert enkelt år. Vektene blir regnet ut for hver årgang av panelet i forhold til hele befolkningen samme år. I tabellene er det vektene i det siste året i referanseperioden som benyttes.

Det er som tidligere nevnt to ulike paneldatasett som benyttes. I tillegg til panelet til inntekts- og formuesundersøkelsen som er omtalt over, er det panelutvalget til levekårsundersøkelsen som er grunnlag for resultatene som presenteres i kapittel 11.7. Panelet i levekårsundersøkelsen består av personer som ved utgangen av 1996 var 16-79 år, supplert med 16-åringer og nyinnvandrede hvert år. Siden resultatene er basert på personlig intervju med ett husholdningsmedlem vil resultatene for personer som hadde vedvarende lavinntekt i 2000-2002 (svarende til lavinntekt i årene 1999-2001) gjelde personer i alderen 16-82 år ved utgangen av 1999 eller 18-84 år ved utgangen av 2001. I motsetning til resultater som baserer seg på panelet til inntekts- og formuesundersøkelsen, omfatter gruppen med vedvarende lavinntekt basert på levekårspanelet ikke barna og de eldste. Det betyr at resultatene i kapittel 11.7 vil avvike noe fra resultatene basert på inntekts- og formuesundersøkelsens panel.

For eksempel viser levekårsundersøkelsens panel at andelen av personer 16-82 år (1999) med vedvarende lavinntekt var 8,2 prosent og ikke 8,5 prosent som inntektsundersøkelsens panel (60 prosent av medianinntekt og med EUs ekvivalensskala). Selv om noe av forskjellen kan skyldes skjevheter i frafallet som en ikke har klart å korrigere for gjennom frafallsvekter, er det meste av forklaringen en høyere andel med vedvarende fattige blant de eldste og blant store barnefamilier.

11.2. Definisjon av vedvarende lavinntekt

Det er flere måter å tilnærme seg en definisjon på det å ha permanent eller vedvarende lavinntekt. En kan for eksempel ta utgangspunkt i hvor mange ganger en person har hatt inntekt under den årlige lavinntektsgrensen, eller en kan ta utgangspunkt i gjennomsnittsinntekten over en periode på flere år. De personene som har en inntekt per forbruksenhet som er lavere enn den gjennomsnittlige lavinntektsgrensen for de samme årene, kan regnes som personer med kronisk lave inntekter.

I dette kapitlet presenterer vi tall for begge disse tilnærmingene. Vi vil likevel bare benytte den siste tilnærmingen, det vil si definere vedvarende lavinntekt ut i fra gjennomsnittsinntekten i en treårsperiode, når vi skal se på forekomsten av vedvarende lavinntekt innen ulike grupper av befolkningen.

Tabell 11.1. Årlig median ekvivalentinntekt og gjennomsnittlig median ekvivalentinntekt for ulike treårsperioder 1996-2001. Løpende og faste priser. To ulike ekvivalensskalaer

	OECD-skala		EU-skala	
	Løpende priser	2001-priser	Løpende priser	2001-priser
1996	123 000	140 000	148 000	169 000
1997	129 000	143 000	155 000	173 000
1998	139 000	151 000	167 000	182 000
1999	148 000	157 000	179 000	190 000
2000	155 000	159 000	187 000	193 000
2001	164 000	164 000	198 000	198 000
Gjennomsnitt				
1996-1998		145 000		174 000
1997-1999		150 000		181 000
1998-2000		156 000		188 000
1999-2001		160 000		193 000

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger

11.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt

Vi skal innledningsvis se på omfanget av vedvarende lavinntekt i perioden 1996 til 2001, for hele befolkningen. Vi definerer vedvarende eller kronisk lavinntekt med å ta utgangspunkt i det beløpet som utgjør den gjennomsnittlige medianinntekten i ulike treårsperioder. Tabell 11.1. viser for eksempel at i treårsperioden 1999 til 2001 var mediangjennomsnittet for

inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala) på 193 000 kroner. Dette betyr at ut i fra EU sin lavinntektsdefinisjon (60 prosent av medianen), så vil lavinntektsgrensen (gjennomsnittet for treårsperioden) være på 116 000 kroner. Alle personer som i gjennomsnitt hadde en så lav årlig inntekt per forbruksenhet i årene 1999 til 2001, vil etter denne definisjonen ha vedvarende lavinntekt. For OECD sin definisjon vil tilsvarende lavinntektsgrense (50 prosent av mediangjennomsnittet) være på 80 000 kroner.

Tabell 11.2 viser hvor mange personer som har hatt vedvarende lavinntekt i ulike treårsperioder mellom 1996 og 2001, for både OECD og EU-definisjonen. For bedre å få fram spredningen i fordelingen viser vi i tillegg andelen personer med inntekt under både 50 og 60 prosent av mediangjennomsnittet for de to ekvivalensskalaene. Vi har allerede sett at om lag 11 prosent av befolkningen hadde årlig lavinntekt (EU definisjon) i 2001, mens det ifølge OECD sin noe strengere definisjon var 4 prosent av befolkningen i lavinntektsgruppen (se kapittel 3). Når vi nå går over til å se på hvor mange som har permanent eller "vedvarende" lavinntekt i en periode på minst tre år, faller andelen personer i lavinntektsgruppen. Ifølge EU sin definisjon var andelen med vedvarende lavinntekt 8,5 prosent i perioden 1999-2001, mens tilsvarende tall var 2,2 prosent ifølge OECD sin definisjon. Det synes dermed klart at flere personer av ulike årsaker bare har forbigående lave inntekter.

Tabell 11.2. Utviklingen i vedvarende lavinntekt. 1996-2001. Andel personer med ekvivalentinntekt under henholdsvis 50 % og 60 % av mediangjennomsnittet i perioden. To ulike ekvivalensskalaer

Periode	OECD-skala		EU-skala		Antall observasjoner
	50 %	60 %	50 %	60 %	
1996-1998	2,4	7,4	4,0	9,7	17 351
1997-1999	2,3	6,8	3,7	9,0	17 334
1998-2000	2,1	6,1	3,4	8,8	17 214
1999-2001	2,2	6,1	3,3	8,5	17 162

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Ut i fra tabellen kan det også se ut som at det har funnet sted en svak reduksjon i tallet på personer som har vedvarende lavinntekt mellom 1996 og 2001. Det ser dermed ut til å være stor grad av sammenfall mellom utviklingen i årlig lavinntekt i perioden, som ble omtalt i kapittel 3, og utviklingen i andelen med vedvarende lavinntekt.

Som tidligere nevnt finnes det en alternativ definisjon på kronisk eller vedvarende lavinntekt. En ser her på hvor mange personer som befinner seg under de årlige lavinntektsgrensene over flere år. En slik definisjon av vedvarende lavinntekt benyttes i dag av Eurostat. Ifølge denne definisjonen vil alle personer som var under den årlige lavinntektsgrensen siste året, og som

samtidig hadde vært under lavinntektsgrensen i minst to av de tre foregående årene (det vil si at en hadde lavinntekt i minst tre av fire år), ha vedvarende "risiko" for å være inntektsfattige (Eurostat, 2003b).

Tabell 11.3 viser hvor mange personer som var under lavinntektsgrensen i 2001 og som samtidig hadde vært under lavinntektsgrensen i minst 2 av de 3 foregående årene, det vil si i perioden 1998 til 2000. Vi avgrensner oss her til kun å benytte EU sin lavinntektsdefinisjon.

Som tabellen viser så hadde 6,2 prosent av befolkningen (det vil si de som tilhørte befolkningen i alle årene mellom 1998 og 2001) vedvarende lavinntekt, ifølge denne definisjonen. Vi får altså et noe lavere tall på vedvarende lavinntekt ved denne metoden, enn når vi definerer lavinntekt på bakgrunn av gjennomsnittsinntektene for en treårsperiode (tabell 11.2). En av årsakene er rimeligvis at observasjonsperioden nå er ett år lengre (fire år), og at flere personer derfor har fått anledning til å forlate lavinntektsgruppen. Men det vil også ha betydning at denne definisjonen er noe "strengere" enn den som definerer lavinntekt i forhold til gjennomsnittsinntektene over en treårsperiode. Flere personer som ett år befinner seg i lavinntektsgruppen, kan neste år ha en inntekt like over lavinntektsgrensen. Disse vil da ikke lenger bli definert som vedvarende fattige. Men de samme personene kan likevel ha en gjennomsnittsinntekt over flere år som er så lav, at de ved bruk av den andre definisjonen på vedvarende lavinntekt likevel havner i lavinntektsgruppen. (Teoretisk sett så kan en likevel ha hatt en betydelig inntekt det ene året en *ikke* var i lavinntektsgruppen, men i praksis så vil dette neppe være tilfelle for mange husholdninger).

Derimot så er det stor grad av samstemmighet for de to definisjonene av vedvarende lavinntekt, når det gjelder utviklingen de siste årene. Også når vi definerer vedvarende lavinntekt ut i fra antall ganger under lavinntektsgrensen, finner vi en svak nedgang i tallet på personer med vedvarende lavinntekt de siste årene.

11.4. Sammensetning av lavinntektsgruppen

Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt varierer i stor grad med hvilken lavinntektsdefinisjon som benyttes, slik tilfelle også var for årlig lavinntekt. Ved bruk av EU sin definisjon domineres gruppen med vedvarende lavinntekt av enslige eldre og enslige under 45 år. Til sammen utgjør disse to gruppene nesten 60 prosent av alle med vedvarende lavinntekt, men bare 16 prosent i befolkningen som helhet. En annen stor gruppe er par med barn, der yngste barn er under 7 år, med en andel på 10 prosent. Småbarnfamiliene er likevel ikke overrepresentert i gruppen med vedvarende lavinntekt, når en benytter EU sin lavinntektsdefinisjon. I befolkningen som helhet utgjør denne husholdstypen om lag 22 prosent.

Tabell 11.3. Utviklingen i vedvarende lavinntekt. Andel personer med ekvivalentinntekt (EU-skala) under den årlige lavinntektsgrensen og som var under lavinntektsgrensen i minst 2 av de 3 foregående årene

	50 %	60 %	Antall observasjoner
1999	2,3	6,5	16 285
2000	2,1	6,4	16 120
2001	2,0	6,2	16 239

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 11.4. Sammensetning av gruppen med vedvarende lavinntekt. Gjennomsnittlige andeler (prosent) for årene 1999-2001. To ulike lavinntektsdefinisjoner

	OECD-definisjon	EU-definisjon	Andel av (treårs-) befolkningen i 2001
Enslige under 45 år	41	23	9
Enslige 45-64 år	6	6	4
Enslige 65 år og eldre	4	36	7
Par uten barn under 45 år	4	2	3
Par uten barn 45-64 år	2	2	10
Par uten barn 65 år og eldre	3	9	9
Par med barn, yngste barns alder 0-6 år	23	10	22
Par med barn, yngste barns alder 7-17 år	5	4	18
Enslige forsørgere	7	3	6
Andre husholdninger	5	4	11
Alle personer	100	100	100

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Nå en benytter OECD sin lavinntektsdefinisjon, som altså har en mye strengere lavinntektsgrense, så domineres gruppen med vedvarende lavinntekt av aleneboende under 45 år. Godt og vel 4 av 10 med vedvarende lavinntekt tilhørte denne husholdningstypen. I tillegg utgjør nå par med småbarn en betydelig andel av de med vedvarende lavinntekt, med en andel på 23 prosent. Derimot så finner vi nå svært få enslige eldre i lavinntektsgruppen. Dette skyldes det forholdet som vi har omtalt flere ganger tidligere, at lavinntektsgrensen ifølge OECD sin definisjon vil ligge klart lavere enn det som var gjennomsnittlig minstepensjon til enslige i samme periode, og at det dermed vil være få alderspensjonister blant de med lavinntekt.

Mange er studenter

Tall basert på levekårsundersøkelsens panel, der en har muligheter til å identifisere studenter, viser at studenter utgjør en snau tredel av alle voksne (16-82 år) med vedvarende lav inntekt (EU-definisjon), altså en betydelig del. Det blir ansett for legitimt at studenter delvis forsørges av lån. Vi skal derfor kort vise hvordan lavinntektsgruppen uten studenter ser ut. Det er fortsatt slik at lavinntektsgruppen domineres av de unge og eldre, de utgjør til sammen 58 prosent av

lavinntektsgruppen mot 21 prosent i befolkningen 16-82 år. Men naturlig nok utgjør de unge nå en mindre del og de eldre dermed en større del av lavinntektsgruppen. Likevel er unge fortsatt overrepresentert i lavinntektsgruppen. Fordi mange eldre er kvinner utgjør kvinner nå en enda større del av lavinntektsgruppen, 66 prosent.

Andelen yngre enslige under 45 år blir mer enn halvert (fra 37 til 16 prosent) når studenter ikke inngår i gruppen. Andelen eldre enslige øker også kraftig (fra 21 til 31 prosent).

11.5. Yrkestilknytning og utdanning

For personer i yrkesaktiv alder er det nær sammenheng med det å stå utenfor arbeidslivet over flere år, og det å ha vedvarende lavinntekt. Blant alle personer som var 25-64 år og som hadde tilhørt en husholdning uten noen yrkestilknyttede i en treårsperiode, hadde så mange som 29 prosent vedvarende lavinntekt i 2001. Siden andelen med vedvarende lavinntekt (EU-definisjon) blant alle personer i samme aldersgruppe bare var på 5 prosent, betyr dette at de uten yrkestilknyttede i husholdningen nesten hadde 6 ganger større risiko for å ha vedvarende lavinntekt, sammenlignet med alle i denne aldersgruppen. Men vi merker oss samtidig at personer i husholdninger med en mer sporadisk tilknytning til arbeidslivet, også har stor sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt. Blant de personene som i treårsperioden hadde tilhørt en husholdning der minst ett medlem var yrkestilknyttet i minst ett av årene, hadde så mange som 28 prosent vedvarende lavinntekt. Det er først når en tilhører en husholdning med en stabil tilknytning til arbeidslivet at sannsynligheten for å ha vedvarende lavinntekt blir drastisk redusert. Blant de personene i en husholdning med ett yrkestilknyttet medlem alle tre årene i perioden, hadde bare tre prosent vedvarende lavinntekt i 2001.

Vi ser for øvrig at andelen personer med vedvarende lavinntekt er betydelig lavere blant personer i yrkesaktiv alder (25-65 år), sammenlignet med befolkningen i alt (EU-definisjon). Dette skyldes, som tidligere påpekt, den høye andelen eldre i lavinntektsgruppen ved denne definisjonen.

Også om vi benytter et annet mål på yrkesaktivitet, framstår arbeidsmarkedstilknytning som en sentral forklaringsfaktor når det gjelder sannsynligheten for å ha langvarig lav inntekt. Som tabell 11.5. klart viser, ble det færre med lavinntekt når yrkesaktiviteten blant husholdningsmedlemmene øker. Blant de personene som ikke hadde noen sysselsatte⁷ i husholdet i 2001, hadde mer enn hver fjerde person vedvarende lavinntekt. For de med et husholdningsmedlem som arbeidet deltid hadde bare hver sjette person

vedvarende lavinntekt, mens det blant personer i husholdninger med en heltidsarbeidende bare var to prosent som hadde vedvarende lavinntekt.

Selv om vi går over til å benytte OECD sin lavinntektsdefinisjon rokker ikke dette ved den betydningen yrkestilknytning har på forekomsten av lavinntekt over tid, selv om vi nå finner mindre forskjeller i lavinntekt mellom de helt uten og de med en svak tilknytning til arbeidsmarkedet.

Flere tidligere studier har pekt på at det er en sammenheng mellom hvilket utdanningsnivå en har, og forekomsten av lavinntekt (se for eksempel Aaberge, Andersen og Wennemo 1999, Fløtten 2003, Lyngstad og Epland 2003). Dette ser også ut til å gjelde for personer som har lav inntekt over flere år. Tabell 11.6 viser at personer med lav formell utdanning har klart større risiko for å ha vedvarende lavinntekt, sammenlignet med befolkningen generelt. Ved bruk av EU sin lavinntektsdefinisjon viser det seg at så mange som hver femte voksne person med høyeste fullførte utdanning på grunnskolenivå, hadde vedvarende lavinntekt. Dette var nesten tre ganger oftere enn blant dem som hadde fullført videregående skole og mer enn fire ganger større sannsynlighet enn for de med utdanning på høyskolenivå. Men vi legger samtidig merke til at det er gruppen av personer der vi mangler opplysninger om utdanningsnivået, som har den aller høyeste forekomsten av vedvarende lavinntekt (26 prosent). Det er først og fremst innen innvandrerbefolkningen man mangler opplysninger om høyeste fullførte utdanning.

Tabellen viser også sammenhengen mellom lavinntekt og utdanningsnivå basert på OECD sin lavinntektsdefinisjon. Med unntak for de med uoppgitt utdanning, har utdanningsnivået nesten ingen ting å si for forekomsten av vedvarende lavinntekt ved bruk av denne definisjonen. Dette kan virke overraskende, men forklaringen er igjen å finne i den ulike sammensetningen i lavinntektsgruppen som de to definisjonene gir. Det er i dag først og fremst blant de aller eldste vi finner mange med lav formell utdanning. Siden alderspensjonistene utgjør en stor del av gruppen med lavinntekt ved bruk av EU sin definisjon, men svært få ved bruk av OECD sin definisjon, påvirker dette også sammenhengen mellom (lav) utdanning og forekomsten av vedvarende lavinntekt. Det vil derfor være en relativt høy andel unge personer i lavinntektsgruppen ved bruk av OECD sin lavinntektsdefinisjon, og blant de unge er det i dag svært få som avslutter utdanningen ved fullført ungdomsskole.

⁷ For å bli definert som sysselsatt må en ha utført minst 100 timer inntektsgivende arbeid i løpet av året.

Tabell 11.5. Personer 25-65 år etter tallet på yrkestilknyttede i husholdningen. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon		EU-definisjon	
	1997-1999	1999-2001	1997-1999	1999-2001
Personer (25-65 år) i hushold uten yrkestilknyttede	14	11	34	29
Personer (25-65 år) i hushold med ett yrkestilknyttet medlem i minst ett av årene	8	11	22	28
Personer (25-65 år) i hushold med ett yrkestilknyttet medlem i alle årene	1	1	3	3
Personer (25-65 år) i hushold uten noen sysselsatte i 2001	:	11	:	26
Personer (25-65 år) i hushold med kun 1 deltidssysselsatt i 2001	:	11	:	16
Personer (25-65 år) i hushold med minst 1 heltidssysselsatt ¹ i 2001	:	1	:	2
Alle personer 25-65 år	2	2	5	5

¹ Eller 2 deltidssysselsatte.

Kilde : Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Tabell 11.6. Personer 16 år og over etter utdanningsnivå. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon		EU-definisjon	
	1997-1999	1999-2001	1997-1999	1999-2001
Personer 16 år og over med utdanning på grunnskolenivå	2	2	21	21
Personer 16 år og over med utdanning på videregående nivå	2	2	8	8
Personer 16 år og over med utdanning på universitet/høgskole nivå	3	2	6	5
Uoppgitt utdanning	19	17	27	26
Alle personer 16 og eldre	2	2	10	10

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

11.6. Økonomiske kjennemerker ved lavinntektsgruppen

Bruk av sosialhjelp og bostøtte

Vi skal nå se nærmere på sammenhengen mellom ulike økonomiske indikatorer og forekomsten av vedvarende lavinntekt. Det er for eksempel en rimelig antakelse at personer med vedvarende lavinntekt vil være hyppigere mottakere av supplerende ytelser som for eksempel bostøtte og sosialhjelp, enn andre personer. Ifølge tabell 11.7 viser det seg at dette også er tilfelle. Vi ser at om lag hver tredje person (32 prosent) som tilhørte et hushold som mottok bostøtte i alle årene i treårsperioden, også hadde vedvarende lavinntekt (EU-definisjonen). Vi finner tilsvarende høy andel med lavinntekt blant de i husholdninger som fikk økonomisk sosialhjelp i hvert av årene i treårsperioden, og også at om lag en av tre personer i husholdninger som fikk både sosialhjelp og bostøtte i treårsperioden var å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt.

Det er likevel nødvendig å gjøre oppmerksom på at det ikke nødvendigvis er de samme personene som mottar både sosialhjelp og bostøtte. Det viser seg for eksempel at av alle personer som tilhørte en husholdning som fikk sosialhjelp i alle tre årene 1999-2001, var det bare om lag en fjerdedel som også fikk bostøtte de samme årene. Det går likevel klart fram at jo viktigere sosialhjelp og bostøtte er som inntektskilde, desto mer sannsynlig er det at en er å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt. Vi ser for eksempel at andelen i lavinntektsgruppen er lavere for de som bare har mottatt sosialhjelp eller bostøtte mer sporadisk i løpet av treårsperioden, enn for de som har mottatt slike ytelser i hvert av de tre årene. Vi ser også at for de personene som tilhører en husholdning der sosialhjelpen var

største inntrekskilde i treårsperioden, hadde så mange som 3 av 4 vedvarende lavinntekt.

Ved bruk av OECD sin lavinntektsdefinisjon endres bildet noe. Vi ser at sammenhengen mellom bostøtte og vedvarende lavinntekt blir noe svakere. Årsaken til dette er nok først og fremst at bostøtten i stor grad går til pensjonister, men på grunn av at det er svært få pensjonister i lavinntektsgruppen ved bruk av OECD sin definisjon, blir det også få mottakere av bostøtte i denne gruppen.

Rentebelastning

En av de største utgiftspostene til husholdningene er gjeldsrenter. Selv om det tradisjonelt har vært slik at det er de husholdningene som har de høyeste inntektene som også har mest gjeld, kan det likevel tenkes at renteutgiftene tynger mest for dem med de laveste husholdningsinntektene. I tabell 11.7 definerer vi alle som i en treårsperiode hadde renteutgifter som oversteg 15 prosent av samlet husholdningsinntekt i samme treårsperiode, som en gruppe med høy gjeldsrentebelastning. Som tabellen viser hadde om lag 7 prosent av de med høy gjeldsrentebelastning vedvarende lavinntekt, ifølge EU sin lavinntektsdefinisjon. Siden andelen med vedvarende lavinntekt i hele befolkningen var på om lag 9 prosent, tyder dette ikke på at de med høy rentebelastning er overrepresentert blant dem med vedvarende lavinntekt. Igjen så er det trolig alderssammensetningen til lavinntektsgruppen ved bruk av EU sin definisjon, som forklarer mye av dette. Siden eldre i liten grad har gjeld og renteutgifter, samtidig som de er overrepresentert i lavinntektsgruppen ved EU-definisjonen, fører dette til at relativt få har mye gjeld og renter i forhold til inntekten.

Tabell 11.7. Personer i hushold med ulike inntektsindikatorer. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon		EU-definisjon	
	1997-1999	1999-2001	1997-1999	1999-2001
Økonomisk utsatthet				
Personer i hushold med bostøtte i minst tre påfølgende år	6	7	35	32
Personer i hushold med bostøtte i minst ett av tre påfølgende år	5	6	28	27
Personer i hushold med sosialhjelp i minst tre påfølgende år	10	15	29	32
her av personer der sosialhjelp utgjør minst 50 % av samlet inntekt	18	42	60	75
Personer i hushold med sosialhjelp i minst ett av tre påfølgende år	9	9	22	21
Personer i hushold med både bostøtte og sosialhjelp i minst tre påfølgende år	13	24	36	32
Personer i hushold med både bostøtte og sosialhjelp i minst ett av tre påfølgende år	8	12	26	22
Høy rentebelastning				
Personer i husholdninger med høy rentebelastning	5	4	7	7
Store sykdomsutgifter				
Personer i hushold med grunnstønad i minst tre påfølgende år	0	0	3	3
Personer i hushold med grunnstønad i minst ett av tre påfølgende år	1	0	3	3
Alle personer	2	2	9	9

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Men også dette bildet endrer seg når vi går over til å benytte OECD sin lavinnteksdefinisjon. Vi ser nå at 4 prosent av de med høy rentebelastning er å finne blant de med vedvarende lavinntekt, mot bare halvparten så mange (2 prosent) i befolkningen totalt. Vi kan derfor ikke se bort fra at det er mange i den yngre delen av befolkningen som sliter med lave inntekter over lang tid, og relativ høye renteutgifter sett i forhold til inntekten. Det skal likevel også nevnes at ved bruk av OECD sin lavinnteksdefinisjon så øker den relative andelen av personlige næringsdrivende i lavinnteksgruppen, en gruppe der mange har store renteutgifter mens inntektene - ofte på grunn av regnskapsmessige forhold - kan være små.

Store sykdomsutgifter

En annen utgiftpost som en kan anta at de med lave inntekter har større problemer å hanskes med enn andre, er store sykdomsutgifter. Det viser seg, for eksempel, at det særlig blant de eldre i lavinnteksgruppen er mange som oppgir at de har dårlig helse (se kapittel 11.7), og som dermed også kan ha store utgifter som følge av dette. I datagrunnlaget som benyttes her har en ikke gode opplysninger om hvordan en skal definere hva som er store sykdomsutgifter, men en tilnærming kan være å benytte opplysninger om mottatt grunnstønad fra Folketrygden for å identifisere personer som har betydelige utgifter som følge av sykdom eller funksjonshemming.

Det synes likevel klart at husholdninger som mottar grunnstønad i liten grad er å finne i gruppen med vedvarende lavinntekt. Både ved bruk av EU sin lavinnteksdefinisjon og OECD sin definisjon så er det klart færre med vedvarende lavinntekt blant de som mottar grunnstønad, enn blant resten av befolkningen.

11.7. Helse, boforhold og økonomiske problemer

Hvem har vedvarende lav inntekt?

I analysen av boforhold og helse er gruppen med vedvarende lavinntekt som tidligere nevnt avgrenset på en litt annen måte, de eldste og barna inngår ikke. I vurderingen av boforhold og helse er blant annet aldersforskjellene mellom lavinnteksgruppen og befolkningen viktig. Vi skal derfor kort gjennomgå noen viktige trekk ved sammensetningen av lavinnteksgruppen slik den er avgrenset her.

Gruppen med vedvarende lav inntekt (EU-definisjon) domineres fortsatt av unge og eldre. Unge under 25 år utgjør vel en firedel av gruppen, de eldre over 66 år vel en tredel, altså til sammen nesten to tredeler. I hele befolkningen 16-82 år utgjør de to gruppene om lag en firedel.

Det er eldre kvinner som er overrepresentert i lavinnteksgruppen. Eldre menn utgjør 9 prosent av gruppen, sammenlignet med 6 prosent befolkningen 16-82 år. Eldre kvinner derimot utgjør 27 prosent av lavinnteksgruppen sammenlignet med 9 prosent av befolkningen 16-82 år. Middeldrende kvinner (45-66 år) er også noe sterkere representert i lavinnteksgruppen enn menn, selv om både menn og kvinner utgjør en mindre del av gruppen enn av befolkningen.

Et annet viktig trekk ved lavinnteksgruppen er at enslige utgjør en stor del av gruppen. Yngre enslige under 45 år utgjør 28 prosent, og eldre enslige 24 prosent, sammenlignet med henholdsvis 12 og 6 prosent i blant 16-82 åringer. Par med barn og par uten barn, 45-79 år derimot er sterkt underrepresentert i lavinnteksgruppen. De utgjør 22 prosent mot 60 prosent i befolkningen 16-82 år.

Boforhold

Befolkningens boforhold er i ganske stor grad livsfasebestemt. Dels varierer boligbehovet med livsfase. Dels er bolig i et så markedsdominert system som det norske boligmarkedet, en betydelig investering som vanligvis blir gjort i forholdsvis ung alder ved opptak av lån som nedskrives over livsløpet. Boligsituasjonen for eldre avspeiler derfor ikke bare deres nåværende situasjon, men vil avhenge sterkt av blant annet deres familie- og yrkeskarrierer over et langt tidsrom.

Som vi har sett er gruppen med vedvarende lavinntekt dominert av unge og eldre. En må derfor vente at lavinntektssituasjonen har mer umiddelbare virkning for unge enn for eldre. Det er derfor vanskelig å tolke tall for lavinntektsgruppen under ett, det er nødvendig å dele den opp etter alder. Små utvalg gir bare mulighet for en grov aldersoppdeling.

Få eiere blant yngre med vedvarende lavinntekt...

Lav inntekt over flere år for husholdninger der en stor del er i etableringsfasen betyr at mulighetene for å eie sin egen bolig blir små. En av tre yngre med vedvarende lavinntekt eier boligen, sammenlignet med tre av fire yngre i den voksne befolkningen. Dette skyldes i noen grad at det er en betydelig større andel unge i lavinntektsgruppen enn i befolkningen. I lavinntektsgruppen er en av tre under 25 år, sammenlignet med en av ti i befolkningen 16-82 år. Holder vi studenter utenfor lavinntektsgruppen øker andelen eiere blant de yngre til 43 prosent. Holder en studenter utenfor er også aldersforskjellen betydelig redusert (andelen under 25 år er henholdsvis 12 og 6 prosent i lavinntektsgruppen og i befolkningen 16-82 år). Likevel er det fortsatt langt lavere andel eiere i lavinntektsgruppen enn i befolkningen. Den lavere andelen eiere i lavinntektsgruppen har antakelig også sammenheng med at en mye større andel i lavinntektsgruppen bor alene. Vi vet at pardannelse påvirker eierforholdet til boligen sterkt. Utvalget av personer i lavinntektsgruppen er imidlertid så lite at det er vanskelig å undersøke betydningen av dette forhold.

Lavinntektsgruppen skiller seg lite fra befolkningen ellers når det gjelder hvilken hustype de bor i. Det er ingen forskjell på hvordan personer 45-82 år bor. Yngre bor litt sjeldnere i enebolig eller småhus.

Boligstandarden til personer med vedvarende lavinntekt skiller seg klarest fra boligstandarden i befolkningen som helhet blant yngre under 45 år. Bildet er imidlertid ikke helt entydig. Om lag dobbelt så mange bor trangt (henholdsvis 27 og 15 prosent). Dobbelt så mange bor i kald og fuktig bolig (henholdsvis 26 og 13 prosent). Videre er andelen med flere bad noe mindre blant yngre med vedvarende lavinntekt⁸.

Disse forskjellene holder seg selv om en ser bort fra studentene.

Yngre personer i lavinntektsgruppen har imidlertid vel så god plass som yngre i befolkningen generelt. Boarealet per person er 50 og 45 kvadratmeter blant yngre i henholdsvis lavinntektsgruppen og i befolkningen. Selv om boligene til yngre med vedvarende lavinntekt er betydelig mindre enn boligene til alle yngre, er husholdningene til de første mindre, hele 55 prosent bor alene sammenlignet med 20 prosent blant alle yngre. Det er også like stor andel i lavinntektsgruppen som i befolkningen som bor svært romslig, om lag 20 prosent.

... mens middelaldrende og eldre med vedvarende lavinntekt opprettholder sin boligstandard

Blant middelaldrende og eldre er det mindre forskjeller i andelen eiere mellom personer med vedvarende lavinntekt og befolkningen, henholdsvis 72 og 91 prosent eier boligen. Her kan høyere alder blant personer i lavinntektsgruppen også forklare litt av forskjellen, generelt er andelen eiere i befolkningen litt lavere blant de eldste enn blant middelaldrende og yngre eldre.

Forskjellene i boligsituasjon er også vesentlig mindre mellom personer med vedvarende lavinntekt og alle middelaldrende og eldre. Det er ingen forskjell i type bolig. Det er svært få som bor trangt også i lavinntektsgruppen. Det er ingen forskjell i andelen som bor i kald eller fuktig bolig, dette gjelder om lag for 10 prosent. På samme måte som for de yngre finner vi at selv om boligene til middelaldrende og eldre i lavinntektsgruppen er noe mindre, er boligarealet per person minst like stort som for alle middelaldrende og eldre.

Forskjellen i boligsituasjon viser seg først og fremst i målene som viser svært god boligstandard. Noen færre bor svært romslig (henholdsvis 38 og 50 prosent) og færre har flere bad (henholdsvis 19 og 36 prosent). For middelaldrende og eldre er tilknytningen til bolig forholdsvis stabil, det er forholdsvis få som flytter. Det finnes støtteordninger som skal hjelpe folk med dårlig økonomi til å bli boende. Tallene kan tyde på at dette har ført til at personer med vedvarende lavinntekt klarer å opprettholde den boligstandard de har opparbeidet tidligere i livet.

Boligøkonomi

Panelundersøkelsene om levekår som er datagrunnlaget, inneholder nokså begrensede opplysninger om boligøkonomi. Den inneholder bare opplysninger om husleie. Det finnes ingen opplysninger om boligutgifter for selveiere. Nå er ca. halvparten av lavinntektsgruppen eiere, og en del av disse, nemlig andels- og

⁸ Opplysningen om flere bad er hentet fra Folke- og boligtellingsen 2001. I denne refererer boligopplysningen til registrert adresse. Dette betyr at særlig for en del studenter vil denne opplysningen referere

til foreldrenes bolig. Likevel viser det seg at også om en holder studenter utenfor er det en forbausende stor andel yngre i lavinntektsgruppen som bor i bolig med flere bad.

aksjeeiere, betaler også husleie. Opplysningene dekker derfor en større del av boligutgiftene for disse, enn for befolkningen ellers. Avsnittet foran om rentebelastning gir også visse indikasjoner på betydningen av boliglån.

Gjennomsnittlig husleie er mindre for leiere i lavinntektsgruppen enn for alle leiere. Forskjellen er minst blant yngre leiere, der gjennomsnittlig husleie for leiere med vedvarende lav inntekt var 30 000 kroner i 2001, sammenlignet med 37 000 kroner for alle yngre leiere. Ser en bort fra studenter øker leiene til henholdsvis 34 000 og 39 000 kroner, forskjellen er altså omtrent den samme. Lavinntektsgruppen betaler altså mindre til tross for at det er flere som bor i Oslo og Akershus der husleiene er størst. En forklaring er at leilighetene til leiere i lavinntektsgruppen er mindre enn for alle leiere (henholdsvis 78 og 114 kvadratmeter), men lavere standard kan også være en forklaring.

Blant de noe eldre leietakere har lavinntektsgruppen snaut 10 000 kroner mindre i husleie, enn alle eldre. Denne forskjellen må, som for de yngre, ses i lys av at leietakere i lavinntektsgruppen har mindre leiligheter enn alle i alderen 45-85 år (henholdsvis 94 og 129 kvadratmeter), selv om naturligvis også andre faktorer kan bidra. Husleien per kvadratmeter er ganske lik for middelaldrende og eldre personer i lavinntektsgruppen og for alle i denne alderen, mens husleien per kvadratmeter blant yngre er litt høyere i lavinntektsgruppen.

Helsetilstand

Blant både yngre og eldre med vedvarende lavinntekt har 14 prosent symptomer på dårlig psykisk helse, sammenlignet med 7 prosent blant alle. Vi har sett at bortimot to av tre i lavinntektsgruppen er kvinner. Siden kvinner har dårligere psykisk helse enn menn kunne det være noe av forklaringen på personer i lavinntektsgruppen har dårligere psykisk helse enn andre. Det er imidlertid ikke tilfelle, blant menn i lavinntektsgruppen og blant alle menn har henholdsvis 10 og 5 prosent dårlig psykisk helse. Blant kvinner er de tilsvarende tallene 18 og 9 prosent.

Blant yngre er det ellers ikke noen vesentlige forskjeller i helsen mellom personer med vedvarende lavinntekt og alle. Den eneste forskjellen er at det er litt færre i lavinntektsgruppen som har muskelskjelettsykdom (men forskjellen er bare statistisk sikker på 90 prosent signifikansnivå). Dette må ses i sammenheng med at gjennomsnittsalderen er en del lavere blant yngre i lavinntektsgruppen, enn blant alle yngre.

Blant middelaldrende og eldre derimot, skiller personer med vedvarende lavinntekt seg ut med til dels vesentlig dårligere helse. En av fire i alderen 45-82 år i lavinntektsgruppen vurderer sin helse som dårlig eller svært dårlig, sammenlignet med en av ti blant alle i denne alderen. Vesentlig flere har muskelskjelett-

sykdommer (henholdsvis 41 og 28 prosent) og hjerte- og karsykdommer (henholdsvis 38 og 21 prosent). Gjennomsnittsalderen blant personer med vedvarende lavinntekt er imidlertid høyere blant personer med vedvarende lavinntekt. Dette vil antakelig forklare en del av de store forskjeller.

Blant personer 45-82 år i lavinntektsgruppen er det vel en tredel som mener at sykdom påvirker deres hverdag, en av ti mener sykdom påvirker hverdagen i høy grad. Det er litt flere enn blant alle over 45 år, men forskjellen er ikke statistisk sikker. Det er verdt å legge merke til at personer med lavinntekt ikke vurderer konsekvensene av sykdom som mer alvorlige enn i aldersgruppen ellers, til tross for at det er flere i lavinntektsgruppen som vurderer helsen som dårlig, og til tross for at de oppgir flere syketilfeller. En tolkning er at de eldre (som utgjør en større andel av lavinntektsgruppen ved bruk av EU-definisjonen) vurderer konsekvensene av sykdom annerledes enn de middelaldrende og yngre eldre, muligens både fordi de har "lært seg å leve med sykdom" og fordi aktivitetsnivået er lavere.

Noen av målene på funksjonsevne som er nyttet her tyder på at personer i lavinntektsgruppen i yrkesaktiv alder har nedsatt funksjonsevne. De to målene som først og fremst avspeiler fysisk funksjonsevne (nedsatt bevegelighet ute og vansker med å bruke offentlig transport), viser ingen forskjeller mellom lavinntektsgruppen og alle (tallene tyder på en forskjell blant personer 45-66 år, men forskjellene er ikke statistisk sikre). De andre målene på funksjonsevne, slik som vansker med å finne en jobb, nedsatt deltaking i fritids- og foreningsaktiviteter og vansker med å få kontakt med andre på grunn av helse eller funksjonshemming, viser at personer i lavinntektgruppen har nedsatt funksjonsevne. Dette gjelder ikke for yngre. Men for personer i alderen 45-66 år skiller personer i lavinntektsgruppen seg klart ut fra alle. Fire av ti har vansker med å finne en jobb på grunn av helse eller funksjonshemming, sammenlignet med en av ti i alderen 45-66 år. En av tre har nedsatt deltaking i aktiviteter på grunn av dårlig helse eller funksjonshemming, sammenlignet med en av seks blant alle i aldersgruppen, og en av syv har vansker med å få kontakt med andre på grunn av dårlig helse eller funksjonshemming.

Private overføringer

Økonomiske overføringer fra andre husholdninger (med unntak for underholdsbidrag) blir ikke regnet med i inntekten til den husholdningen en person med vedvarende lavinntekt tilhører. Dersom slike overføringer er utbredt, vil det naturligvis påvirke vurderingen av lavinntektssituasjonen. Det er flere i lavinntektsgruppen enn i befolkningen 16-82 år som helhet som mottar overføringer fra andre husholdninger, 16 prosent av personer med vedvarende lav

inntekt sammenlignet med 4 prosent i befolkningen 16-82 år. Det er spurt om økonomisk hjelp eller bidrag i kalenderåret forut for intervjuet for å dekke løpende utgifter og for å dekke utgifter ellers.

Det er nesten bare yngre (under 45 år) som mottar økonomiske overføringer fra andre husholdninger. Blant yngre i lavinnteksgruppen mottok 28 prosent slike overføringer, sammenlignet med 7 prosent av alle yngre. Er det bare studenter som mottar overføringer? Det er det ikke, selv om overføringer er særlig utbredt blant studenter i lavinnteksgruppen. Ser en bort fra studenter og elever mottok 20 prosent overføringer fra andre husholdninger i 2002, sammenlignet med 7 prosent blant alle yngre. Personer i lavinnteksgruppen som mottok slike overføringer mottok i gjennomsnitt snaut 15 000 kroner i 2001. Til sammenligning mottok (de få) personer som ikke tilhørte lavinnteksgruppen og som mottok overføringer i gjennomsnitt over 30 000 kroner det året.

11.8. Lavinntekt innen ulike grupper

I kapitlene 4-10 ble det presentert en rekke ulike økonomiske indikatorer for ulike grupper av befolkningen. I dette avsnittet ser vi nærmere på forekomsten av vedvarende lavinntekt innen flere av de samme gruppene.

Barn og barnefamilier

Ifølge siste Folke- og bolig telling bodde om lag halvparten av befolkningen i en husholdning der det var barn under 18 år (Statistisk sentralbyrå 2002c). Ut i fra tabell 11.8 ser det likevel ikke ut som at barn eller barnefamilier er særlig mer utsatt for å ha vedvarende lavinntekt, enn befolkningen generelt. Faktisk er det noen typer barnefamilier som har en klart lavere sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt enn befolkningen sett under ett. Dette gjelder for eksempel for par med (bare) ett eller to barn. På den annen side så har enslige forsørgere og par med tre eller flere barn en noe større sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt enn andre barnefamilier.

Tabellen viser også utviklingen i vedvarende lavinntekt de siste årene. Hovedinntrykket er at det er stor grad av stabilitet i andelen med lavinntekt blant barnefamilie. Vi legger likevel merke til at enslige forsørgere har hatt en gunstig utvikling de siste årene, ved at noen færre innen denne gruppen har vedvarende lavinntekt. Dette gjelder særlig for de som har hatt status som enslige forsørgere i alle tre årene. Det kan være flere årsaker til denne utviklingen. Blant annet så har en registrert en økning i yrkesinntektene til enslige forsørgere, som langt på vei kompenserte for redusert overgangstønad (Statistisk sentralbyrå 2003i). I tillegg kan demografiske endringer innen gruppen av enslige forsørgere være en medvirkende årsak til at det ble færre med lav inntekt. Det er særlig de yngste enslige forsørgerne som er overrepresentert blant de med lav

inntekt. Lyngstad og Epland (2003) fant for eksempel at barn av eneforeldre som var under 20 år, hadde en lavinntektsrisiko som var nesten 6 ganger høyere enn risikoen til alle barn av enslig forsørgere i 2000. I de siste årene har imidlertid gjennomsnittsalderen til enslige forsørgere økt, og det har blitt mindre vanlig at enslige forsørgere har små barn. Dette kan ha slått positivt ut for denne gruppen, for eksempel når det gjelder mulighetene til å skaffe seg inntektsgivende arbeid.

Unge enslige

Vi har allerede omtalt unge som bor alene som en av de gruppene som er klart overrepresentert blant de med årlig lavinntekt. Dette er et inntrykk som i stor grad blir befestet når en benytter paneldata for å studere omfanget av vedvarende lavinntekt. Det har i tillegg stor betydning *hvor lenge* en har vært aleneboende. Av alle enslige som var under 35 år i 2001, og som hadde bodd alene de tre siste årene, hadde så mange som 1 av 3 vedvarende lavinntekt. Det er ingen av de andre gruppene som har en tilsvarende høy andel med vedvarende lavinntekt. Men andelen med lavinntekt faller raskt når vi ser på de som bare i en kortere periode har bodd alene. For de som bare hadde vært aleneboende i bare ett av de tre siste årene, var andelen med vedvarende lavinntekt bare 10 prosent, det vil si ikke særlig høyere enn for befolkningen generelt. Dette tyder igjen på at det å kunne inngå i en husholdning med andre, for eksempel foreldre eller en samboer, har en positiv effekt på husholdningsøkonomien til de unge. I tillegg så minner vi om at mange av de yngre aleneboende trolig vil være studenter, men det datagrunnlaget som benyttes her har vi ikke muligheter til å utelate de som lever på studielån.

Innvandrere

Ifølge tabell 11.8 hadde om lag hver femte innvandrers vedvarende lavinntekt i treårsperioden 1999-2001 (EU-definisjon). Den høyeste andelen permanent inntektsfattige finner vi blant innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn, med en andel på 23 prosent (EU-definisjon). Dette tallet er likevel noe lavere enn for perioden 1997-1999, noe som kan tyde på en forbedret situasjon for innvandrerbefolkningen. Andre analyser har vist at dette er en utvikling som trolig har vart siden begynnelsen av 1990-tallet, og som kan henge sammen med bedre konjunkturer i perioden (Andersen mfl. 2003).

Trygdemottakere

Også innen de store trygdegruppene som alders- og uførepensjonistene, har det vært en gunstig utvikling når det gjelder forekomsten av vedvarende lavinntekt. Alderspensionistene er fremdeles en gruppe som er klart overrepresentert blant de med kronisk lave inntekter, når en benytter EU sin lavinnteksdefinisjon. Dette er et forhold som vi har omtalt flere ganger

tidligere og som skyldes at lavinntektsgrensen ved denne definisjonen ligger klart høyere enn minstetelsene i folketrygden. I perioden 1999-2001 hadde 26 prosent av alderspensjonister vedvarende lavinntekt. Dette var en nedgang fra 28 prosent i perioden 1997-1999.

Det er en klart lavere andel uførepensjonister med vedvarende lavinntekt enn alderspensjonister, bare 7 prosent i perioden 1999-2001. Dette betyr at uførepensjonister ikke har en større sannsynlighet for å ha kronisk lave inntekter enn befolkningen generelt (9 prosent). Andelen med lavinntekt blant de uføre har i tillegg gått noe ned de siste årene.

Tabell 11.8. Personer i ulike husholdninger. Andel med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon		EU-definisjon	
	1997-1999	1999-2001	1997-1999	1999-2001
Barn og barnefamilier				
Personer som har tilhørt enslig forsørgerhushold i minst tre påfølgende år	3	2	9	4
Personer som har tilhørt enslig forsørgerhushold i minst ett av tre påfølgende år	4	3	8	6
Personer i enslig forsørgerhushold på referansetidspunktet	4	2	8	4
Personer i husholdningstypen par med barn, yngste barn 0-17 år	2	2	3	3
Personer i husholdningstypen par med barn, yngste barn 0-6 år	2	2	3	3
Personer i husholdningstypen par med barn, 1 barn under 18 år	1	1	2	2
Personer i husholdningstypen par med barn, 2 barn under 18 år	1	1	2	2
Personer i husholdningstypen par med barn, 3 eller flere barn under 18 år	3	3	4	5
Barn under 18 år (på referansetidspunktet)	2	2	4	3
Barn under 7 år (på referansetidspunktet)	3	2	4	3
Unge enslige				
Personer under 35 år som har vært aleneboende i minst tre påfølgende år	16	16	29	33
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 2 av 3 påfølgende år	11	8	27	20
Personer under 35 år som har vært aleneboende i 1 av 3 påfølgende år	3	5	11	10
Innvandrerbefolkningen				
Innvandrere i alt	12	11	23	19
Innvandrere med ikke-vestlig landbakgrunn	15	16	27	23
Folketrygdpensjonister				
Alderspensjonister (alle år)	1	1	28	26
Alderspensjonister (minst ett år)	1	1	26	25
Uførepensjonister (alle år)	1	0	10	7
Uførepensjonister (minst ett år)	1	1	10	7
Alle personer	2	2	9	9

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

12. Internasjonal sammenligning av lavinntekt

Mads Ivar Kirkeberg og Jon Epland

I de siste årene har fattigdom og sosial eksklusjon stått høyt på den politiske dagsorden i EU. Rådsmøtet til EU i Lisboa i 2000 representerer et viktig tidsskille i europeisk sosialpolitikk. Under dette møtet ble det blant annet utformet en målsetting om å sterkt bekjempe fattigdom og sosial eksklusjon fram mot år 2010. Et viktig instrument i denne politikken er å utarbeide ulike sammenlignbare strukturindikatorer for sosiale forhold i de europeiske landene. Dette har blant annet medført at Eurostat nå årlig publiserer indikatorer for måling av både årlig og vedvarende lavinntekt i medlemslandene. Også andre land, deriblant Norge, leverer tall til disse strukturindikatorerne.

Det å lage sammenlignbare indikatorer på det sosiale området er en meget vanskelig oppgave. Dette skyldes dels at statistikkgrunnlagene er mindre harmoniserte på dette området enn på mange andre områder. Det sosiale systemet varierer sterkt mellom de ulike landene siden sosialpolitikken i hovedsak har vært et nasjonalt anliggende. Det er også et problem at tallene er relativt gamle og det er vanskelig å lage sammenlignbare tidsserier (Byfuglien og Stensrud 2002).

Det er også andre store metodiske problemer med å sammenligne fattighedsrater på tvers av land. Tallene påvirkes sterkt av både definisjoner og hvilke målemetoder som benyttes. Hvor lavinntektsgrensen settes og hvilke antagelser som gjøres om husholdningenes stordriftsfordeler gir store utslag på fattigdommens omfang. Ulikheter i blant annet de enkelte lands skatte- og trygdesystemer, inntektsfordeling, husholdningssammensetning og familie og konsummønstre påvirker slike sammenligninger (Hagen og Lødemel 2003). Rene inntektsmål er trolig heller ikke noen fullgod indikator når en skal sammenligne mellom land. Omfang og prising av offentlige tjenester, som er særlig viktig for blant annet eldre og barnefamilier, varierer for eksempel mye fra et land til et annet (Epland 2000). Noen støtteordninger kan for eksempel framkomme som en kontantoverføring i et land, men som en offentlig tjeneste i et annet. Det er likevel bare kontantoverføringer som inngår i inntektsbegrepet, og som dermed påvirker fattigdomstallene. De offentlige tjenestene - som kan ha like stor verdi for

mottakerne som en kontantoverføring - blir derimot usynlige ved slike sammenligninger mellom land.

En annen ting å være oppmerksom på ved sammenligning av inntekt mellom ulike land, er forskjeller i metoder for datainnsamling. I de nordiske landene og i noen få land på kontinentet hentes tallene fra ulike administrative registre hos myndighetene. I mange andre europeiske land er inntektstallene basert på personlig intervju av et utvalg personer. Studier viser at disse to innsamlingsmetodene kan gi forskjellige resultater. Blant annet er det en tendens til at de med lav inntekt overrapporterer sin egen og sin husholdnings inntekt ved intervju, samtidig som de med høy inntekt tenderer til å underrapportere inntekten (Nordberg, Penttilä og Sandström 2001; Epland og Kirkeberg 2002).

Årlig lavinntekt

I tabell 12.1 er det vist tall for årlig lavinntekt i 1999 og 2000 for en rekke europeiske land. Tallene er hentet fra Eurostat sin database New Cronos. Inntektsbegrepet som er benyttet er såkalt disponibel inntekt og dette inntektsmålet er forsøkt harmonisert så langt det lar seg gjøre. Blant annet så utelater Eurostat realisasjonsgevinster i sitt inntektsbegrep, mens denne komponenten inngår i den norske inntektsstatistikken sitt inntektsbegrep. Det kan derfor være avvik mellom de tallene over lavinntekt for Norge som presenteres her, og de som vi tidligere har presentert, for eksempel i kapittel 3.

Forskjeller i husholdningsstørrelse er tatt hensyn til ved å benytte EU sin ekvivalensskala (se nærmere om denne skalaen i kapittel 2). I tabellen er lavinntektsgrensen satt til 60 prosent av median ekvivalentinntekt. I denne lavinntektsgrensen er de sosiale overføringene inkludert. Tabellen viser videre andelen personer med lavinntekt både før og etter at sosiale overføringer er inkludert i deres disponible ekvivalentinntekt. "Sosiale overføringer" er her definert som alle offentlige overføringer husholdningene mottar med unntak for alderspensjon, etterlattepensjon og private overføringer som tjenestepensjon og underholdsbidrag.

Tabell 12.1. Andel personer med årlig lavinntekt i ulike land i Europa. Andel personer med disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av nasjonal medianinntekt. EU-skala. 1999 og 2000

	Før sosiale overføringer		Etter sosiale overføringer	
	1999	2000	1999	2000
Nederland	21	21	11	10
Sverige	28	27	9	11
Danmark	24	23	11	11
Tyskland	21	20	11	11
Finland	21	19	11	11
Norge	24	24	11	11
Slovenia	18	:	11	:
Østerrike	23	22	12	12
Luxembourg	24	23	13	12
Belgia	25	24	13	13
Bulgaria	17	17	14	14
Frankrike	24	24	15	16
Polen	28	30	15	16
Latvia	22	22	16	16
Romania	22	:	16	:
Malta	:	21	:	15
Litauen	22	:	17	:
Italia	21	21	18	18
Spania	23	22	19	18
Estland	:	26	:	18
Storbritannia	30	29	19	19
Irland	30	31	19	20
Hellas	22	22	21	20
Portugal	27	27	21	21

Kilde: Eurostat.

Tabell 12.2. Andel personer med vedvarende lavinntekt i ulike land i Europa. Andel personer med disponibel inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av nasjonal medianinntekt i det aktuelle året, og i minst to av tre foregående år. EU-skala. 1999

	1999
Nederland	5
Danmark	5
Finland	5
Tyskland	6
Norge	7
Østerrike	7
Luxembourg	8
Belgia	8
Frankrike	9
Italia	11
Spania	11
Storbritannia	11
Irland	12
Hellas	13
Portugal	14

Kilde: Eurostat.

Hvis vi studerer tabell 12.1 nærmere er det noen hovedtrekk som kan leses direkte. Ikke noe land har klart å utrydde fenomenet lavinntekt eller fattigdom. Selv de landene med lavest andel fattige, har et betydelig nivå. Det fremtrer også relativt klart at land med geografisk nærhet samt store likheter i hvordan velferdssystemet er bygd opp, for eksempel med hensyn til sosiale overføringer, har omtrent det samme

nivået på andelen fattige. Norge og de andre nordiske landene peker seg ut med de laveste andelen (11 prosent i 2000). Kun Nederland har en lavere andel med 10 prosent. Blant landene med høyest andel med årlig lavinntekt finner vi flere sør-europeiske land som Portugal, Hellas, Italia og Spania med andeler på 18-21 prosent. I samme gruppe havner også Irland og Storbritannia.

Det framkommer også klart at de sosiale overføringene er med på å redusere risikoen for fattigdom, men "effekten" er klart forskjellig i de ulike landene. Mens for eksempel andelen "fattige" i Sverige faller fra 27 prosent før stønadene inngår i inntekten til 11 prosent etter at de sosiale overføringene er lagt til inntekten, er tilsvarende reduksjon i Hellas høyst beskjeden; fra 22 prosent til 20 prosent. Til sammenligning reduseres "fattigdomsrisikoen" i Norge fra 24 prosent til 11 prosent i 2000, når en legger til alle sosiale stønader.

Det er en nær sammenheng mellom inntektsfordelingen og andelen fattige i et land. Jo jevnere inntektsfordelingen er i et land, jo lavere er andelen med lav inntekt. Dette har en klar definisjonsmessig sammenheng siden en jevn inntektsfordeling indikerer at det er relativt få personer med svært lav (eller svært høy) inntekt i landet (Hagen og Lødemel 2003). De skandinaviske landene og også Nederland er nettopp preget av å være egalitære samfunn, mens fordelingen av inntekt er langt mer ulik for eksempel lenger sør i Europa.

Vedvarende lavinntekt

Det er flere ganger tidligere i denne rapporten kommentert at måling av årlig lavinntekt kan gi et ufullstendig bilde av andelen fattige personer. Flere kan av ulike grunner oppleve en midlertidig inntektssvikt et år (underskudd i næringsvirksomhet, tap ved salg av fast eiendom etc). I tabell 12.2 er det gitt tall for vedvarende lavinntekt. Tabellen viser andelen personer med en disponibel ekvivalentinntekt under 60 prosent av medianinntekten i det aktuelle året, og som var under de årlige lavinntektsgrensene i minst to av de tre foregående år. Kilden er igjen Eurostat sin database New Cronos.

Det samme mønsteret som vi fant under årlig lavinntekt fremtrer også når det gjelder vedvarende lavinntekt. Som vi ser ut fra tabellen har Norge en andel personer med vedvarende lavinntekt, etter EU sin definisjon, på 7 prosent. Dette er på linje med de laveste andelen blant EU-landene. I likhet med den årlige lavinntekten i tabell 12.1, så ligger Nederland også her lavest sammen med Danmark og Finland (5 prosent). Høyest andel med vedvarende lavinntekt blant landene i tabell 12.2, har Portugal med 14 prosent fulgt av Hellas (13 prosent) og Irland (12 prosent).

Referanser

Andersen, A. S., E. Birkeland, J. Epland og M. I. Kirkeberg (2002): *Økonomi og levekår for ulike grupper trygdemottakere*, Rapporter 2002/20, Statistisk sentralbyrå.

Andersen, A. S., J. Epland, T. Wennemo og R. Aaberge (2003): Økonomiske konjunkturer og fattigdom: En studie basert på norske inntektsdata, 1979-2000, i *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.

Atkinson, A. B., L. Rainwater & T. M. Smeeding (1995): *Income Distribution in OECD Countries*, Social Policy Studies No. 18. OECD. Paris.

Blom, Svein (1996): *Inn i samfunnet? Flyktningkull i arbeid, utdanning og på sosialhjelp*, Rapporter 96/5, Statistisk sentralbyrå.

Blom, Svein og J. Ramm (1998): Ikke-vestlige innvanderers helse: Ikke flere syke, men når de først blir syke..., *Samfunnspeilet* nr. 3, Statistisk sentralbyrå.

Bonke, J. og M. Browning (2003): *The distribution of well-being and income within the household*, Welfare Distribution Working Paper 1, 2003, Sosialforskningsinstituttet.

Bradshaw, J. (2000): Measurement of absolute poverty, Paper Prepared for Eurostat's Working Party on Social Exclusion and Poverty, 3-4 April 2000, Luxembourg.

Byfuglien, J. og Stensrud J. (2002): Strukturindikatorer for å sammenligne Norge med EU, *Økonomiske analyser* nr. 6, Statistisk sentralbyrå.

Citro, C. og R. Michael (red.) (1995): *Measuring poverty: a new approach*, National Academy Press, Washington D.C.

Dalaker, J (1999): *Poverty in the United States: 1998*. Current Population Reports, Series P60-207. US Census Bureau. Washington D.C.

Epland J. (2000): Har Norge flere "fattige" eldre enn andre land?, *Økonomiske analyser* nr. 7, Statistisk sentralbyrå.

Epland J. og Kirkeberg M.I. (2002): Inntekt oppgitt i intervju og på selvangivelsen: "Hvor stor var din inntekt i fjor?", *Samfunnspeilet* nr. 6, Statistisk sentralbyrå.

Eurostat (1998): Recommendations from the Task Force on Social Exclusion and Poverty, Luxembourg.

Eurostat (2003a): Poverty and social exclusion in the EU after Laeken - part 1, *Statistics in Focus*, Theme 3, 8/2003.

Eurostat (2003b): Income Poverty and Social Exclusion in the European Union. *Second European Report*. Luxembourg.

Fløtten, T. (2003): Fattigdom i en velferdsstat, i *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.

Hagen K. og Lødemel I. (2003): Fattigdom i Europa. Noen refleksjoner om nasjonale forskjeller og overnasjonal fattigdomsbekjempelse, i *Tidsskrift for Velferdsforskning*, Nr. 2, Fagbokforlaget.

Husbanken (2003): Retningslinjer for bostøtte. <http://www.husbanken.no/>.

Jarvis, S. & S. P. Jenkins (1997): Marital Splits and Income Changes: Evidence for Britain. *Innocenti Occasional Papers*, Economic and Social Policy Series no. 60, Firenze Italia.

Kirkeberg, M. I., T. Kornstad og A. Walseth (2001): *Inntekt, skatt og overføringer 2001*, Statistiske analyser nr. 45, Statistisk sentralbyrå.

Kirkeberg, M. I., J. Epland, N. Hagesæther og A. Steinkellner (2003): *Barnefamiliers inntektsutvikling 1990-2000*, Rapporter 2003/8, Statistisk sentralbyrå.

- Kirkeberg, M. I. (2000): Kapittel 5 *Inntekt* i M. K. Bjertnæs (red.): *Innvandring og innvandrere 2000*, Statistiske analyser nr 33, Statistisk sentralbyrå.
- Kirkeberg, M. I. (2001): Innvandrershusholdningenes inntekter 1994 og 1998: Færre ikke-vestlige innvandrere med lav inntekt, *Samfunnsspeilet* nr. 2, Statistisk sentralbyrå.
- Lyngstad, J. og J. Epland (2003): *Barn av enslige forsørgere i lavinntektshusholdninger. En analyse basert på registerdata*, Rapporter 2003/12, Statistisk sentralbyrå.
- Melby, I. (2004): "Inntekt og skatt for personer og husholdninger". Kapittel 1 i Melby, Nygård, Thoresen og Walseth (red.): *Inntekt, skatt og overføringer 2003*, Statistiske analyser nr. 62, Statistisk sentralbyrå.
- Nordberg, L., I. Penttilä & S. Sandström (2001): A study on the effect of using interview versus register data in income distribution analysis with an application to the Finnish ECHP-survey in 1996. CHINTEX WP 5, Statistics Finland.
- Nørgaard, E. (2001): *Finansiering av helse- og sosialutgifter i Norge 1990-1998*, Rapporter 2001/8, Statistisk sentralbyrå.
- Oxley, H., T. T. Dang, M. Förster og M. Pellizzari (2000): Income inequalities and poverty among children and households with children in selected OECD countries, i Vleminckx, K. og T. M. Smeeding (red). *Child Well-Being, Child Poverty and Child Policy in Modern Nations. What Do We Know?*. The Policy Press, Bristol.
- Pedersen, P. J. og N. Smith (1998): *Low incomes in Denmark, 1980 - 1995*. Working Paper No. 19, Centre for Labour Market and Social Research. University of Aarhus and the Aarhus School of Business.
- Rikstrygdeverket (2002): Trygdestatistisk årbok 2002.
- Rikstrygdeverket (2003a): Basisrapport 2002. Mellomlangiktig budsjettering og rapportering.
- Rikstrygdeverket (2003b): Trygdestatistisk årbok 2003.
- Statistisk sentralbyrå (2002a): Innvandrernes husholdninger. Folke- og bolig tellingen 2001: *Store husholdninger blant ikke-vestlige innvandrere* (<http://www.ssb.no/emner/02/01/fobinv/>).
- Statistisk sentralbyrå (2002b): Innvandrernes boforhold. Folke- og bolig tellingen 2001: *Ikke-vestlige innvandrere bor trangt* (<http://www.ssb.no/emner/02/01/fobinnvbolig/>).
- Statistisk sentralbyrå (2002c): Husholdningene blir stadig mindre, Folke- og bolig tellingen 2001. (www.ssb.no/fob).
- Statistisk sentralbyrå (2003a): *Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger 2001*, Norges Offisielle Statistikk D248.
- Statistisk sentralbyrå (2003b): Sosiale indikatorer 1980-2003: Blir tidene snart lettere igjen?, *Samfunnsspeilet* nr. 4, 2003.
- Statistisk sentralbyrå (2003c): Arbeidskraftsundersøkelsen, Statistikkbanken, <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>
- Statistisk sentralbyrå (2003d): Innvandring og innvandrere 2003. Oppdaterte tall om innvandrere (http://www.ssb.no/vis/emner/02/sa_innvand/art-2003-09-12-01.html)
- Statistisk sentralbyrå (2003e): Befolkningsstatistikk. Flyktninger, 1. januar 2002: *3 400 flere med flyktningbakgrunn* (<http://www.ssb.no/emner/02/01/10/flyktninger/>)
- Statistisk sentralbyrå (2003f): Folkemengd. Innvandrere, 1 januar 2003. *Innvandrere sikrer folkeveksten* (<http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/>).
- Statistisk sentralbyrå (2003g) Registrert arbeidsløse blant innvandrere, 3. kvartal 2003: *Auka arbeidsløse, også blant dei vestlege* (<http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/>)
- Statistisk sentralbyrå (2003h): Utdanningsstatistikk. Innvandrernes utdanningsnivå, per 1. oktober 2001: *Mange innvandrere mer utdannet enn resten av folket* (<http://www.ssb.no/emner/04/01/utinnv/>)
- Statistisk sentralbyrå (2003i): Økt arbeidsinntekt - redusert folketrygd for enslige forsørgere, Inntektsstatistikk for personer og familier, 2001. (www.ssb.no/emner/05/01/inntpf/).
- Vaage, O. F. (2003): God helse og utdanning holder unge eldre i arbeidslivet, *Samfunnsspeilet* nr. 6, Statistisk sentralbyrå.
- Østby, Lars (2001): Beskrivelse av nyankomne flyktingers vei inn i det norske samfunnet, *Notater* 2001/23, Statistisk sentralbyrå.
- Aaberge, R., A. S. Andersen og T. Wennemo (1999): Temporær og kronisk fattigdom I Norge, 1979-1996, i E. Birkeland (red.). *Forskjeller i levekår*, hefte 1: Inntekt, *Notater* 99/32, Statistisk sentralbyrå.

Vedlegg

Overlapp mellom ulike grupper. Prosent

	Hele befolkningen	Personer 16 år og eldre	Personer 25-65 år	Personer hvor hovedinntak er 50-66 år	Enslige forsørgere	Par med 0 barn -17 år i alt	Par med barn 0-17 år med lav inntekt	Barn under 18 år	Alderspensjonister	Uførepensjonister	AFP-pensjonister	Etterlattepensjonister	Aleneboende minstepensjonister	Langtidssyke	Langtidsledige	Innvandrere i alt	Ikke-vestlige innvandrere	Flyktninger	Sosialhjelpsmottakere	Aleneboende under 35 år
Hele befolkningen	100	79	55	25	4	46	2	24	10	5	1	1	1	2	1	6	4	2	3	3
Personer 16 år og eldre	100	100	70	29	3	35	1	4	13	5	1	1	2	2	1	6	3	2	2	3
Personer 25 - 65 år	100	100	100	34	3	41	1	0	1	6	1	1	0	2	1	6	3	2	2	3
Pers. hoved.innt.taker 50-66 år	100	94	77	100	1	20	1	9	0	13	3	2	1	1	1	5	2	1	2	0
Enslige forsørgere	100	54	37	8	100	0	0	55	0	6	0	3	0	7	3	9	7	5	13	0
Par m. barn 0-17 år i alt	100	59	48	10	0	100	4	45	0	2	0	0	0	2	1	7	5	3	2	0
Par m. barn 0-17 lav inntekt.	100	53	42	12	0	100	100	52	0	6	0	0	0	7	5	33	30	19	20	0
Barn under 18 år	100	12	0	9	10	87	4	100	0	2	0	0	0	2	1	8	5	3	3	0
Alderspensjonister	100	100	8	0	0	1	0	0	100	0	0	0	12	0	0	2	1	0	1	0
Uførepensjonister	100	91	75	67	5	9	2	11	0	100	0	0	4	2	0	7	5	2	10	2
AFP-pensjonister	100	100	75	100	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0	2	1	1	0	0
Etterlattepensjonister	100	89	69	66	18	8	1	15	0	0	0	100	6	2	1	6	4	2	1	0
Aleneboende minstepensjonister	100	100	15	12	0	0	0	0	85	12	0	3	100	0	0	2	1	1	6	0
Langtidssyke	100	72	59	19	17	42	8	31	0	4	0	1	0	100	2	6	5	2	14	7
Langtidsledige	100	70	58	19	17	42	15	33	1	1	0	1	1	4	100	27	25	18	32	6
Innvandrere i alt	100	73	53	21	6	55	10	31	4	5	0	1	1	2	3	100	62	34	14	3
Ikke-vestlige innvandrere	100	70	49	16	8	59	15	34	2	6	0	1	0	2	4	100	100	55	23	4
Flyktninger	100	69	47	13	9	60	17	36	2	5	0	1	0	2	6	100	100	100	33	5
Sosialhjelpsmottakere	100	72	51	17	22	33	15	31	3	18	0	0	3	9	8	35	34	28	100	9
Aleneboende under 35 år	100	100	69	0	0	0	0	3	0	3	0	0	0	4	2	8	5	4	9	100

Tidligere utgitt på emneområdet*Previously issued on the subject***Norges offisielle statistikk (NOS)**

- D287: Inntektsstatistikk for personer og familier 2001
 D247: Sjølvmeldingsstatistikk 2001
 D248: Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger 2001
 D250: Sosialhjelp, barnevern og familievern 2001
 C704: Levekårsundersøkinga 1996-1998

Notater

- 99/32: Forskjeller i levekår. Hefte 1: Inntekt
 99/33: Forskjeller i levekår. Hefte 2: Levekår og helse

Samfunnsspeilet

- 5/2000: Kirkeberg M.I. og V. Pedersen: Mottakere og ytere av barnebidrag: Hvem har best økonomi?
 2/200:1 Kirkeberg M.I.: Innvandrerhusholdningenes inntekter 1994 og 1998: Færre ikke-vestlige innvandrere med lav inntekt
 2/2002: Roll-Hansen H.: Verdige og uverdige : Fattigstatistikk mellom økonomi og moral
 2/2003: Kirkeberg M.I.: Fattigdom og inntektsfordeling : Oslo - flest fattige og størst ulikhet
 4/2003: Sosiale indikatorer
 6/2003: Ugreninov, E.: Hvorfor jobber så få alenemødre?

Rapporter (RAPP)

- 95/29: Trygd og velferd
 98/17: Endring i fordeling av husholdningsinntekt 1986-1996
 2001/9: Barn i husholdninger med lav inntekt: Omfang, utvikling og årsaker
 2002/20: Økonomi og levekår for ulike grupper trygdemottakere 2001
 2003/8: Barnefamiliers inntektsutvikling 1990-2000
 2003/12: Barn av enslige forsørgere i lavinntektshusholdninger. En analyse basert på registerdata

Statistiske analyser (SA)

- 45: Inntekt, skatt og overføringer 2001
 49: Enslige foreldre på arbeidsmarkedet 1980-1999
 50: Innvandring og innvandrere 2002

Økonomiske analyser (ØA)

- 7/2000 Epland, J.: Har Norge flere "fattige" eldre enn andre land?
 4/2001 Epland J.: Hva vil det koste å fjerne "barnefattigdommen" i Norge?
 6/2002 Byfuglien, J. og Stensrud J.: Strukturindikatorer for å sammenligne Norge med EU.
 4/2003 Langørgen A., Mogstad M., og Aaberge R.: Et regionalt perspektiv på fattigdom.

De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter*Recent publications in the series Reports*

- 2003/4 T.P. Bøe: Funksjonshemmede på arbeidsmarkedet - rapport fra tilleggsundersøkelse til Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) 2. kvartal 2002. 2003. 45s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-5254
- 2003/5 R.H. Ktterød: Tid til barna? Tidsbruk og samvær med barn og blant mødre med barn i kontantstøttealder. 2003. 56s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6230-5
- 2003/6 M. Aagaard Walle: Overholder bedriftene i Norge miljøreguleringene? 2003. 42s. 155 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6354-9
- 2003/7 A. Finstad og K. Rypdal: Utslipp til luft av kobber, krom og arsen i Norge. Dokumentasjon av metode og resultater. 2003. 33s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6356-5
- 2003/8 M.I. Kirkeberg, J. Epland og M. Hagesæther: Barnefamiliers inntektsutvikling 1990-2000. 2003. 27s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6358-1
- 2003/9 S. Vatne Pettersen: Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte våren 2002. 2003. 131s. 210 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6364-6
- 2003/10 T. Langer Andersen og J.H. Wang: Konjunkturbarometeret. 2003. 56s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6368-9
- 2003/11 F.R. Aune: Fremskrivninger for kraftmarkedet til 2020. Virkninger av utenlanskabler og fremskydet gasskraftutbygging. 2003. 35s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6372-7
- 2003/12 J. Lyngstad og J. Epland: Barn av enslige forsørgere i lavinntekthusholdninger. En analyse basert på registerdata. 2003. 96s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6377-8
- 2003/13 D. Fredriksen, K. Massey Heide, E. Holmøy og N.M. Stølen: Makroøkonomiske virkninger av endringer i pensjonssystemet. 2003. 91s. 180 kr inkl.mva. ISBN 82-537-5173-7
- 2003/14 B. Aardal, H. Valen, R. Karlsen, Ø. Kleven og T.M. Normann: Valgundersøkelsen 2001. 2003. Dokumentasjon- og tabellrapport. 183s. 260 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6408-1
- 2003/15 A. Finstad, G. Haakonsen og K. Rypdal: Utslipp til luft av partikler i Norge. Dokumentasjon av metode og resultater. 2003 45s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6424-3
- 2003/16 A. Snellingen Bye, G.I. Gundersen og J.K. Undelstvedt: Resultatkontroll i jordbruk 2003. Jordbruk og miljø. 2003. 95s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6429-4
- 2003/17 R. Straumann: Exporting Pollution? Calculating the embodied emissions in trade for Norway. 2003. 33s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6487-1
- 2003/18 O. Vaage: Yrkesliv eller pensjonisttilværelse. Levekår og tidsbruk i aldersgruppen 62-66 år. 2003. 64s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6499-5
- 2003/19 T. Bye og P.M. Bergh. Utviklingen i energiforbruket i Norge i 2002-2003. 2003. 42s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6508-8
- 2003/20 B. Halvorsen og R. Nesbakken: Hvilke husholdninger rammes av høye strømpriser? En fordelingsanalyse på mikrodata. 2003. 23s. 155 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6511-8
- 2003/21 T. Bye, P.V. Hansen og F.R. Aune: Utviklingen i energimarkedet i Norden i 2002-2003. 2003. 39s. 155 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6513-4
- 2003/22 Y. Lohne og H.Nome Næsheim: Kartlegging av bruken av deltid i arbeidslivet. 2003. 61s. 180 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6521-5
- 2003/23 A. Snellingen Bye, O. Rognstad og L.J. Rustad: Klassifisering av driftsenhetene i jordbruket etter driftsform og størrelse. 2003. 61s. 180 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6529-0
- 2003/24 R. Nygaard Johnsen: Konsumprisindeks for Svalbard 2003. 2003. 36s. 155 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6532-0
- 2003/25 T.P. Bøe. Funksjonshemmede på arbeidsmarkedet. 2003. 47s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6543-6
- 2004/1 B. Lie: Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge. 2003. 120s. 210 kr inkl.mva. ISBN 82-537-6550-9